

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné Antropologie

Bc. Lucie Remešová

**Surfing jako klíčová příčina sociální a kulturní
změny marockého Taghazoutu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Marek Halbich, Ph.D.**

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8.ledna 2016

Lucie Remešová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat v první řadě vedoucímu mé práce PhDr. Markovi Halbichovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a pomoc v průběhu let, kdy jsem výzkum k práci prováděla. Dále mým informátorům, z čehož především mému hlavnímu informátorovi Tarikovi; mé kamarádce Tereze Houdkové, bez které bych Taghazout vůbec neznala a která mě motivovala společně toto místo v roce 2010 navštívit a v neposlední řadě mé rodině a přátelům, bez jejichž mentální i finanční podpory bych nemohla terénní výzkum provést a celou tuto práci napsat.

Obsah

Prohlášení	2
Poděkování	3
Abstrakt.....	6
1. Úvod	8
1.1. Základní výzkumné otázky a cíle.....	8
1.2. Výzkumná strategie a metoda sběru dat.....	9
1.2.1. Techniky sběru dat.....	10
1.2.2. Postup analýzy a interpretace dat.....	11
1.2.3. Etika výzkumu	11
1.3. Výběr vzorku informátorů a prostředí výzkumu.....	12
1.3.1. Klíčoví informátoři	12
1.3.2. Prostedí výzkumu.....	14
1.3.3. Vlastní pozice v terénu.....	14
2. Teoretická část	18
2.1. Historický kontext.....	18
2.1.1. Berberské dynastie	18
2.1.2. Arabské dynastie	19
2.1.3. Vliv Francie a Španělska	19
2.2. Současné Maroko	21
2.2.1. Současná situace Berberů v Maroku	21
2.2.2. Taghazout	22
2.3. Tematický kontext.....	25
2.3.1. Migrace.....	25
Migrace do Evropy a idealizace Západu	25
Lifestylová migrace.....	27
2.3.2. Turismus a globalizace	31
Globalizace.....	32
Turismus	32
Sportovní turismus	35
Surfing a lifestylové sporty	37
3. Empirická část.....	43
3.1. Předvýzkumy.....	43
3.1.1. První předvýzkum	44
Poznámky z 16. dubna 2013.....	44
3.1.2. Druhý předvýzkum	48
Poznámky z 21. října 2013.....	48
Třetí dodatečný předvýzkum	49
Poznámky z 19. března 2014.....	50
3.2. Terénní výzkum	51
3.2.1. Vývoj případové studie společnosti.....	51
Přístup Johna a Farida.....	52
Přístup Tarika.....	53
Tarikova situace a plány do budoucna	55
Spornost Tarikových výpovědí a jejich konfrontace s ostatními informátory.....	56
Záplavy listopadu 2014 a útok na redakci Charlie Hebdo v lednu 2015.....	58
3.2.2. Reflexe tematického kontextu.....	59
Migrace obyvatel Taghazoutu do Evropy	59
Odmítavý postoj k migraci.....	62
Lifestyloví migranti v Taghazoutu	64
Surfaři v Taghazoutu.....	67
Maročtí surfaři	72
Marocké surfařky.....	73

Surfing jako subkultura	74
Globální šíření popularity surfingu a sportovní turismus.....	76
Snaha o marockou „autenticitu“ a pomoc místní komunitě.....	79
3.2.3. Změny místní společnosti.....	84
Postupná transformace tradiční pohostinnosti v komercializaci.....	84
Rozšíření alkoholu s turismem	89
Partnerské vztahy a sexualita.....	92
Změny v postavení marockých žen – surfařek	94
Turismus a sexuální orientace	99
3.3. Odpovědi na výzkumné otázky.....	104
4. Závěr.....	108
4.1. Shrnutí.....	108
4.2. Výhled na situaci do budoucna.....	108
Slovníček nejdůležitějších pojmů.....	113
Bibliografie.....	117
Internetové zdroje.....	121
Přílohy	127

Abstrakt

V této diplomové práci se věnuji dlouhodobému výzkumu v malé marocké vesnici Taghazout, kde jsem v průběhu několika let měla možnost sledovat rapidní změny místního prostředí; z rybářské vesnice nepříliš poznamenané turismem se stalo vyhledávané centrum surfařů z celého světa a sídlo zahraničních investorů, což kompletně změnilo ráz tohoto místa.

Sama jsem Taghazout poprvé navštívila v říjnu roku 2010 za účelem surfingu, sprátelila jsem se s místními obyvateli a stala jsem se do jisté míry insiderem. Z této pozice jsem poté těžila v průběhu výzkumu, ve kterém jsem se zaměřila zvláště na případovou studii mých hlavních informátorů a přátel, kteří jsou maroční zakladatelé místní společnosti, která podniká v oblasti spojené se surfingem.

Taghazout jsem navštěvovala od roku 2010 pravidelně a to minimálně jednou ročně. Od roku 2013 jsem zde začala aktivně dělat předvýzkumy a samotný terénní výzkum trval od října 2014 do ledna 2015, kdy jsem v Taghazoutu bydlela.

Cílem mé práce bylo zmapovat a popsat především to, jaké změny spolu s turismem ve vesnici nastaly, jak se tyto změny zrcadlí ve vlastním fungování společnosti, zda je moji hlavní informátoři považují za negativní či pozitivní a v jakých směrech. Jejich výpovědi jsem konfrontovala s vlastním pozorováním a s výpověďmi ostatních informátorů ve vesnici.

Hlavními metodami mého výzkumu byly hlavně polostrukturované rozhovory v angličtině a zúčastněné pozorování.

Klíčová slova

Maroko, Taghazout, migrace, globalizace, surf, turismus, životní styl, sport

Abstract

In this thesis I am focused on long-term research in a small Moroccan village of Taghazout where I had the opportunity to observe for several years the rapid changes in the local environment; a fishing village not too affected by tourism has become a popular center for surfers from all around the world and headquarters of foreign investors, which completely changed the character of the place.

I first visited Taghazout in October 2010 for the purpose of surfing, I made friends with the locals and I became insider to some extent. From this position I was then gaining during the research, in which I focused specifically on the case study of my main informants and friends who are Moroccan founders of a local company, that runs business connected to surfing.

I have regularly visited Taghazout since 2010 at least once a year. From 2013 I started actively doing preliminary researches and the actual fieldwork lasted from October 2014 to January 2015, when I lived in Taghazout.

The aim of my study was to explore and describe primarily, what changes occurred in the village due to tourism, how are these changes reflected in the functioning of my informant's company, if they consider them negative or positive and in what ways. I confronted their statements with my own observations and with statements of other informants in the village.

My main research methods were mainly semi-structured interviews in English and participant observation.

Key words

Morocco, Taghazout, migration, globalization, surf, tourism, lifestyle, sport

1. Úvod

V této diplomové práci se věnuji dlouhodobému výzkumu v malé marocké vesnici Taghazout, kde jsem v průběhu několika let sledovala rapidní změny místního prostředí způsobené turismem. Tato změna je velice zřejmá zvláště v posledních deseti letech a s každým rokem se akceleruje.

Z rybářské vesnice nepříliš poznamenané turismem se stalo vyhledávané centrum surfařů z celého světa a sídlo zahraničních investorů, což kompletně změnilo ráz tohoto místa. Sama jsem Taghazout navštívila v říjnu roku 2010 za účelem surfingu¹, spřátelila jsem se s místními obyvateli a stala jsem se do jisté míry insiderem. Z této pozice jsem poté těžila v průběhu výzkumu, ve kterém jsem se zaměřila zvláště na případovou studii mých hlavních informátorů a přátel, kteří jsou maroční zakladatelé místní společnosti, která v oblasti surfingu podniká.

V následující kapitole více přibližuji své výzkumné otázky, dále svou strategii a metodu sběru dat a nakonec vlastní pozici v terénu.

V teoretickém celku stručně nastiňuji historický kontext Maroka od dob berberských a arabských dynastií, přes období kolonizace po současnou situaci. Věnuji se také klíčovým tématům jako turismus a sportovní turismus, migrace, globalizace, lifestylová migrace² a lifestylové sporty, do kterých patří právě surfing.

V empirické části se poté zaměřuji na předvýzkumy a nakonec na vlastní terénní výzkum, ve kterém reflektuji celkový vývoj situace a kontext změn na případové studii *společnosti*³ mých informátorů.

1.1. Základní výzkumné otázky a cíle

Cílem mé práce bylo zmapovat, analyzovat a popsat především to, jak se společenské změny v Taghazoutu zrcadlí ve vlastním fungování *společnosti* mých informátorů. Zda považují dané změny za negativní či pozitivní a v jakých směrech. Tyto výpovědi jsem dále konfrontovala s vlastním pozorováním a s výpověďmi ostatních informátorů ve vesnici.

¹ Používám slovo „surfing“ na místo českého „surfování“, protože tento termín je u nás zažitý a používá se podle mého názoru častěji. Je to stejné jako u dalších lifestylových sportů, u kterých se tato forma ustálila, jako skateboarding (nikoli skateování) nebo snowboarding (nikoli snowboardování).

² Zvolila jsem termín „lifestylová migrace“ a nikoli „migrace životního stylu“, protože tento termín je u nás více ustálen a používán. Zdá se mi i méně krkolomný a stručnější. V práci budu také používat zkratku LM.

³ Jak uvádím v podkapitole „Etika výzkumu“, kvůli anonymizaci jsem zvolila takový postup, že pokud mluvím o *společnosti* (psáno kurzívou), myslím tím firmu mých hlavních informátorů, jejíž vývojem se zabývám v případové studii.

Zajímala jsem se také o konkrétní sociální změny každodenního života mých informátorů a místních obyvatel; jak importované symboly konzumerismu ovlivnily a nadále ovlivňují prostředí vesnice a místní komunitu. Snažila jsem se také sledovat kontakt a vztahy místních obyvatel a (převážně západoevropských) přistěhovalců do vesnice.

Mou hlavní výzkumnou otázkou bylo:

- *Jaké nastaly změny ve vesnici vlivem turismu a silícího vlivu západoevropských přistěhovalců a podnikatelů a jaké konkrétní dopady mají na životy mých hlavních informátorů?*

Z této otázky jsem vycházela a dále jsem sledovala:

- *Jsou tyto změny a dopady považovány za spíše pozitivní či negativní a jak?*
- *Je možné závěry případové studie aplikovat i na ostatní informátory ve vesnici?*
- *Co motivuje cizince trvale se usazovat ve vesnici jako lifestylové migranty a tím změny způsobovat?*

Tyto otázky jsem sledovala primárně na případové studii společnosti a na vývoji plánovaných projektů mých hlavních informátorů. Sledovala jsem vývoj těchto projektů, jejich rapidní změny, inovace či zánik některých plánů a důvody, které k tomuto vývoji vedly. Vedle těchto jsem také sledovala ze stejného úhlu pohledu další podobné projekty mých ostatních informátorů a srovnávala jsem jejich motivace, úspěšnost a výsledky.

Všechny tyto projekty se týkaly nějaké formy podnikání spojené se surfbingem, nejčastěji šlo o založení surfcampu nebo surfhousu⁴, popř. surfařské asociace.

1.2. Výzkumná strategie a metoda sběru dat

Charakter mé práce je badatelsko-teoretický. Povedla jsem kvalitativní výzkum spojený s případovou studií a aktérskou perspektivou problematiky. Získala jsem hloubkovou znalost o jednom konkrétním případě *společnosti* a jejích zakladatelů, mých hlavních informátorů, a tato data jsem studovala a reflektovala v kontextu společenské reality.

O aktérskou perspektivu se jedná z toho důvodu, že jsem s většinou informátorů navázala přátelské vztahy, z čehož ty nejbližší jsem měla právě s informátory hlavními. Z tohoto důvodu jsem se snažila o zaujetí maximálně reflexivního přístupu a objektivitu, výpovědi jsem kriticky konfrontovala s výpověďmi ostatních informátorů a snažila se

⁴ Rozhodla jsem se zůstat u anglických termínů „surfcamp“ a „surfhouse“, na místo překladů „surfový kemp“ a „surfový dům“. Anglická označení jsou ustálená a mezinárodně používaná, překlad je navíc zvláště u slova „kemp“ zavádějící, jelikož se nejedná o bydlení v nějakém kempu ve stanu, ale v hotelu či hostelu. V textu budu také používat pojem „surfshop“ a nikoli „surfový obchod“. Termíny blíže vysvětluji ve slovníčku nejdůležitějších pojmů.

oprostit od emocionálního zaujetí. Tento postoj rozvíjím blíže v popisu vlastní pozice v terénu.

Kohut rozlišuje antropologický přístup na *experience-near* a *experience-distant*; v rámci tohoto rozlišení jsem postupovala ve svém výzkumu z hlediska *experience-near*, (zkušenosti zblízka) a terén jsem definovala skrze místní informátory jejich úhlem pohledu; tzv. *native's point of view*. (Hendl 2008: 226-227)

V koncepčním záměru jsem se držela čtyř pravidel kvalitativního výzkumu, jak je charakterizuje Chenaill:

- 1.Oblast zájmu: marocká vesnice Taghazout a marocká *společnost*.
 - 2.Výzkumný problém: turismus v Taghazoutu, změny které přináší a jejich dopady.
 - 3.Data, která mají být sebraná: výpovědi místních obyvatel o dopadech těchto změn.
 - 4.Procedura analýzy dat: narativní a polostrukturované rozhovory, zúčastněné pozorování.
- (Chenaill 1998: 31-32)

1.2.1. Techniky sběru dat

Metodami mého výzkumu bylo hlavně zúčastněné pozorování, které jsem doplňovala narativními a polostrukturovanými rozhovory v angličtině, které jsem nahrávala na mobilní telefon. Angličtina byl můj hlavní komunikační jazyk se všemi informátory.

Primárně jsem se v rozhovorech zaměřila na mé hlavní informátory, se kterými jsem uskutečnila v průběhu posledních tří let několik rozhovorů v celkovém rozsahu necelých šesti hodin. Vždy jsem zadala obecnější otázku, kterou zodpověděli a rozvinuli narativním způsobem. K upřesnění konkrétních částí výpovědí jsem podávala doplňující otázky. Provedla jsem také asi tři hodiny nahraných rozhovorů s ostatními informátory ve vesnici.

Hlavním zdrojem informací mi však bylo zúčastněné pozorování a spontánní (popř. polostrukturované) rozhovory, které jsem nenahrávala. Jednalo se o každodenní komentáře a postřehy, které jsem si zpětně zapisovala do „terénního deníku“ v počítači. Poznámky jsem si dělala do notýsku nebo do mobilu a následně vše chronologicky do počítače přepisovala. Přepsala jsem také nejdůležitější části a výpovědi z nahraných rozhovorů, které cituji v empirické části.

Získávala jsem také dodatečné informace e-mailovou komunikací s informátory nebo chatem přes Skype.

1.2.2. Postup analýzy a interpretace dat

Poté, co jsem přepsala všechny nejdůležitější části nahraných rozhovorů, začala jsem je společně s textem v terénním deníku kódovat. V tom jsem vycházela ze systému navrhovaného Bogdanem a Bilkenem, jak jej uvádí Disman (Disman 2002 : 317-318):

Vytvořila jsem si vlastní kódy přizpůsobené specifickým potřebám mého výzkumu a získané informace jsem rozdělila do různých kategorií podle předem připraveného tematického klíče okruhů otázek a výpovědí. Tyto kódy jsem v průběhu výzkumu doplňovala a dle nutnosti i měnila v souladu se sběrem více informací a vyprofilováváním jednotlivých kategorií.

1.2.3. Etika výzkumu

Všechny své informátory jsem vždy před započítím nahrávaného rozhovoru seznámila s námětem a cílem svého výzkumu a nabídla jim možnost anonymizace. Informované souhlasy všech informátorů, se kterými jsem nahrála rozhovory, mám poskytnuté ústně a zaznamenané nahrávacím přístrojem vždy před začátkem každého rozhovoru.

Moji tři hlavní informátoři, se kterými jsem rozhovory nahrála si výslovně nepřáli být anonymní. Tato jejich vyjádření mám také nahraná. Řekli mi, že si za svými názory pevně stojí a tak je nemusím uvádět pod pseudonymem. Vypověděli také, že si naopak přejí, „ať celý svět ví o jejich situaci a o tom, co se v Taghazoutu děje, což může dopomoci ke změně“.⁵ Toto prohlášení mi dali v roce 2013 a od té doby do samotného terénního výzkumu se situace změnila, všichni tři spolu přestali spolupracovat a začali se vzájemně pomlouvat. Ostatní informátoři, se kterými jsem nahrála rozhovory, se vyjádřili k anonymizaci indiferentně, že je jim to jedno.

Rozhodla jsem se tedy pro anonymizaci všech informátorů v té formě, že jsem každému aktérovi, kterého zmiňuji ve svém výzkumu, dala fiktivní jméno. Tento způsob je podle mého názoru přijatelnější a čtivější, než v textu uvádět „informátor 1, 2,...“ atd. nebo nějaký kód. Vycházela jsem přitom ze jmen, se kterými jsem se běžně setkala a zvolila jsem z praktických důvodů ty nejkratší z nich (např. Tarik, Farid, Kamal apod.). Toto blíže rozvinu v následující kapitole 1.3. Výběr vzorku informátorů a prostředí výzkumu.

Jak jsem již uvedla, moji tři hlavní informátoři jsou zakladatelé *společnosti*, která se věnuje různým formám podnikání v oblasti surfingu. Pokud bych v práci uvedla název

⁵ Citace z rozhovoru s Tarikem a Faridem, 9. března 2013
pozn.: v textu diplomové práce uvádím citace přeložené do češtiny, v poznámkách a v příloze je ponechávám v původním znění v angličtině.

společnosti, byla by celá anonymizace zcela zbytečná. Zvažovala jsem o vytvoření smyšleného alternativního jména, stejně jako pro informátory, nakonec jsem se však rozhodla pro takové řešení, že pokud uvedu slovo *společnost* psané kurzívou, bude se vždy jednat o firmu mých informátorů.

Pokud moji informátoři mluví o surfcampech, záměrně neuvádím zemi, ze které jeho zakladatelé pochází, bylo by poté okamžitě rozklíčovatelné, o kterém surfcampu mluvím, jelikož je z každé země (nejčastěji Velké Británie, Nizozemí, Německa a Polska) ve vesnici jen jeden nebo dva. V rámci mého výzkumu a mých výzkumných otázek však není důležité, o kterou konkrétní zemi se jedná, uvádím tedy vždy jen obecně „surfcamp“.

Ze stejného důvodu neuvádím ani národnost evropského spolupracovníka mých hlavních marockých informátorů. Ten s nimi plánoval jistý *projekt*, o kterém budu pro zachování anonymity také psát pouze jako o *projektu* kurzívou.

1.3.Výběr vzorku informátorů a prostředí výzkumu

1.3.1.Klíčoví informátoři

Následujících sedm informátorů bylo pro můj výzkum nejdůležitějších. Rozhovory jsem nahrála pouze s nimi a obdržela od nich informovaný souhlas ohledně zpracování jejich výpovědí do diplomové práce.

Tarik, Farid a John: moji tři hlavní informátoři jsou dva zakladatelé marocké *společnosti*, která podniká v oblasti surfingu, které označuji Tarik a Farid a jejich evropský (nyní již bývalý) spolupracovník, kterého označuji John. Tarik a Farid se znají necelých dvacet let a Johna společně poznali asi před osmi lety.

Se všemi se znám od mé první návštěvy v Taghazoutu v roce 2010. S Faridem a Tarikem jsem se vídala opakovaně s každou mou návštěvou Taghazoutu, s Johnem jsem se viděla v životě pouze dvakrát – poprvé v říjnu roku 2010, kdy jsme společně i bydleli ve sdíleném apartmánu a podruhé v březnu roku 2013, kdy jsem s ním, Tarikem a Faridem uskutečnila a nahrála první rozhovory v celkové délce necelých dvou hodin.

Tarik je původem z Rabatu, do Taghazoutu léta pravidelně jezdil a nakonec se zde usadil. Farid a celá jeho rodina je původem z Taghazoutu.

Jak uvádím a rozvíjím v empirické části a reflexi předvýzkumů a samotného výzkumu, při mém druhém předvýzkumu v říjnu roku 2013 ukončili Tarik a Farid s Johnem po skoro deseti letech spolupráci a při samotném terénním výzkumu od října roku 2014 mi Tarik vypověděl, že po více než deseti letech také přestal spolupracovat s Faridem a jejich

cesty se rozešly. Po dobu terénního výzkumu se mi tedy nakonec stal hlavním informátorem Tarik, na jehož výpovědích nejvíce stavím případovou studii této práce.

Celkem jsem s Tarikem nahrála necelé tři hodiny rozhovorů. Od října 2014 do ledna 2015 jsme bydleli v jeho surfhousu, ve kterém jsem bydlela i při mém krátkém návratu v březnu a dubnu 2015, mám tak velké množství poznámek jeho výpovědi v terénním deníku, jelikož jsme spolu vedli množství rozhovorů skoro každý den.

Získat o celé situaci jakékoli informace od Johna bylo prakticky nemožné, neboť od července roku 2014 zcela ignoruje moje e-maily a jakoukoli snahu o komunikaci. Udělat nějaký rozhovor s Faridem bylo také nesmírně obtížné.

Sekundárně jsem se při výzkumu zaměřila na ostatní obyvatele Taghazoutu, kteří nějak aktivně v oblasti surfingu podnikají:

Kamal: Maročan, kterého znám také od října roku 2010 a je to můj dobrý přítel. Je původem z Taghazoutu, má zde půjčovnu surfů a surfhouse a žíví se také jako instruktor. S Kamalem jsem nahrála asi půlhodinový rozhovor a byla s ním velmi často ve styku (minimálně jednou týdně) po dobu mého terénního výzkumu v rámci zúčastněného pozorování. Podniká ještě se svými dvěma bratry Omarem a Hassanem.

Rachid: Maročan původem z Agadiru, města vzdáleného necelých 20 kilometrů od Taghazoutu, kterého znám také od října roku 2010. V roce 2011 emigroval do Evropy, kde žije dodnes. Má však v plánu vrátit se do Maroka a založit zde vlastní surfcamp. S Rachidem jsem nahrála jeden rozhovor trvající něco přes jednu hodinu. Mnoho informací jsem od něj získávala také e-mailovou komunikací nebo chatem přes Skype.

Ahmed: starší bratr Farida, který je také původem z Taghazoutu. Žil mnoho let v zahraničí (v Evropě a Severní Americe), ale v roce 2013 se do Taghazoutu vrátil, aby zde podnikal. Známe se od října roku 2014. Nahrála jsem s ním jeden asi hodinový rozhovor.

Jamil: Maročan původem z Agadiru. Seznámila jsem se s ním v říjnu roku 2014. Tento informátor pro mě byl velmi zajímavý a důležitý tím, že pracoval jako manažer přímo pro jeden z největších zahraničních surfcampů, sídlících v Taghazoutu, který má asi nejzásadnější vliv na turistický boom posledních několika let. Snažila jsem se přes něj dostat i k samotným majitelům a evropským zakladatelům surfcampu, to se mi však bohužel nepodařilo, jelikož nejsou v Taghazoutu trvale usazeni. S Jamilem jsem nahrála několik rozhovorů o celkové délce přes hodinu a půl.

Kromě výše zmíněných informátorů jsem provedla množství nenahraných spontánních rozhovorů s ostatními obyvateli vesnice, se spolupracovníky jmenovaných informátorů a s dalšími relevantními aktéry, především s místními podnikateli v oblasti surfingu (s majiteli či zaměstnanci surfových škol, obchodů, půjčoven atd.), které blíže popíšu ve vlastním empirickém výzkumu.

1.3.2. Prostředí výzkumu

Prostředím předvýzkumů a terénního výzkumu je marocká vesnice Taghazout, která leží na pobřeží ve střední části Maroka, asi dvacet kilometrů od města Agadir. Jeden doplňující předvýzkum a dodatečné rozhovory s informátorem Rachidem jsem prováděla v Madridu. V Taghazoutu jsem v průběhu terénního výzkumu bydlela v surfhousu, jehož majitelem je můj hlavní informátor Tarik. Zde také probíhala většina rozhovorů.

1.3.3. Vlastní pozice v terénu

Moje vlastní pozice v terénu je poněkud složitá a nejednoznačně definovatelná. Osciluje mezi zařazením sebe sama do pozice turistiky či cestovatelky, lifestylové migrantky, antropoložky provádějící výzkum a osoby, která má navíc s většinou informátorů přátelské vztahy a s těmi hlavními dokonce aktivně spolupracuje. Není možné vybrat si jedinou kategorii, všechny jsou v mém případě neoddělitelné a vzájemně se prolínající.

Jak jsem již uvedla, do Taghazoutu jsem poprvé přijela v říjnu roku 2010 a při tomto pobytu jsem se také seznámila a spřátelila skoro se všemi klíčovými informátory, a to s Tarikem, Faridem, Johnem, Kamalem a Rachidem. Opakovaně jsem se do Taghazoutu vracela a přátelské vztahy tak udržovala. Bydlela jsem od roku 2011 vždy v bytě Farida a oba s Tarikem mi s každou mou návštěvou dávali najevo, že jsem součástí jejich „rodiny“. Tarik byl také několik let v partnerském vztahu s mou blízkou kamarádkou, se kterou jsem Maroko navštívila od prosince roku 2010 do ledna 2011, čímž se již tak dobré přátelské vztahy ještě více utužily.

V roce 2013, když jsem začala provádět první předvýzkumy, mi také nabídli, abys se stala jejich přímou spolupracovnicí; John mi nabídl zastávat manažerskou pozici až bude dokončen jeho *projekt* týkající se velkého resortu či jisté „surfařské vesničky“ kousek za Taghazoutem. Poté, co se s ním přerušily vztahy a on přestal komunikovat i se mnou, vyvstala další možnost spolupráce, kterou mi nabídli Tarik a Farid, a to podílení se na chodu jejich surfařské asociace či surfhousu.

Z asociace nakonec také sešlo, ale v průběhu celého terénního výzkumu jsem opravdu bydlela v Tarikově surfhousu a pomáhala mu s jeho chodem a organizací. Platila jsem mu symbolické nájemné, aby pokryl náklady spojené s domem, ve kterém byl sám v podnájmu a pomáhala mu s nejrůznějšími záležitostmi, které byly potřeba, jako komunikace s klienty domu, administrativa, úklid apod. Dalo by se říci, že jsem byla něco jako manažerkou a sám Tarik mě tak i jednou označil, když byli v domě dva podivní hosté, německý pár, který

prakticky nevycházel ze svého pokoje ani se nebavil s nikým jiným v domě. Zůstávali také asi o tři dny déle, než původně měli a do jejich pokoje měli přijet jiní hosté. Tarikovi se nechtělo tuto situaci řešit a řekl mi: *Chtěla jsi pomáhat, tak prosím. Ty jsi manažerka domu!*⁶

Od té doby Tarik vždy v žertu říkal „Zeptejte se Lusi, ona je tady manažerka domu.“ když se měli řešit nějaké nepříjemnosti a já nejrůznější záležitosti opravdu často řešila, hlavně co se týkalo komunikace s hosty, opravdu řešila.

V případech, kdy jsem prováděla v Taghazoutu dva předvýzkumy, bych jela na toto místo s největší pravděpodobností na každý pád, jelikož to byla vždy má první volba, když jsem si chtěla jen tak na pár dní dobře zasurfovat v nějaké dostupné lokalitě (jak vzdálenostně, tak cenově). Zároveň je však nutné uvést, že dané předvýzkumy měly nesporné prvky dovolené; netrávila jsem celé dny nahráváním rozhovorů a zápisy do terénního deníku, ale věnovala jsem se samozřejmě také aktivnímu zúčastněnému pozorování, což v tomto případě znamená vedle dalších aktivit také surfování.

Je otázkou, zda bych v Taghazoutu čtyři měsíce žila, pokud bych nesbírala data k diplomové práci, ale pravděpodobně ano. Mnohokrát jsem měla v plánu stát se lifestylovou migrantkou⁷ a v Taghazoutu se trvale usadit. Toto rozhodnutí bylo umocněno velmi náročnou, stresující a vyčerpávající prací organizátorky kongresů, kterou jsem pět let dělala a pokaždé, když jsem do Taghazoutu přijela, opakovala jsem si, že ten stres nemám zapotřebí, že mi stačí jen klid, pláž, vydělat si třeba jen zlomek toho, co v dané práci, ale že ty peníze vlastně ani nepotřebuji a ráda obětuji komfort velkoměsta za klidný a skromný nematerialistický život, ke kterému člověk nepotřebuje prakticky nic. Podobný myšlenkový pochod měli všichni z první a druhé skupiny lifestylových migrantů v Taghazoutu, se kterými jsem se setkala.⁸

Po této čtyřměsíční zkušenosti z výzkumu však musím konstatovat, že lifestylovou migrantkou bych zde v „pravém slova smyslu“ být nemohla. Do Taghazoutu se vždy budu ráda vracet, ale nedovedu si představit žít zde dlouhodobě či trvale. Toto téma blíže rozvádím v kapitole o lifestylových migrantech.

Je tedy zjevné, že jsem měla a mám blízký vztah ke svým informátorům a obecně k místu výzkumu. Stala jsem se proto v prostředí výzkumu insiderem s emickým přístupem, jak uvádí Kottak, podle kterého je „etický“ přístup spojován s objektivitou a „outsiderstvím“ a „emický“ přístup se subjektivitou a „insiderstvím“. Emický přístup zkoumá to, jak místní lidé přemýšlí, jak vnímají a kategorizují svět, jejich pravidla chování, co má pro ně význam a jak věci vysvětlují. (Kottak 2006: 47) Jak uvádí Hammersley a

⁶ Citace z rozhovoru s Tarikem, 17. října 2014

⁷ Viz slovníček nejdůležitějších pojmů.

⁸ Viz podkapitola *Lifestyloví migranti v Taghazoutu*.

Atkinson, tzv. *insider account*, zprostředkování z hlediska insidera, může etnografovi pomoci od jisté předpojatosti, kterou by ke zkoumanému problému mohl mít. (Hammersley a Atkinson 1995: 124-126)

Být jako antropolog insiderem v terénu tedy vede k získání cenných dat, ke kterým by se eticky smýšlející vědec dostával jen obtížně. Je však nutná vysoká míra kritického pohledu na zkoumaný problém. Nejedná se o nijak ojedinělou situaci, tímto dilematem antropologa, který má nad rámec svého profesionálního postavení vědce i dilema jako člověk, je zatížen vlastními emocemi, postoji a vztahy, se zabývá například Geertz. (Geertz 1979: 225-242).

V rámci své vlastní zkušenosti z terénu považuji své insiderství za nepochybnou výhodu, ze které jsem mohla bohatě těžit; pozici v terénu jsem si nemusela nijak vytvářet a budovat snahou o získání důvěry, ale byla jsem v něm automaticky přijata. Jakožto spolupracovnice Tarika, která s ním bydlí a podílí se na chodu celého surfhousu jsem byla prakticky přímou součástí zkoumaného problému. Byla jsem také ve styku s lidmi s podobným smýšlením a s velmi blízkým životním stylem. Pojilo nás přátelství i stejný zájem o surfing. Bylo tak poměrně snadné získat důvěru informátorů, zaměřit se na danou problematiku o to hlouběji, získat cenná data a udělat si o celé situaci představu, kterou bych obtížně získávala jako výzkumník, kterému je tento životní styl cizí. Byla jsem si však vědoma toho, že tato má pozice vyžaduje o to větší dávku sebereflexe vůči děláni závěrů a vlastní pozici.

S tímto problémem jsem se konfrontovala nejmarkantněji po prvním předvýzkumu v březnu roku 2013. Z výpovědí Tarika, Farida a Johna o tom, jak jsou vykořisťováni západoevropskými podnikateli, jsem byla emocionálně až aktivisticky rozhořčená a při zpětné analýze vlastních poznámek z roku 2013 nyní vidím, že jsem neměla k výpovědím nutný reflexivní odstup. Ten jsem získala až druhotně, kontextualizací těchto výpovědí s ostatními informátory a také aktivní sebereflexí.

Nebyl to jednoduchý úkol a mé hodnocení celé situace je přes veškerou snahu jistě poněkud subjektivní, zcela objektivní hodnocení situace v tomto případě podle mého názoru ani není možné. Zpracovávala jsem výpovědi mých blízkých přátel a osobně se mě proto dotýkalo, pokud vypověděli, že se jim děje nějaké příkoří, proti kterému jsem měla tendenci bojovat. Zároveň bylo obtížné připustit si, že oni sami mohou situaci příkrášlovat a říkat mi polopravdy (být je to z jejich strany třeba neúmyslné).

Aktivně jsem se však snažila o co nejmenší předpojatost a naopak o vysoce reflexivní přístup: všechny výpovědi jsem se snažila kriticky analyzovat, ověřovat a konfrontovat s výpověďmi ostatních místních informátorů a především s těmi, proti kterým se ve výpovědích jednotliví informátoři staví. Bylo nutné si uvědomit, že situace není nikdy

černobilá. Zásadní byla v tomto ohledu analýza protikladných výpovědí Farida s Tarikem, kteří se (zvláště v průběhu rozhovorů prvního předvýzkumu) ostře stavěli proti surfcampům v kontrastu s výpovědmi Jamila a Rachida, kteří naopak se surfcampy spolupracovali a měli dobré zkušenosti.

Já osobně surfcampy neodsuzuji, jak uvádím dále v práci, jejich aktivity mohou i pomoci komunitě, když s finančními zisky dobře naloží a chápou i jejich klienty, kteří se nechtějí o nic starat, mít vše zařízeném, na dosah a v neposlední řadě se seznámit s dalšími v cizině v surfcampu. Tento model nijak nezavrhuji, ale osobně mi to blízké není. Snad i vlivem vlastního zájmu o antropologii mě při cestování baví primárně poznávání daného prostředí a jeho kultury, ten adrenalin, že nemám dopředu koupený balíček, ale vše řeším až na místě a operativně a nenapadlo by mě trávit dovolenou s partou dalších neznámých turistů nebo dokonce Čechů, připadala bych si poněkud ochuzená.

Do Taghazoutu jsem tedy jela vždy buďto s jednou kamarádkou nebo jsem sem jezdila sama poté, co jsem už měla navázané konexe a přátelské vztahy s místními obyvateli po mé první návštěvě v říjnu 2010.

2. Teoretická část

2.1. Historický kontext

Z hlediska historického kontextu mého výzkumu jsou relevantní tři oblasti, které zde ve stručnosti nastíním. První z nich je slavná minulost berberských dynastií, jelikož obyvatelstvo Taghazoutu jsou převážně Berbeři⁹ a ke své historii a odkazu se hrdě hlásí. Až na jednu výjimku (Tarik) jsou Berbeři také všichni moji informátoři. Dalšími relevantními tématy a historickými událostmi je nadvláda arabských dynastií a nakonec se věnuji tématu kolonizace Francií a Španělskem, která je dodnes v místních obyvatelích zakořeněna a pocítována jako určitá křivda. Současný příval zahraničních investorů a podnikatelů do Taghazoutu tak někteří vnímají jako jakousi skrytou neokolonizaci.

2.1.1. Berberské dynastie

Berberské dynastie pochází z jižní oblasti pohoří Atlas a rozšiřovali odtud svůj vliv dále na sever od 11. století. Ovládaly území dnešního Maroka až do roku 1549 a pod jejich vládou dosáhla země největšího mocenského rozmachu.

Po úspěšném vojenském tažení sultána dynastie Almoravid, Jusufa ibn Tašfina, proti španělskému králi Alfonsovi VI byla obsazena Andalusie, ve snaze ubránit území proti nadvládě křesťanů. Velká část území iberského poloostrova byla sultánem zabrána v roce 1090 a dynastie ovládala území až do roku 1145. Největšího územního rozmachu dosáhla dynastie Almohad, která vystřídala vládnoucí dynastii Almoravid v roce 1147 dobytím města Marrákéš. Za dynastie Almohad ve 13. století dominovalo Maroko Maghrebu, oblasti severozápadní Afriky zahrnující dnešní Libyi, Alžírsko, Tunisko, Maroko a Mauretánii, dále velké části dnešního Španělska a Portugalska a také oblasti západního Středomoří.¹⁰

Dynastie Marinid ovládala území Maroka v průběhu 13. a 14. století. Stejně jako dynastie Almohad úspěšně vojensky ovládala části Alžírsko a Španělska. V 15. století vládla v Maroku dynastie Wattasid. Tyto čtyři berberské dynastie vytvořily poprvé v historii pocit berberské kolektivní identity a politické jednoty. Vytvořily ideu „Imperiálního Maghrebu“ po záštitou Berberů. Nadvláda nad Španělskem a Portugalskem skončila v 15. století. Pět set let dlouhá vláda berberských dynastií skončila v roce 1549 nástupem dynastie Saadů. (Hoffman 2010: 63-80)

⁹ Oni sami preferují termín „Amazigh“, vztahující se k označení etnika či „Tamazight“ označující jazyk. Jelikož je však termín „Berber“ oficiální a obecně používaný, zůstanu u něj.

¹⁰ Příloha 1 - oblast pod dominancí berberské dynastie Almohad na počátku 13. století.

2.1.2. Arabské dynastie

Od poloviny 16. století ovládaly Maroko arabské dynastie Saadů a Alawitů, která odvozovala svůj původ od islámského proroka Mohameda.

Dynastie Saadů se dostala k moci v roce 1549 a vládla přes sto let do roku 1659. Pod její vládou odrazilo Maroko osmanské invaze a portugalskou invazi v roce 1578.

Maroko bylo sjednoceno roku 1666 za dynastie Alawitů, která území vládne přes 400 let, od roku 1659 až dodnes. Maroko čelilo v 17. století útokům Španělska a Osmanské říše, ale dynastie Alawitů úspěšně stabilizovala své pozice a útoky odrazila.

Alawité neměli na rozdíl od předchozích dynastií podporu berberských a beduínských kmenů, dynastie tedy kladla větší důraz na sílu své armády se kterou v 80. letech 17. století sultán Sharif také získal zpět města na severu země: Tangier od Angličanů a Larache od Španělů. Po smrti sultána následovaly boje místních berberských a beduínských kmenů, které převzaly politickou a vojenskou moc, Maroko bylo opět sjednoceno za sultána Mohammeda III, který vládl v druhé polovině 18. století a uznal autonomii místních kmenů. (Isichei 1997: 170-177)

Na začátku Americké Revoluce byly americké obchodní lodě napadány piráty a tak v prosinci roku 1777 vydal Mohammed III prohlášení, že jsou pod ochranou sultanátu a mohou tudý bezpečně proplout. Maroko bylo také první zemí, která uznala Spojené Státy za nezávislý národ. Smlouva o přátelství mezi Marokem a Amerikou byla podepsána v roce 1786 a je americkou nejstarší neporušenou smlouvou o přátelství (v listopadu 2013 tuto smlouvu znovu potvrdila schůzka mezi prezidentem Obamou a současným králem Mohammedem VI.).¹¹

2.1.3. Vliv Francie a Španělska

Od 20. let 19. století se Maroko dostalo pod vliv evropských mocností. Situace se vyostřila poté, co Maroko podpořilo alžírské hnutí za nezávislost proti Francii. V roce 1844 utrpělo od Francouzů krutou porážku a bylo donuceno své podpory Alžírsku zanechat.

Od 30. let narůstal o Maroko zájem také z hlediska kolonizace, která souvisela s industrializací Evropy. O marocké území se jako první začala zajímat právě Francie, důvodem byla jednak snaha o ochranu hranic svého alžírského teritoria a také velmi strategická poloha Maroka, které zasahovalo pobřeží Atlantického oceánu i Středozemního moře.

¹¹ The White house - Joint Statement by the United States of America and the Kingdom of Morocco <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/11/22/joint-statement-united-states-america-and-kingdom-morocco>

V roce 1859 začala válka Maroka se Španělskem o oblast Ceuta, kterou Španělsko úspěšně vybojovalo a oblast ještě rozšířilo. V roce 1884 vytvořilo v pobřežních oblastech Maroka protektorát. V 80. letech se v Maroku postupně rozšiřoval i vliv Francie. Vznikl zde střet zájmů mezi Francií a Španělskem, tyto země si v roce 1904 rozdělily v Maroku zóny vlivu. Francie si vybojovala uznání francouzského protektorátu, který potvrzovala smlouva z Fezu z roku 1912. Ve stejné době bylo podrobena Španělsku území pohoří Rif na sever Maroka, zůstal mu také protektorát na pobřeží a drželo také ochrannou moc nad severní a jižní saharskou zónou. (Pennel 2001: 40-43)

Na území Maroka po tomto rozdělení vstoupily desetitisíce španělských a francouzských kolonistů, kteří zde začali ve velkém skupovat bohatou zemědělskou půdu, obsazovat doly a přístavy. Vytvořily se zde zájmové skupiny, které vyvíjely tlak na Francii, aby zde zvyšovala svou sféru vlivu a kontrolu. V Maroku probíhaly také války mezi jednotlivými místními kmeny, přičemž některé z nich se takticky spojily na začátku kolonizace s Francouzi. Generál Hubert Lyautey, který byl prvním zastupitelem francouzské vlády v Maroku s diplomatickými funkcemi, zde působil v letech 1912-1925 a úspěšně se mu podařilo zavést společnou marocko-francouzskou administrativu a školní systém. (Naylor 2010: 160-164)

V letech 1921-1926 vzniklo berberské povstání v pohoří Rif, které vedlo k založení stejnojmenné republiky. Povstání však bylo potlačeno francouzskými a španělskými vojsky. V roce 1943 byla založena politická strana „Istiqlal“, která usilovala o nezávislost a následně vedla nacionalistické hnutí. (Pennel 2009: 144-145)

V 50. letech ještě více zesílila aktivní opozice vůči španělskému a francouzskému protektorátu. K největším výtržnostem došlo ve městě Oujda, které leží na severu Maroka u hranic s Alžírskem. Zde Maročané napadli v ulicích francouzské a další evropské obyvatele. V roce 1955 povolila Francie návrat sultána Mohammeda V., který se nacházel v exilu, a následující rok začalo vyjednávání o marocké nezávislosti.

V březnu roku 1956 byl francouzský protektorát ukončen a vzniklo nezávislé „Marocké království“. O měsíc později postoupilo i Španělsko většinu svého protektorátu v severním Maroku novému království, ponechalo si však dvě enklávy na pobřeží Středozemního moře, Ceutu a Melillu, které drží dodnes. V roce 1957 se ze sultána Mohammeda V. stal král. (Pennel 2009: 160-164)

2.2.Současné Maroko

Oficiálním názvem Maroka je Marocké Království, v jehož čele stojí od roku 1999 král Mohammed VI z dynastie Alawitů. Na trůn nastoupil po smrti svého otce Hassana II, který vládl 38 let. Manželkou krále Mohammeda VI je od roku 2002 princezna Lalla Salma, je první ženou marockého vládce, která má veřejně uznaný královský titul.

Maroko je konstituční monarchií s voleným parlamentem. Král drží v rukou výkonnou a zákonodárnou moc, pod jeho moc spadá také armáda, zahraniční politika a náboženské otázky. Král může vydávat dekrety, které slouží jako zákony. Má také moc rozpustit parlament.

Maroko je zemí oblasti Maghrebu severozápadní Afriky a je jednou ze tří zemí (včetně Francie a Španělska), která zasahuje pobřeží Středozemního moře i Atlantického oceánu.¹²

Populace Maroka je 33,8 milionu obyvatel a jeho oblast má rozlohu 446,550 km² (710, 850 k km² včetně oblasti Západní Sahary). Hlavním městem Maroka je Rabat, jehož populace je přes půl milionu obyvatel, největším městem Casablanca s počtem obyvatel necelých 3,4 milionu.

V dnešním Maroku je možné najít směs různých kulturních vlivů Berberů, subsaharských Afričanů, Arabů a Evropanů. Berbeři tvoří 60% obyvatelstva. Dominantním náboženstvím je zde islám a oficiálními jazyky berberština a arabština. Součástí povinné školní docházky je také výuka francouzštiny a většina Maročanů tak mluví plyně dvěma až třemi jazyky.¹³

2.2.1.Současná situace Berberů v Maroku

Původní berberské obyvatelstvo dlouhodobě čelilo represím, pojí ho přitom silný pocit vzájemné sounáležitosti. Analýzou etnokulturního berberského hnutí v rámci států severní Afriky a historií Berberů se zabývá Maddy-Weitzman, který popisuje snahu berberských národů o jazykové a kulturní uznání a to, jak je berberské hnutí výzvou a odbojem proti současnému sociokulturnímu řádu, který v Maroku panuje. (Maddy-Weitzman 2011). Až v nedávné době byly vyslyšeny jejich snahy o uznání jazyka; berberština se stala ústavně oficiálním jazykem v Maroku až v roce 2011 po vleklých bojích a snaze o revitalizaci. Uznání berberštiny jako oficiálního jazyka v Maroku je součástí reformy krále Mohammeda VI. a je ustanoveno v článku V marocké ústavy.¹⁴ (Brett 2010: 183)

¹² Příloha 2 - Mapa Severozápadní Afriky

¹³ CIA The World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html>

¹⁴ Příloha 3 – Oblasti Maroka, ve kterých se mluví Berbersky

Turistům, kteří nijak místní obyvatele nerozlišují a považují všechny za Araby, začnou vehementně líčit, že jsou „Amazigh“ a v některých případech místních Berberů panuje i jistá nevraživost proti Arabům z velkých měst jako Rabat nebo Casablanca, jak mi vypověděl především informátor Tarik, který je z Rabatu. Místní se tak proti Arabům vymezují a na mnoha místech ve vesnici, hlavně na zdech a dveřích obydlí¹⁵, mají namalované znaky písmene *yaz* berberské abecedy *tifinagh* - ⵣ. Stejný znak je také na berberské vlajce¹⁶, která byla oficiálně uznána roku 1998 na „The World Amazigh Congress“, což je mezinárodní organizace, jejíž snahou je ochránit a propagovat povědomí ohledně Berberů, jejich identitu a kulturu v Severní Africe.¹⁷

Berberi se tak vymezují vůči Arabům a Evropanům jako vůči *těm druhým*, jak popisuje Eriksen, který v tomto vymezení a kontrastu vidí samotný předpoklad identity jakéhokoli společenství. Identitu jedince dle jeho názoru utváří jeho vlastní zkušenost, reflexe a historie. Existuje hrozba, že členové minorit mohou pomalu ztrácet svou vlastní identifikaci se skupinou a stávat se členy majoritní společnosti, minorita se však také může přizpůsobit majoritě, aniž by se vzdala své své kulturní či etnické příslušnosti. (Eriksen 2007: 57-58) Tak je tomu v případě marockých Berberů, kteří sice nejsou menšinou co do počtu, jejich kultura je však ve společnosti potlačována na úkor dominantní arabské. Vzniká tak snaha o vymezení skupiny, jejíž identita vystupuje na povrch zvláště silně, je-li nějak ohrožena nebo mizí. (Bauman 2004:166-167)

Jedná se o skupinu, která nese znaky etnické menšiny dle popisu Šatavy; skupina se nachází v nedominantním postavení, příslušníci této skupiny mají *etnické, náboženské, nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazují (...) smysl pro sounáležitost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka*. (Šatava 2009: 31-32)

2.2.2. Taghazout

Původně rybářská vesnice Taghazout se nachází na jihozápadním pobřeží v marockém regionu Souss-Massa ve vzdálenosti necelých 20 km na sever od města Agadir, pod jehož prefekturu spadá.¹⁸ Taghazout byl oficiálně založen v roce 1992 v rámci územního rozdělování Marockého království. Do té doby místo spadalo pod blízkou vesnici Tamri a nebylo samostatně uznáno.¹⁹

Původní berberské obyvatelstvo se historicky věnovalo hlavně rybolovu a produkci

¹⁵ Příloha 4 – Berberské znaky v Taghazoutu

¹⁶ Příloha 5 – Berberská vlajka

¹⁷ Amazigh World: <http://www.amazighworld.org/>

¹⁸ Příloha 6 – Mapa Maroka a lokace Taghazoutu a Agadiru.

¹⁹ Viz Bulletin officiel du Royaume du Maroc, no 4157, 1er juillet 1992, p.287

arganového oleje. V posledních letech se však stále více věnuje podnikání v oblasti turismu. Berberské obyvatelstvo původně sídlilo v horách dále od pobřeží a navštěvovalo vesnici jen za účelem rybolovu a uskladňování rybářského náčiní a člunů. V 19. století přibýlo ve vesnici a okolí množství španělských držav, vznikly zde také první továrny a mešity. (Fentress 1996: 87-90)

Dle oficiálního sčítání lidu je počet obyvatel Taghazoutu za posledních deset let skoro stejný, údaj dokonce mírně klesl – za rok 2004 je uveden oficiální počet obyvatel 5 348 a za rok 2014, kdy se konalo poslední sčítání lidu, 5260.²⁰ Tento údaj však nezahrnuje cizince, kteří se v Taghazoutu neoficiálně usadili, jejich počet činí odhadem několik set a Taghazout měsíčně navštíví tisíce turistů.

Rozloha Taghazoutu je necelých 0,13 km² a celková délka obvodu města je cca 2,5 km.²¹ Jádrem vesnice je část dlouhá asi 300 metrů lemující silnici, na které se nachází většina hostelů, restaurací a obchodů a také malé náměstíčko s mešitou a zastávkou autobusu. Vesnice lemuje pobřeží o délce necelých 800 metrů, zde se také nachází několik restaurací a apartmánů k pronajímání. Od hlavní silnice poté pokračuje vesnice zástavbou v kopci, která má necelých 620 metrů. Sem turisté prakticky nezavítají, jsou zde víkendové domy obyvatel Agadiru či místní starousedlíci. Výjimečně je zde možné najít nějaký hostel či apartmán k pronajmutí, turisté však preferují ubytování co nejbliže u pláže.

Stejně jako např. pláž Kuta na indonéském ostrově Bali nebo Goa v Indii, i pláže v okolí Taghazoutu a především ty směrem na jih, začaly být populární koncem šedesátých let. V této době sem jezdili mladí dobrodruzi, hippies, hudebníci a surfaři z Evropy ale i Ameriky. Paradise Valley, místo s malebnými lagunami a vodopády vzdálené 35 km od Taghazoutu, bylo oblíbenou destinací hudebníka Jimiho Hendrixe, který dle legendy dal tomuto místu i jméno. Stovky hippies a surfařů se zde přechodně usazovalo hlavně na plážích ve stanech, provizorních obydlích a obytných karavanech. Vlivem hippies se surfing rozšířil i mezi místní obyvatelstvo koncem osmdesátých let.

V dnešní době je surfing nejčastějším motivem pro návštěvníky Taghazoutu. Maroko je populární pro své dlouhé *right point breaks*.²² Vlny jsou zde také velmi pravidelné a surfové spoty nejsou přeplněné.²³ Za ideálních podmínek je možné chytit až dva kilometry dlouhou vlnu, která se láme na spotu s názvem Anchor Point, pokračuje dál přes Hash Point a končí na pláži Panorama's.²⁴ Této jízdě se říká „surfing z vesnice do vesnice“. (Clarke 2009: 32)

²⁰ Viz Bulletin officiel du Royaume du Maroc, no 6358, 7 mai 2015, p.2952

²¹ Příloha 7 – Rozloha Taghazoutu

²² Viz slovníček nejdůležitějších pojmů – typy vln.

Příloha 9 – Panorama's, Hash Point a Anchor Point.

²³ Viz slovníček nejdůležitějších pojmů – surfové spoty.

Publikace Clarka je z roku 2009, nyní je situace poněkud odlišná a surfové spoty jsou čím dál tím plnější.

²⁴ Příloha 8 – surfové spoty v Taghazoutu a jeho okolí

Dnešní atraktivita Taghazoutu tedy tkví hlavně v mimořádné kvalitě surfařských podmínek tamních pláží a v množství spotů, na kterých je možné nalézt vlny všech stupňů obtížnosti, takže si na své přijde úplně začátečník i velmi pokročilý.

O Taghazoutu píše i nejnovější vydání populární publikace pro cestovatele Lonely Planet, které je věnováno Maroku.²⁵ I zde je uvedeno, že je Taghazout přední surfařskou destinací Maroka, jak pro začátečníky tak profesionály. Hlavní sezóna zde trvá od října do dubna. Surfovat se však dá v okolí po celý rok, ačkoli vlny jsou mimo sezónu menší, pro začátečníky je tak Taghazout vhodný i mimo hlavní surfovou sezonu. V této době a hlavně v červenci a srpnu sem proudí množství domácích turistů z měst a Taghazout se ze surfařské vesničky mění spíše v místo pro marocké rekreanty.

Panorama's a Hash Point se nachází přímo ve vesnici, Anchor point je vzdálen asi 15 minut chůze.²⁶ Panorama's je hned na samém začátku vesnice, jedná se o spot spíše začátečnický, kde se učí hlavně postavit se sjíždět pěnu u břehu. Hash Point je pro něco pokročilejší surfaře a dalo by se říci, že je nejmalebnější, je zde nejvíce apartmánů, hostelů, kaváren a restaurací a místní rybáři zde také prodávají své úlovky a vyráží na moře. Anchor Point je z těchto tří míst nejobtížnějším spotem.²⁷

Mnoho spotů se nachází i v okolních vesnicích jako Awrir (známá jako *Banana Village*), Tamraght, Tamri a další, nevýhodou těchto míst je však to, že se domy nachází ve větší vzdálenosti od pláže, naopak Taghazout přímo lemuje pobřeží a pláže.²⁸

Blízký Agadir má přes 600 tisíc obyvatel a nachází se zde také letiště. Cesta z letiště do Taghazoutu trvá průměrně půl hodiny (maximálně hodinu v závislosti na dopravní situaci). Všichni turisté a návštěvníci Taghazoutu tedy ve většině případů přilétají právě do Agadiru. Další možností je letět do Marrákéše, který je vzdálený necelých 260 km. V nabídce nízkonákladových leteckých společností jsou velmi levné lety do Agadiru i Marrákéše především z Berlína, Londýna, Madridu nebo Paříže (např. letenky z Madridu do Marrákéše je možné sehnat i za neuvěřitelných 250 Kč a tento let trvá jen dvě hodiny). Taghazout je tak pro Evropany velmi snadno dostupným místem.

²⁵ Lonely Planet Morocco <http://www.lonelyplanet.com/morocco/taghazout>

²⁶ Příloha 8 – surfové spoty v Taghazoutu a jeho okolí

²⁷ Příloha 9 – Panorama's, Hash Point a Anchor Point

²⁸ Příloha 10 – Taghazout a okolní vesnice

2.3. Tematický kontext

Klíčovými tématy, kterými se zabývám ve své diplomové práci jsou migrace a zvláště LM, turismus s užším zaměřením na sportovní turismus za lifestylovými sporty, surfing jako lifestylový sport a nakonec globalizace spojená s turismem. Jednotlivá témata v této kapitole blíže uvedu a poté reflektuji na konkrétních případech z terénu v kapitole 3.2.1. empirické části.

2.3.1. Migrace

Práce věnované migraci se nejčastěji zabývají migrací z chudších zemí do rozvinutějších zemí světa za prací. Již méně se sleduje fenomén LM, jehož aktéři jsou naopak velmi často dobře finančně zajištění mladí lidé, pro které není migrace nutností ve snaze zaopatřit si lepší životní podmínky, ale spíše volbou, plynoucí z jejich životního stylu – v případě Taghazoutu se jedná o životní styl surfaře a migraci za vlnami.

Na téma migrace se nejdříve zaměřím z hlediska Maročanů migrujících do evropských zemí a následně se budu věnovat právě LM, která se Taghazoutu silně dotýká.

Migrace do Evropy a idealizace Západu

Odhaduje se, že počet Maročanů žijících mimo Maroko je 4,5 milionu a z toho dvě třetiny sídlí v Evropě. Z evropských zemí je nejvíce Maročanů ve Francii a ve Španělsku, což je způsobeno jazykovou a geografickou přístupností, zvláště v případě Francie, jelikož většina Maročanů mluví plyně francouzsky.

Ve Francii žije oficiálně 436 tisíc Maročanů, odhad celkového počtu včetně nelegálních migrantů je 1.5 milionu. Jedná se také o nejvyšší počet ve srovnání s migranty z ostatních zemí.²⁹

Populace Maročanů legálně žijících ve Španělsku je dle statistik 714 tisíc, jedná se skoro o 13% celkového počtu cizinců žijících na území Španělska. Až do roku 2007 byli Maročané nejpočetnější skupinou migrantů ve Španělsku, od roku 2007 je však nahradili Rumuni, jejichž počet je 730 tisíc. Odhaduje se však, že celkový počet Maročanů žijících ve Španělsku je přes jeden milion.³⁰ Dalšími zeměmi s vysokým počtem marockých migrantů jsou Itálie, Belgie a Holandsko.

Mnoho Maročanů emigruje do evropských zemí vlivem jejich idealizace Západu a Evropy, o které mluví Gardner; podle ní je pro migranty Západ daleko víc, než jen

²⁹ INSEE, Institut national de la statistique et des études économiques. Údaje z roku 2012
http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ref/IMMFRA12_g_Flot1_pop.pdf

³⁰ INE, Instituto nacional de estadística. údaje z června roku 2014
http://www.ine.es/en/prensa/np854_en.pdf

geografickým pojmem – je spojen s bohatstvím a blahobytem, který je kontrastní k zemi původu emigrantů (v případě její studie se jedná o Bangladěš). V představách jedinců, kteří nikdy neopustili svou rodnou zemi, existuje ekonomická moc a materiální transformace jen v zahraničí. Idea ohledně domácího a zahraničního odráží nerovnost mezi národy a jejich ekonomickými pozicemi; stejně tak panuje představa o ekonomické nadvládě těch rodin, ve kterých jsou někteří členové emigranti.

Z toho plyne, že zahraničí a emigrace jsou metaforicky spojeny s úspěchem a mocí, které ve vlastní zemi není možné získat. Ta je spojena s diskursem nejistoty, který plyne z ekonomických problémů. V tomto světle vznikají idealizované reprezentace zahraničí a snahy jedinců se upínají k tomu, dostat se tam. Jedná se však o čistou fantasií a lidé si při této zkreslené idealizaci neuvědomují, že většina emigrantů čelí nejen problémům s chudobou, někdy až bezdomovectvím, ale také rasismu, což samozřejmě znesnadňuje podmínky při hledání práce atd. (Gardner 1993: 1-4)

Tomuto problému se věnuje i Pedarza, podle které existuje zřetelná spojitost mezi migrací a vzorci nerovnoměrného rozvoje ve světě a nejčastější cíle migrace jsou Severní Amerika a Západní Evropa (např. Francie, Německo, Velká Británie nebo Švýcarsko). Vzniká tak tok pracovní síly mezi rozvinutými a nerozvinutými národy. Práce imigrantů má strukturální příčiny a hraje důležitou funkční roli v rozvinutých kapitalistických přijímajících zemích, které jsou na levné pracovní síle imigrantů závislé. (Pedarza 1991: 310-13)

Jak uvádí také Kearney, po migraci mezi Mexikem a USA jsou druhými nejvýraznějšími oblastmi migrace rozvinutá západní a severní Evropa a méně rozvinuté země oblasti Středozemního moře. Dle obvyklé teorie rovnováhy, by sebou navrácení migranti měli přinést úspory a kapitál, který by ve své domácí zemi následně použili k investicím. Jak ale antropologové zjistili, návratová migrace k investicím a rozvoji nevede; naopak má negativní a v nejlepším případě neutrální charakter. Několik migrantů se naučilo v zahraničí nové dovednosti či jazyk, což jim však nebylo k žádnému užitku v domácí komunitě, do které se navrátili. (Kearney 1986: 332-3)

Tématem, který se také dotýká mého výzkumu, je představa nemorálního Západu a především evropských žen s nižším prahem morálních hodnot, které jsou pro muže snadnou kořistí. Tento názor je v Maroku obecně rozšířen. O podobné představě mluví i Gardner při popisu názoru na život ve Velké Británii a zvláště v Londýně z pohledu Bangladéšanů; ačkoli je oceňováno britské bohatství a blahobyť, západní kultura není považována za nijak žádoucí. Naopak se na ni nahlíží jako na amorální a pohanskou. Mnoho lidí věří, že je Západ zamořen sexuální nemoralitou, alkoholismem, rozvodovostí a nedostatkem rodinných hodnot a povinností. Proto vesničané, kteří si idealizují Británii a snaží se do ní

emigrovat, neusilují o integraci do britské společnosti, ale chtějí se dostat mezi své – v Británii usedlé Bangladéšany. Oceňována tedy není západní britská kultura, pouze její ekonomická moc. (Gardner 1993: 9)

Lifestylová migrace

Má práce se týká také LM. Zde vycházím především z úvodu Varhaník Wildové z připravované publikace. Jak uvádí, jedná se o *specifický typ migrace, která je motivovaná především volbou životního stylu* (Varhaník Wildová, 2016), přičemž v mém případě je touto volbou životní styl spojený s lifestylovým sportem, surfbem.

LM je heterogenní pohyb: koncept zastřešuje různorodé fenomény jako je migrace důchodců do středomořských resortů, (mezinárodní) ekologicky uvědomělá kontraurbanizace, kočovné životní styly marginalizovaných lidí ze zemí globálního Severu nebo sportovní migrace. V LM se setkáváme s pohybem lidí určitým způsobem privilegovaných a relativně zajištěných. Toto privilegium spočívá především ve vlastnictví pasu země, jejíž občané mají zajištěný volný pohyb ve většině částí světa. V rozhodnutí pro migraci často hraje roli jejich osobní krize a životní křižovatky, na kterých se nachází. V případě novodobých nomádů, jako jsou např. *New Age Travellers*, je migrace odmítnutím setrvat na sociálním dně, které jim bylo ve společnosti vykázáno a vytvořit si díky migraci nový, odlišný kulturní a sociální kapitál, který jim zajistí živobytí, ale také novou identitu a smysl života. Migranti si také volí místa, která jsou pro ně smysluplná.

LM je jak turismem motivovaná, tak turismus motivuje. Je to velmi dynamický fenomén. *S novou infrastrukturou, kterou lifestyloví migranti vytvářejí, se často pojí další proud lifestylové migrace a turismu* a lifestyloví migranti probouzí zájem i u dalších občanů zemí svého původu; u turistů, kteří volí krátkodobé pobyty a umožňují tak některým lifestylovým migrantům generovat příjmy, a také u dalších lifestylových migrantů, kteří se mohou stát jejich konkurenty a nežádoucím způsobem proměňovat místní komunitu. *Zvláště sportovní lifestylová migrace, jako je jachting, surfing, lyžování a další zimní sporty, přímo volá po komodizaci určitého životního stylu k turistickým potřebám.* (Varhaník Wildová, 2016)

LM způsobuje změnu přijímacího prostředí, která nabírá různé formy v závislosti na intenzitě. Pokud je vysoká, bývá označována za neokolonizaci. Tak tomu bylo i průběhu roku 2013 při mých prvních předvýzkumech v Taghazoutu, kde moji informátoři Tarik a Farid se vyjádřili o surfcampech, jako o skryté a podlé neokolonizaci. Někdy může být i původní obyvatelstvo vytlačováno v zájmu bohatých investorů, mohou také vznikat nová pravidla pro použití pláže, jako např. zakázání tradičního drobného rybolovu a nočního pobytu na plážích nebo dokonce obehnutí pláže zdmi či ploty v rámci výstavby resortů.

(Varhaník Wildová, 2016) Podobný vývoj je také v Taghazoutu, kde se staví nový obrovský resort, který zabere velkou část okolních pláží a surfových spotů a vláda chce oblast pláže kontrolovat, tak jak se tomu věnuji v kapitole 4.2. *Výhled na situaci do budoucna.*

Antropoložky O'Reilly a Benson, které se rostoucímu trendu LM věnují asi dvacet let, považují tento fenomén za konceptuální rámec, v rámci kterého je možné zkoumat jeho podobnosti i rozdíly. Dynamická definice LM je taková, že LM je prostorovou mobilitou *relativně bohatých lidí všech věkových skupin, kteří se stěhují (ať částečně nebo natrvalo) na místa, která jsou smysluplná, protože z rozličných důvodů nabízí potenciál pro lepší kvalitu života.* (O'Reilly & Benson, 2009: 2) King popisuje LM jako pohyb migrantů „svobodné vůle“, kteří volí migraci k uspokojení neekonomických životních ambic. (King, 2012: 89-106)

Jak uvádí Varhaník Wildová, neekonomický aspekt tkví v tom, že lifestylový migrant se nejdříve rozhodne, co chce dělat a jak žít, zvolí si svůj životní styl a priority a poté až druhotně řeší jak tento zvolený životní styl uživit a jak své rozhodnutí zrealizovat. (Varhaník Wildová, 2016) To se přesně týká surfařů v Taghazoutu, kteří chtějí být primárně u oceánu a vln, chtějí žít svůj život surfaře za každou cenu a až druhotně řeší, jak by se mohli v Taghazoutu uživit. Migrace se tedy neděje za účelem vydělat si, ale jejím hlavním motivem je surfíng.

Přestože se sice nejedná o prvotní motiv lifestylových migrantů, jsou to právě oni, kteří v oblasti jako první začnou s nějakou formou podnikání. Varhaník Wildová popisuje situaci, která se naprosto přesně odehrála v Taghazoutu poté, co zde lifestyloví migranti začala zakládat surfcampy a různé formy podnikání; vztahy mezi místními a migranty jsou zpočátku přátelské a rovnocenné. Migranti sem však lákají další lifestylové migranty a turisty *místní komunita si turistického potenciálu všímá a začíná se ptát, jestli náhodou nemají na podnikání v oblasti nárok více místní než „přivandrovalci“.* *Do celé věci pak vstupuje další aktér a to je stát, který také byznys dokáže vycítit a má nástroje pro účinnou intervenci.* (Varhaník Wildová, 2016) Státní intervencí v případě Taghazoutu bylo vydání v roce 2013 nové podmínky mít k podnikání v oblasti surfingu licenci, která původně nebyla povinná.

Samotná pozice výzkumníka LM v terénu je podle mého názoru velmi složité téma, kterému se věnuji v kapitole 1.3.3. *Vlastní pozice v terénu.* Zabývá se jím i Varhaník Wildová, která uvádí, že výzkumníci a výzkumnice LM mají ostatním migrantům v místě výzkumu co nabídnout a aktivně se podílit na budoucí podobě LM aktivním vstupem do hry. Stávají se tak i snáze insidery. (Varhaník Wildová, 2016) V mém případě se jednalo např. o spolupráci s mým informátorem Tarikem v rámci chodu jeho surfhousu.

S LM jsou spojena témata skromnosti, zdravého alternativního „dobrého“ životního stylu, který souvisí i se sportem a nějakou formou tělesnosti. LM v Taghazoutu se také úzce dotýká určitá lehkost životního stylu „living lightly“ nebo „go with the flow“, zkrátka nebýt vázán, usadit se tam, kam to člověka „zavane“. Jak uvádí Varhaník Wildová, *ne každý však má schopnost takovou cestu vidět, což je odvislé od naší percepce a kognitivního poznávání*. Být „drifterem“ nebo „globálním nomádem“, člověkem, který cestuje z jedné země do druhé bez nějakého trvalého bydliště nebo práce a pomalu ztrácí vazby se svou zemí původu. Nejčastěji má takový člověk práci, která není vázána na konkrétní místo, jako je IT, spisovatelství, učitelství nebo řemeslná výroba. (Kannisto, 2014, 10-11) To opět naprosto přesně splňují lifestyloví migranti v Taghazoutu.

Podle Cohena se člověk stane drifterem v důsledku odcizení od jeho vlastní země. Ztratí vůči zemi vazby a také povinnosti, opustí obecně akceptované standardy a konvenční způsoby života, dobrovolně se zřekne komfortu moderní technologické společnosti a hledá smyslové a emocionální zkušenosti. To jsou některé z charakteristických vlastností alternativní kultury v jejích různých formách, které motivují mladé lidi uniknout ze své vlasti, cestovat a žít v „primitivním“ prostředí. (Cohen, 1973: 93)

Jedná se o totální analogii a spojitost s Robem Machado, jedním z nejkultovnějších a nejuznávanějších surfařů současnosti, o kterém vyšel v roce 2009 film právě s názvem „Drifter“. Tento film mapuje Machadovu cestu od jednoho z nejúspěšnějších profesionálních surfařů k drifterovi, jakémusi tulákovi, který jen tak se surfem putuje po Indonésii a neusiluje o slávu a peníze, chce jen být v jednotě s přírodou a hlavně s vlnami oceánu. Film je shrnutý následujícím popisem: *Surfař snažící se identifikovat rytmus své duše ve světě, který ho obklopuje. Cestování je pro něj nástrojem k tomu, aby našel sám sebe.*³¹

Je to pěkný a velmi věrný předobraz skoro všech lifestylových migrantů v Taghazoutu, kteří jsou „dobře zajištění srdcaři“ a spadají do první a druhé kategorie těchto migrantů.³² Milují surfing víc, než cokoli na světě a zároveň si tento životní styl mohou dovolit. Jednak díky dostupným finančním prostředkům, ale především díky vlastní nátuře; jisté skromnosti a lehkosti žití. Tyto surfaře, kteří jsou zcela posedlí surfingem, nazývám soul surfers.³³ Mentalitu těchto soul surfers, pro které je surfing drogou, bez které si svůj život nedovedou ani představit, popisuje zajímavým způsobem v knize „Blue Mind“³⁴ („modrá mysl“) vědec a mořský biolog Wallace J. Nichols, který uvádí, že „modrá mysl“ je *speciální neurologický stav mozku, který nastane, pokud jsme v blízkosti vody*. Je popisován

³¹ IMDb (Internet Movie Database) – The Drifter (2009) <http://www.imdb.com/title/tt1462768/>

³² Viz kapitola 3.2.2. *Reflexe tematického kontextu* a podkapitola *Lifestyloví migranti v Taghazoutu*.

³³ Viz slovníček nejdůležitějších pojmů.

³⁴ Wallace, N.J. (2015). *Blue Mind*. New York: Hachette book group, inc.

jako *meditativní stav charakterizovaný klidem, vnitřním mírem, jednotou a smyslem pro obecné štěstí a spokojenost*.³⁵

Nemusíte být vědcem, abyste z psychoaktivních výhod „modré mysli“ mohli těžit. (...) Surfing dostává mysl do stavu plynutí (flow state), tyto momenty se vyznačují nesmírným soustředěním a zároveň koncentrací bez námahy, při kterém ztrácíme pojem o čase, zdá se, že na ničem jiném nezáleží a člověk si připadá skutečně naživu a ve své nejlepší formě. Ze všech kritérií, které vědci identifikují jako předpoklady stavu plynutí, je nejjásadnější smysl pro výzvu, který opakovaně posouvá naše schopnosti – aktivita, jejíž neustálá novost zabraňuje tomu, aby se stala pouhým rutinním zvykem.³⁶

S „modrou myslí“ je tedy neodmyslitelně spojen stav plynutí (flow). Tímto stavem se zabývá psycholog Csikszentmihalyi, který ho popisuje jako naprosté zaujetí životem, úplné ponoření do určité činnosti, radost z pocitu, že řídíme vlastní osud. *Optimální prožívání závisí na schopnosti ovládat děje, které v každém okamžiku probíhají v našem vědomí a každý člověk ho musí dosáhnout na základě svého vlastního úsilí a tvořivosti*. (Csikszentmihalyi 1996: 15)

Při stavu plynutí se naše já stává ucelenější, složitější a bohatší. Je to optimální prožívání a řád ve vědomí, tzv. *negentropie*, která nastává, pokud je informace vstupující do vědomí ve shodě s jeho cíli, psychickou energii investujeme do námi zvolených cílů a máme nad ní kontrolu. Je opakem psychické *entropie* a zmatku ve vědomí, které jsou důsledkem informace, jež je v konfliktu s našimi záměry, či nás odvádí od jejich uskutečnění. (Csikszentmihalyi 1996: 63-72)

Dle autora patří ke stavu plynutí osm aspektů:

- 1) Vykonávání náročné aktivity, která vyžaduje určitou dovednost a je tak stimulující (např. hry, produktivní umění a sport).
- 2) Splývání činnosti a vědomí, kdy je pozornost člověka zcela pohlcena a soustředěna na příslušné podněty, nepřebývá žádná psychická energie a člověk vnímá sám sebe neodděleně od svého výkonu.
- 3) Jasně cíle, čeho chceme dosáhnout.
- 4) Zpětná vazba o přibližování k cíli. Pokud je tato zpětná vazba okamžitá, vznikne naprosté ponoření do stavu plynutí.
- 5) Soustředění na danou činnost, kdy nám v mysli nezbyvá prostor pro informace, které se k činnosti nevztahují. Toto soustředění zabraňuje, aby nám do vědomí pronikal zmatek a různé úzkosti.

³⁵ SURFER Magazine, July 2015, str. 54

<https://www.oceanfdn.org/sites/default/files/Surfer%20Magazine%20June%202015.pdf>

³⁶ tamtéž, str. 58

6) Naprostý pocit kontroly dění při stavu plynutí, kdy nemáme žádné obavy či úzkost, že by se nám věci vymkly z rukou.

7) Sebezapomnění vlastního já, které je pohlceno vykonávanou činností a v harmonii s okolním světem. Při stavu plynutí člověk nepřemýšlí o tom, co jeho snaha znamená pro jeho já, to si uvědomí až po skončení aktivity, obohacen o nové dovednosti a úspěch.

8) Změněné vnímání času při stavu plynutí, které je dáno také tím, že aktivity spojené se stavem plynutí jsou samy sobě cílem, je to na sebe zaměřená, soběstačná aktivita, nevykonávaná pro budoucí prospěch z ní, ale pro ni samotnou.

(Csikszentmihalyi 1996: 80-102)

Latentní negativní stránkou je to, že činnosti, které nám přináší stav plynutí se mohou stát návykové a to platí u surfingu obzvlášť, jak uvedu v empirické části.

Stav plynutí je také velmi úzce spojen s tělesností, protože tkví v ovládnutí našeho těla a smyslů, radost nám přináší vše, co je naše tělo schopno vykonávat. Radost z překonání limitů těla může prožít každý bez ohledu na fyzickou kondici, protože jde pouze o individuální laťku každého jedince. Jde o to stanovit si cíle a být schopen měřit pokrok v jejich dosahování. Zároveň tyto cíle a vlastní hranice posouvat. (Csikszentmihalyi 1996: 140-44) V tomto ohledu je spojení se surfingem zvlášť úzké.

Také podle Varhaník Wildové je při LM kladen velký důraz na fyzičnost, která je jejím důležitým aspektem. V případě mého výzkumu to platí obzvlášť, protože surfing je poměrně fyzicky náročný sport a kdo se rozhodne pro životní styl, jehož bude naplněním, dobrou fyzickou musí mít. V surfingu se neustále posouváte dál a překračujete vlastní fyzické limity, hlavně co se týče velikosti a obtížnosti vln, což způsobuje „modrou mysl“ a pocit plynutí. K tomuto tématu se vrátím v podkapitole *Surfaři v Taghazoutu*, kde tuto myšlenku blíže rozvedu.

2.3.2. Turismus a globalizace

Můj výzkum se ve velké míře týká turismu a globalizace. Z různých přístupů k těmto tématům se opírám především o autory jako S. Sassen, E. Cohen, M. Kearney a M. A. Sutton. V užším vymezení sportovního turismu vycházím z D. Malcolma a M. Weeda.

Ve svém výzkumu sleduji, jak globalizace ve formě vlivu zahraničních investorů a také turismu zasáhla národní marocký prostor vesnice Taghazout a jak se zde v ekonomické sféře uplatňují tito investoři s vysokým podílem kapitálu. Na turismus se však ne dívám jako na primárně negativní jev, který by ničil autenticitu místa, ale jako na fenomén, na který je nutno nahlížet komplexně.

Globalizace

Dle Kearneyho odkazuje globalizace na společenské, ekonomické, kulturní a demografické procesy, které se uskutečňují v rámci národů, ale také je přesahují. Pochopení lokálního je nekompletní, pokud se věnuje pozornost pouze omezeně lokálním procesům, identitám a jednotkám analýzy. Po celém světě dochází k zintenzivňování společenských vztahů a propojování vzdálených lokalit; to, co se děje na jednom místě je formováno událostmi, ke kterým dochází mnoho mil daleko a naopak. Předpokládá se také, že globalizace se neustále prohlubuje. Globalizaci kromě turismu zprostředkovává také (transnacionální) migrace, obchodní styk (globální marketing), komunikační technologie, elektronická média atd. (Kearney 1995: 548-50)

Friedman se zaměřuje na globalizaci z ekonomického hlediska; investoři po celém světě mohou přinést v krátké době ohromné množství kapitálu a stejně tak rychle si ho mohou vzít. Síla trhu a investorů je přitom jiná než síla voličů; jedná se o jisté globální ekonomické voliče, přesahující hranice, kde je volební právo podmíněno kapitálem. (Friedman 2003: 70-71)

Sassen uvádí, že globální přesahuje výlučný rámec národních států a globalizace je něčím víc, než jen běžnou představou o rostoucí celkové vzájemné závislosti světa a formování globálních institucí. Zároveň totiž částečně zahrnuje národní teritoria a instituce a tím v sobě přímo zahrnuje dva hlavní předpoklady společenských věd; první je explicitní či implicitní předpoklad národního státu jako místa, kde probíhají společenské procesy a druhý je předpokládaná shoda národního teritoria a národa – předpoklad, že pokud je nějaký proces nebo stav umístěn do národní instituce či národního teritoria, musí být národní. Tyto dva předpoklady přetrvávají dodnes. Pokud se tedy podíváme na globalizaci jako něco, co je také nedílnou součástí národního, otevře se nám široké pole výzkumu. (Sassen 2007)

Turismus

Jednou z hlavních sil, kterou se zabývá literatura věnovaná globalizaci, je turismus. Dle Kearnyho je to největší průmysl na světě; spojuje v sobě tlak na snížení doby obratu (mezi investicí a ziskem), kompresi prostoru, posun od výroby ke službám, zvýšení výroby a spotřeby napodobenin (simulacrum/ simulacra) a vynález tradic. Komeracionalizovaný turismus (stejně jako surfování televizními kanály) prosazuje „spotřebu prchavých obrázků“ (fleeting images), zážitků a senzací zpatlaných dohromady v jakousi koláž s efektem pastiše.³⁷

Mnoho studií antropologie turismu jsou studii turismu ve vztahu k jiným záležitostem; jako je např. vývoj, lidové umění a řemesla. Hlavním tématem ve většině z

³⁷ Pastiš – napodobenina jiného uměleckého díla (literárního, hudebního, filmového, výtvarného).

této literatury je to, jak je výroba místních tradičních identit, vyjádřených v řemeslech, festivalech, architektuře a kuchyni, poháněna státní politikou a komerční strategií, odehrávající se v globálních ekonomikách a na politickém poli, což teorie rozvoje a modernizace nepředvídají. (Kearney 1995: 555-556)

Podle Harveye má časoprostorová komprese vyplývající z technologií za následek odsouvání společenského života od stálých tradic a místní společenské praktiky jsou přemoženy kapitalistickou mocí výroby. Kapitalistická produkce se dle autora vyznačuje silným proudem technologické změny a ekonomického rozvoje, které jsou spojeny s revolucemi v sociálních koncepcích časoprostoru. Tyto revoluce "ničí časoprostor", zrychlují obrat kapitálu a je možné setkat se s nimi na poli kultury i politiky. Nutí nás také přehodnocovat roli naší geografické představy v současném společenském životě.

Nové koncepce časoprostoru byly vnucovány hlavně silou imperiálních expanzí, podrobování nebo nekoloniální dominance, např. Evropané vnutili zcela cizí koncept času a prostoru původním obyvatelům Severní Ameriky. *Třídní, genderové, kulturní, náboženské a politické rozdíly v konceptech časoprostoru se často stávají oblastmi sociálních konfliktů.* (Harvey 1990: 418-20)

MacCannell staví svou teorii turismu na marxistických představách výroby, rozšířených tak, aby zahrnovaly i výrobu komodifikovatelných zkušeností (přeměnitelných v komoditu). Dostává se blíže ke komplexnímu a všeobecnému antropologickému teoretizování ohledně turismu, které v sobě obsahuje ekonomické a kulturní podmínky současného globálního kapitalismu. (MacCannell 2013)

Na rozvoj turismu se nahlíží jako na manifestaci spojení globální-lokální a na poli turismu a kulturního dědictví byla zkoumána dynamika tohoto spojení. Boj globálního a lokálního je dobrým příkladem jednoho z mnoha dopadů turismu, jež vytváří sociální napětí. Podle Teo by však na turismus nemělo být nahlíženo skrze tuto protikladnou dichotomii; globalizace je podle něj zprostředkovávána lokálně utvářenými vztahy, jako jsou kulturní tradice, mocenské poměry odehrávající se v určitém místě a emocionální vazby, které lidé k daným místům mají. Nejde o to postavit proti sobě pozitivní a negativní dopady turismu; globalizace propojuje vnitřní s vnějším, jelikož funguje na několika úrovních (místní, národní, regionální a globální) a spojuje tak mnohočetné struktury a prostředky jak v rovině konkurence, tak spolupráce. Pro turismus působí dyáda globální-lokální jako dialektický proces; nejde o balancování mezi „dobrým“ a „špatným“, ale o schopnosti turismu reagovat na mnohočetné vstupní zdroje, které ho utváří. (Teo 2003: 302)

Turismus je považovaný za určitý „hyperglobalizér“, který je nejvýznamnějším způsobem homogenizace světa. Protiargumenty skeptiků globalizace říkají, že místní zvláštnosti, kultury a identity vždy převládnu, protože existují jako geopolitické zlomové

linie moderních civilizací. (Held 2000: 327)

Urry předkládá sociologii turismu, soustředěnou na zkoušení měnících se forem „turistického zírání“³⁸ v souladu s Foucaultovou analýzou historicky specifického způsobu vidění. Jedná se o sadu očekávání, které mají turisté vůči místním populacím, které navštěvují v hledání „autentického“ zážitku. Odpovědí na toto „zírání“, které je navíc zabarveno kulturními a rasovými stereotypy, je snaha naplnit očekávání turistů a mít z toho nejlépe nějaký finanční zisk. Celý tento proces je ještě umocňován propagací marketingu, průvodců, médií a i místní vlády. Všichni jsou hráči, kteří k efektu „turistického zírání“ přispívají. (Urry 2011) Navzdory rozsáhlému trendu globalizace a homogenizace společnosti, převládá všude na světě tendence snažit se zaujmout návštěvníky rozvojem lokálních zdrojů a lokálního smyslu daného místa. (Urry 1996: 88)

Co se týče komoditizace, dle Cohena nemusí nutně zničit význam produktu kultur; ani pro místní obyvatele ani pro turisty. Musí být však provedena za určitých podmínek. Produkty zaměřené na turisty nabývají nových významů pro místní obyvatele a stávají se určitou značkou jejich etnické a kulturní identity, nástroj sebeprezentace před vnější veřejností. Neznamená to však, že staré významy nutně zmizí; mohou zůstat významné, pouze na jiné úrovni. Je proto nutné rozlišovat podmínky, za kterých jsou kulturní významy zachovávány či se nově vynořují a za kterých jsou v důsledku dopadu turismu ničeny.

Cohen se zabývá také tím, jaké má turismus dopady na ráz, charakter a „autenticitu“ místa včetně jeho obyvatel. Na studium turismu nahlíží jako na sociologický fenomén. Pro mnoho turistů je turismus jistou hrou, která má sice kořeny založené na realitě, ale k jejímu úspěchu je nutné předstírání jak na straně účinkujících (místních obyvatel) tak na straně publika (turistů); předstírání ve formě účasti na hře „co když“ je dané představení či produkt autentický, i když v hloubi není o této autenticitě přesvědčena ani jedna strana. Tento vztah má tři základní dimenze; interakce, vnímání a chování lidí. (Cohen 1988: 371-386)

Cohen rozlišuje 8 typů přístupu k turismu; turismus jako komercializovaná pohostinnost, demokratizované cestování, moderní volnočasová aktivita, moderní typ tradičního poutnictví, vyjádření základních kulturních témat, akulturační proces, typ etnických vztahů a nakonec turismus jako forma neokolonialismu. (Cohen 1984: 373-392)

Sutton definuje vztah turisty a místního obyvatele tak, že je založen na sérii setkání, přičemž návštěvníci si hlavně chtějí užít nějakou zábavu a funkcí hostitelů je toto přání zajišťovat. (Sutton 1967)

³⁸ Setkala jsem se s překladem termínu „tourist gaze“ jako „turistický pohled“, termín „zírání“ mi ale připadá daleko výstižnější překlad slova gaze stejně jako aktivity, kterou popisuje – turisté podle mého názoru spíše zírají na prvky odlišné kultury, se kterou se setkají. Není to neutrální, nýbrž emotivně zabarvený pohled.

Sportovní turismus

Ve svém výzkumu se dále úžeji zaměřuji na specifickou formu turismu a to na sportovní turismus za účelem surfování. Sportovní turismus charakterizuje Weed jako *ekonomický a kulturně–sociální fenomén současnosti, vytvořený unikátní interakcí aktivit, lidí a míst. Obsahuje stejný poměr aktivit i zážitků, a lidé a místa se vzájemně ovlivňují, aby tyto zážitky mohli vytvořit.* (Weed 2008: 20) Podle Malcolma se jedná o *všechny formy aktivní i pasivní účasti na sportovních aktivitách organizovaných za komerčním nebo nekomerčním účelem, které si vyžadují pobyt mimo domov nebo pracoviště.* (Malcolm 2008: 247)

Schwartzhoffová připisuje sportovnímu turismu velký ekonomický a společenský význam. Uvádí, že *sportovní cestovní ruch je specifickou formou cestování a lze ho považovat za sociální, ekonomický a společenský fenomén vycházející z unikátní interakce nejrůznějších sportovních a pohybových aktivit, lidí a míst.* Sport je také prostředkem propagace daného místa, se kterým je spojena daná sportovní aktivita nebo akce. (Schwartzhoffová 2010: 97-98)

Dle Schwartzhoffové není možné považovat sportovní turismus za pouhý výklenek v odvětví cestovního ruchu, ale je nutné pohlížet na něj jako na fenomén, zahrnující široké spektrum dílčích oblastí. Existuje mnoho rozdílů mezi diváky a aktivními sportovci; mezi turisty, pro které je sport hlavním účelem cesty a těmi, kteří ho považují pouze za vedlejší aktivitu. Dále mezi profesionálními a rekreačními sportovci; pro každého sportovního turistu jsou důležité zcela jiné aspekty a vznikají tak specifické interakce mezi lidmi, místy, aktivitami a zážitky.

Dalších hledisek, podle kterých se sportovní turisté liší, je nespočet a podstata sportovních zážitků je tak multidimenzionální. Na tyto skutečnosti musí umět reagovat jejich poskytovatelé v oblasti služeb. Posláním sportovního turismu je *vyplňovat volný čas pohybovými aktivitami, zejména těmi sportovně–rekreačními.* (Schwartzhoffová 2010: 104-105)

Schwartzhoffová rozděluje 3 typy sportovního turismu:

- 1) Domácí a zahraniční sportovní turismus (cesta za sportem v rámci země nebo ciziny, jako divák, aktivní účastník či funkcionář)
- 2) Výkonnostní a závodní sportovní turismus (týká se lidí, jejichž hlavním zájmem je sport; jako např. atleti, trenéři, maséři atd.)
- 3) Rekreační a relaxační (popř. aktivní) sportovní turismus (rekreační sporty prováděné během dovolené. Mohou mít ale také jen doplňkovou povahu).

Tento typ sportovního turismu se dále dělí dle prováděného sportu na: vodní, mořské, pobřežní a vzdušné sporty, pěší turistiku, horskou turistiku, cykloturistiku, jízdu na koni a horolezectví.

Existuje také širší rozdělení na letní a zimní sporty. (Schwartzhoffová 2010: 99-100)

Podle tohoto členění by surfing patřil ke třetí kategorii *rekreačních pobřežních sportů*. Mohl by spadat i do 1. a 2. kategorie, pokud by se např. jednalo o surfaře, který jede do ciziny na závody, na tento typ se ale ve své práci nezaměřuji.

Weed a Bull rozlišují sportovní turismus na 5 typů, které se vzájemně prolínají:

- 1) Sportovní turismus se sportovním obsahem (sport je vedlejší aktivitou, není hlavním motivem cesty).
- 2) Účastnický sportovní turismus (sportovní dovolená, i jednodenní výlet za účelem sportu).
- 3) Tréninkový sportovní turismus (hlavním účelem cesty je sportovní trénink nebo instruktáž. Může se jednat např. o sportovní víkendový kurz, profesionální tréninkový kemp reprezentace atd.)
- 4) Turismus za sportovními událostmi (jako divák či přímý účastník – profesionální sportovec. Může se jednat např. o mistrovství světa ve fotbale, ale i o místní přebory na regionální úrovni atd.)
- 5) Luxusní sportovní turismus (není definován konkrétní aktivitou, ale spíše zařízením, ve kterém se provozuje, jako např. luxusní hotel nebo luxusním a drahým sportovním vybavením). (Weed 2008: 248)

Dle členění Weeda a Bulla by surfing, tak jak se na něj zaměřuji, spadal do 2. kategorie.

Ekonomickým aspektem a vlivem sportovního turismu se zabývá Biddiscombe; podle něj se *sportovní turismus stal jedním z největších byznysů ve světě sportu (...) a nejrychleji rostoucím sektorem „průmyslu cestovního ruchu“*. Zahrnuje jak fanoušky cestující sledovat nejružnější sportovní akce tak i samotné sportovce věnující se svému sportovnímu odvětví za hranicemi své země. Růst ekonomiky měst, regionů a dokonce i samotných států je dle Biddiscoma na těchto sportovních turistech závislý. Sportovní akce pomáhají i k celkovému zlepšení míst, které turisté navštěvují za účelem shlédnutí svého oblíbeného sportu. (Biddiscombe 2004: 10)

Podle Weeda je sportovní turismus ekonomickým sektorem, který se velmi dynamicky rozvíjí. Může také zrychlovat růst podílu příjmů z cestovního ruchu na hrubý domácí produkt. *Sportovní zařízení, aktivity, místa a akce jsou schopné generovat návštěvníky odjinud a tito pak dále generují ekonomický zisk v daném místě prodeje (...) ubytování, stravování, dárků, vstupného a ostatní výdaje v zařízeních jako jsou nájemné, jízdné, atd.* (Weed 2008: 337)

Malcolm uvádí, že sport může generovat infrastrukturu v dané lokalitě a sekundárně vytvářet určitý multiplikační efekt; sporty prováděné v přírodě mohou přispět k rozvoji a

oživení venkovských oblastí. (Malcolm 2008: 250) Beier také vnímá sport v rámci turistické nabídky jako zesilující multiplikátor, který umocňuje význam a popularitu cestovního ruchu v dané destinaci, zvláště pokud se jedná o cestovní ruch cíleně zaměřený na sport, jako na hlavní aktivitu. (Beier 2004: 209)

Sportovní turismus za účelem surfingu je také spojen s tzv. ekoturismem, protože tento sport je s ochranou životního prostředí, a to především toho oceánského, neodmyslitelně spojen. Definice a principy ekoturismu položila mezinárodní společnost The International Ecotourism Society³⁹ (TIES), která byla založena v roce 1990. Podle TIES je ekoturismus zodpovědné cestování do přírodních oblastí, které uchovává životní prostředí a zlepšuje blahobyt místních lidí. Jedná se o formu turismu, která zahrnuje navštěvování přírodních oblastí, nejčastěji v odlehle divočině nebo venkovském prostředí.

Podle Honey je ekoturismus *vyjádřením snahy poskytnout dalším generacím zkušenost z oblastí nenarušených lidskými zásahy*. (Honey 2008: 33). Existuje sedm základních charakteristik ekoturismu; cestování do přírodních destinací, snaha o minimalizaci dopadů turismu, budování povědomí o životním prostředí, poskytnutí přímého finančního výnosu pro ochránce přírody, poskytuje finanční výhody a postavení místním lidem, respektuje místní kultury a podporuje lidskoprávní a demokratická hnutí. (Honey 2008)

Jak uvádí Lawler, surfing a témata životního prostředí jdou již od počátků této subkultury v padesátých letech ruku v ruce; surfaři se často spojují s akcemi na ochranu oceánských a mořských živočichů, proti lovu velryb atd. Např. v roce 2007 se snažila televizní hlasatelka Hayden Panettiere a další surfaři zablokovat a upozornit na japonskou loď lovicí velryby a delfíny. V roce 2008 patnáct surfařů riskovalo své životy plavbou u australské lodi, která byla u Melbourne za účelem vybudování podmořského kanálu. Surfaři chtěli svou akcí upozornit na to, že aktivity těchto podmořských prací ohrožují místní delfíny a další mořské živočichy. Podobných akcí se událo nespočet a image surfaře byla vždy spojována s ochráncem životního prostředí. Toto propojení je od šedesátých let stále aktivnější a užší. V roce 2004 bylo také zpolitizované Donnou Frye, bývalou majitelkou surfshopu a manželkou slavného výrobce surfů Skipa Frye, která kandidovala na starostku San Diega a klíčovou roli v její kampani hrálo to, že je členkou surfařské komunity San Diega a má tak zájem o ochranu životního prostředí a ekologii. (Lawler 2010: 123)

Surfing a lifestylové sporty

V rámci sportovního turismu se úžeji zaměřují na surfing, jakožto na sport, za kterým jezdí turisté navštěvující Taghazout. Surfingu se věnuje Malcolm v rámci popisu tzv. lifestylových sportů (sportů spojených s životním stylem). Mnoho lifestylových sportů vzniklo v Severní Americe a poté bylo dovezeno do Evropy a mimo ni. Uvádí, že se jedná o

³⁹ The International Ecotourism Society – About TIES : <https://www.ecotourism.org/book/about-ties>

specifický typ alternativních sportů, které na rozdíl od některých alternativních a extrémních sportů jsou především o živé a aktivní (či zprostředkované) participaci. Termín životní styl odráží terminologii používanou těmi, kteří se těchto sportů účastní a zapouzdřují se do kultury, která tyto aktivity obklopuje.

Většina komentátorů vnímá tyto aktivity jako alternativní a potenciální útok na tradiční způsoby „vidění“, „dělání“ a chápání sportu. Ve 21. století přitahují lifestyle sporty stále větší pozornost skupin účastníků a spotřebitelů. (Malcolm 2008: 247)

Surfing jako populární a komercializovaný sport sice začal ve Spojených státech, kořeny tohoto sportu jsou však daleko hlubší. Dodnes se vedou spory o tom, zda je surfing původně z Peru a města Huanchaco, které je od roku 2012 oficiálně uznáno jako světová surfařská rezervace. Huanchaco je z hlediska surfingu velmi specifickým místem, jeho historie je stará přes tři tisíciletí a považuje se za místo, kde byl surfing jako sport poprvé praktikován rybáři na jejich speciálních rákosových plavidlech před více než dvěma a půl tisíci lety. Tato plavidla „caballitos de totora“⁴⁰ jsou považována za vůbec první známé surfy.⁴¹

První pozorování surfingu a povědomí o něm však pochází z Tahiti, v červnu roku 1767 byla tato aktivita pozorována Britem Samuelem Wallisem a členy jeho posádky, což byli první Evropané, kteří na Tahiti připluli. První oficiálně psaný záznam je poté z roku 1779 od poručíka Jamese Kinga, který popsal surfing při návštěvě Havaje. (Fleming 2005: 154)

Historie surfingu v Maroku je spojena s městem Kenitra, 53 km severně od Rabatu. Podle historie přinesl do Maroka první surf požárník Claude Berard v šedesátých letech minulého století. Brzy poté byl objeven velký potenciál Maroka jako surfařské destinace a přišli sem první „turisté“ - hippies. Maroko bylo v šedesátých letech pro hippies poutním místem, nejdříve se usazovali na plážích severu a v zimě se poté přesouvali víc na jih a tak se surfing šířil s hippies Marokem jako virus. První generací surfařů v Maroku byli Francouzi od konce šedesátých let. Od 70. let byla v Maroku druhá generace surfařů a mezi nimi i první Maročané, jako např. Boumedienne Omari, který v roce 1982 založil surfovou školu „Atlantic Mehdi Surfing“ na pláži Mehdi, která je právě ve městě Kentira a je to kolébka marockého surfingu.

Ze začátku byl surfing spojovaný s hippies, kouřením marihuany a vůbec nevázaným životním stylem a marocká společnost se na surfaře dívala spíše nevraživě vlivem těchto negativních stereotypů. V roce 1991 byla založena v Maroku surfová federace a v roce 1994 se marocký tým účastnil mezinárodních surfových závodů v Brazílii.⁴² Šestinásobným

⁴⁰ V překladu ze španělštiny doslova „koníčky z rákosu“.

⁴¹ Save the Waves – World Surfing Reserves - Huanchaco

<http://www.savethewaves.org/programs/world-surfing-reserves/reserves/huanchaco/>

⁴² Sahara Surf Morocco: <http://www.saharasurfmorocco.com/CSM.htm>

marockým šampionem v surfingu byl od roku 1995 do roku 2000 Karim "Reh" Chaibat, který byl také prvním sponzorovaným surfařem firmou Rip Curl. Vlivem federace a dalších formálních asociací byl surfing čím dál tím více akceptován veřejností a od počátku 21. století se stal rozšířeným sportem, hlavně ve velkých městech na pobřeží.⁴³

V oblasti Taghazoutu se surfing rozšířil od 90. let, jak uvádím v kapitole 2.2.2. *Taghazout*.

Přestože má každý lifestylový sport svou vlastní historii, identitu a vývojový vzor, ve svých ideologiích mají tyto sporty mnoho společného. Stále více do nich zasahují také nadnárodní spotřební odvětví, produkující komodity, které jsou základem jejich kultury (komodifikace); např. sporty jako snowboarding, skateboarding, windsurfing nebo kitesurfing mají všechny kořeny v surfingu a jsou také surfingem velmi silně ovlivněny. (Malcolm 2008: 155)

Surfing je sport, jehož popularita je na vzestupu a díky dnešní dostupnosti letenek a celkové větším cestovatelským možnostem mladých lidí se již nejedná o sport vyhrazený obyvatelům přímořských oblastí, ale o světový fenomén, který má nesmírnou komerční popularitu; v módě jsou surfařské komodity a to především značkové oblečení a mezi mladými lidmi roste zájem o to nejen se surfařsky oblékat, ale také se naučit surfovat. Surfing tedy přesahuje rámec pouhého sportu (ať už rekreačního či profesionálního) a stává se stále významnější ve světě marketingu a ekonomie.

Hinch a Higham uvádějí, že nastala doba úpadku organizovaných sportů na úkor rozmachu popularity nové generace tzv. freestylových sportů, jako je např. právě surfing nebo snowboarding. Tyto sporty jsou postaveny na silných subkulturních asociacích, které poskytují jejich účastníkům smysl pro osobní a kolektivní identitu. Výkon sportovce a umístění ve sportovním žebříčku bývá druhotným a větší důraz je kladen na estetiku a styl. (Hinch a Higham 2009: 23)

Podle Lawler se subkultura surfingu začala rodit kolem padesátých let v Kalifornii s érou beatníků a v šedesátých letech se úzce pojila s érou hippies. Můžeme říci, že *beatník šel na pláž, opálil se, nechal si narůst vlasy a stal se z něho hippie*. (Lawler 2010: 113)

Surfaři byli považováni za mladé a nespoutané živly, kteří si bujaře užívali na plážích, kouřili marihuanu a měli nevázaný sex. Proti surfingu se v padesátých letech postavily dvě zcela protichůdné reakce; jedni ho s nadšením oslavovali a druzí naopak zcela zatracovali a považovali za společensky nepřijatelnou aktivitu, které holduje problematická mládež. V šedesátých letech se však surfingu a jeho image chopila média; filmaři, reklama a televize, které začali tuto hippie-beatnickou popkulturu surfařského svobodného bohéma prodávat a surfař byl obrazem alternativní kultury. Byl to působivý reklamní a marketingový tah

⁴³ Maroc, le surf trip royal ! Autor textu – Nicolas Rousson
<http://www.kristenpelou.com/Portfolio/Trips/2005-11Maroc.html>

zvláště pro mládež.

Subkultura surfingu je ztělesněním bohémské exploze šedesátých let a na rozdíl od hippie a beatníků pokračovala dál a nabíla popularity i poté, co tyto subkultury vyšuměly. Subkultura v Kalifornii se stala tak silnou, že každý chtěl být surfařem. (Lawler 2010: 112-113) Hull v tomto kontextu uvádí, že surfing jako subkultura byl založen na „surfařské skupině“, jejíž členové společně začali surfovat na základě nějaké sociální spřízněnosti. Tyto skupiny vznikly jako jisté „gangy“, a bylo žádoucí, stát se jejich členem. Vznikl zde také tzv. lokalismus; jednotlivé skupiny si dělaly nárok na určité surfové spoty, které proklamovaly za vlastní teritorium, do kterého nechtěli pustit jiné surfaře. (Hull 1976, 16-18) Dalo by se to přirovnat třeba k motorkářským gangům, z čehož prestižní bylo stát se např. členy Hells Angels apod. Tyto surfařské skupiny byly výstižně znázorněny v kultovním filmu *Bod zlomu*⁴⁴ (*Point Break*) z roku 1991, kde např. v jedné scéně člen takové skupiny říká hlavnímu hrdinovi, ať odejde, protože se nachází v jejich zóně. Herec Patrick Swayze v tomto filmu znázorňuje také typického soul surfera, který jde v samém závěru filmu sjet obrovské vlny a riskuje vlastní smrt. Touha po adrenalinu z této vysněné jízdy je pro něj však silnější než strach.

Surfaři dlouho surfovali na některých plážích ilegálně a vedly „války“ s námořnictvem, ukázkový v tomto byl jejich boj o pláž Trestles v Kalifornii a obraz bosého svobodného surfaře, který bojuje za svá práva proti námořníkovi v uniformě se stal ikonický. Boj ustal vítězstvím surfařů, když prezident Nixon v roce 1973 udělal z Trestles veřejnou pláž.

Důležitým okamžikem bylo také založení časopisu *Surfer* v roce 1960, který se stal pro surfaře doslova „biblí“. Surfing byl jako subkultura vždy velmi silně spojován s pojmem „svobody“ a byl prezentován jako „spojení s přírodou“. Klasickými znaky a obrázkem surfařské subkultury se stala dodávka VW Type 2 z padesátých a šedesátých let, dívka v bikinách, fousatý surfař ve slunečních brýlích. Tento obrázek se udržel prakticky nezměněn až dodnes. Kultovní se stal dokument *Léto bez konce* (*The Endless Summer*) z roku 1966, který ukazuje dva surfaře, kteří cestují v hledání perfektní vlny po celém světě přes Afriku, Austrálii, Tahiti, Kalifornii ad. Surfařská subkultura je v něm krásně vykreslena a zachycena. (Lawler 2010: 119-120)

Popularitu surfingu umocnil také hudební průmysl a mnoho kapel, které hrály tzv. surf music (surfrovou hudbu), která je se surfařskou subkulturou spojená. Tento žánr nejvýrazněji reprezentovala kalifornská kapela šedesátých let, The Beach Boys. Jejich písně jsou se surfingem neodmyslitelně spojené obsahem textů a hudebními videi. Je to znát i v názvech jejich alb; *Surfin' Safari* (1962), *Surfin' USA* a *Surfer Girl* (1963) *Surf's Up* (1971)

⁴⁴ IMDb – Point Break : <http://www.imdb.com/title/tt0102685/>

ad. Jejich největšími hity byla píseň *Surfin* z roku 1961 a *Surfer Girl* ze stejnojmenného alba z roku 1963. Dodnes jsou populární „zpívající surfaři“ jako třeba Jack Johnson, Xavier Rudd, Eddie Vedder ad.

Se surfingem se pojí nejen hudba, ale také výtvarné umění. Od šedesátých let začíná být velmi populární surf art, umění inspirované surfingem, vlnami, mořem, slunečnými plážemi, dívkami v bikinách atd. V počátcích bylo toto umění velmi barevné, psychedelické a spojené s hippies. Kořeny surf art je však možné nalézt ve tři tisíce let starých reliéfech v Peru, kde je kolébka tohoto sportu, jak uvádím výše. (Colburn 2002) Jedním z velmi populárních a úspěšných současných umělců je Tyler Warren z Kalifornie, který je profesionální surfař z umělecké rodiny a zároveň shaper, výrobce surfů, které sám maluje v secesním retro stylu a má výstavy po celém světě.⁴⁵ Existuje také nepřeborné množství webových stránek, které surf art nabízí.⁴⁶

Podle Warshawa se surfing stával stále více komerční a méně rebelskou či subkulturní záležitostí a to hlavně s jeho komercializací a rozvojem popularity „surfwear“, surfařských značek z konce šedesátých let. Mnoho těchto značek začínalo jako domácí výroba; jednalo se např. o výrobu šortek na surf (board shorts), neoprenů, surfů a jejich poskytování do místních surfshopů apod. Australské značky Quiksilver i Rip Curl byly založeny v roce 1969, v roce 1973 je následovala značka Billabong. Tyto tři značky vytvořili „velkou trojku“ ve světě surfwear. Od osmdesátých let začaly vznikat kalifornské značky jako Reef, v devadesátých Volcom, nebo Hurley, kterou založil Bob Hurley, veterán kalifornské surfařské komunity, který se postupně začal prosazovat od konce sedmdesátých let výrobou surfů. O popularitě a komercializaci surfařských značek svědčí to, že Hurley v roce 2002 koupila jedna z největších sportovních značek světa Nike.

Dalším výrazným zlomem se stalo, když jednotlivé značky začaly sponzorovat konkrétní surfaře. Tak se třeba tváří značky Hurley stal surfař Rob Machado, Quiksilver sponzoroval 23 let jedenáctinásobného mistra světa Kellyho Slatera atd. Sponzoři konkrétních surfařů se zaměřují hlavně na jejich výsledky na závodech. Přestože Machado na rozdíl od Slatera už nezávodí a je dnes populární hlavně díky filmu *Drifter* a surfařským videím, značka Hurley se rozhodla pro jeho sponzoring a byl to chytrý tah, je to jeden z nejpopulárnějších surfařů současnosti a jistě dopomohl k velkému rozšíření oblíbenosti značky. Dnes dochází ke glorifikaci jednotlivých surfařů, kteří jsou novodobé hvězdy, srovnatelné s rockovými hvězdami, herci nebo jinými slavnými sportovci. V zemích jako Havaj nebo Kalifornie, kde má surfing hluboké kořeny, jsou tradičně surfařské hvězdy, tak jako u nás třeba fotbalisté.

⁴⁵ Art by Tyler Warren : <http://www.artbytylerwarren.com/>

⁴⁶ Nejpopulárnější z nich jsou např. Surf Art : <http://www.surfart.com/>
a Club of the Waves : <http://www.clubofthewaves.com/surf-artist/>

Surfařská kultura je tedy velmi široký fenomén, který zahrnuje hudbu, módu, filmy, umění, kulturu a zkrátka celý životní styl, který tento sport obklopuje. Popularita této kultury se nejsilněji rozvinula hlavně v Kalifornii, Austrálii a na Havaji a odtud se rozšířila do celého světa. Boom nastal i v Evropě vlivem médií, internetu, reklamy, propagace surfařských značek oblečení atd... to vše mělo vliv na rozšíření celosvětové popularity a povědomí o tomto sportu. (Warshaw 2010)

V dnešní době je tak surfing populární i v místech, kde není oceán, jako střední Evropa včetně České republiky. K nám se širší povědomí o surfingu dostalo poměrně nedávno, např. první společnost, která začala organizovaně pořádat surfcampy je PlaygroundTravel, která sama sebe označuje za „tak trochu jinou cestovku“ působící v oblasti adrenalinových sportů⁴⁷. Její první surfcamp byl založen v roce 2009 na Bali. Od roku 2008 se také koná ve Francii mistrovství České republiky v surfingu sponzorované značkou Quiksilver⁴⁸, v červnu 2015 proběhl osmý ročník.

⁴⁷ PlaygroundTravel – o nás: <http://www.playgroundtravel.cz/o-nas/>

⁴⁸ Quiksilver Czech & Slovak Surfing Championship: <http://www.surfchamp.cz/quiksilver/>

3. Empirická část

V empirické části se nejdříve zaměřím na dva (potažmo tři) předvýzkumy, které jsem provedla v letech 2013 a 2014 a následně na samotný čtyřměsíční terénní výzkum v Taghazoutu, který trval od října 2014 do ledna 2015. Taghazout jsem znovu dodatečně navštívila od konce března do začátku dubna 2015 a v únoru a březnu jsem provedla několik rozhovorů v Madridu s informátorem Rachidem.

S každým předvýzkumem a rozhovory se situace rapidně a dynamicky měnila a já byla nucena k neustálému přehodnocování situace. Výpovědi mých původních klíčových informátorů a zakladatelů *společnosti* jsem tedy konfrontovala s výpověďmi ostatních informátorů a hlavně s vlastním pozorováním.

Jak jsem uvedla v kapitole 2.2.2. o Taghazoutu, toto místo je pro Evropany velice dobře dostupné, jsou zde také mimořádně dobré surfařské podmínky a přestože se zde ceny neustále zdražují, Maroko je stále místem poměrně levným pro většinu Evropanů. Z tohoto důvodu bylo překvapivé, že sem turismus zavítal tak pozdě; ještě kolem roku 2010 kdy jsem byla v místě poprvé, se zde nejednalo o nic masivního. Bylo to poměrně klidné místo, které nebylo nijak přeplněné turisty, bylo zde jen pár restaurací, několik surfshopů a významně prosperoval pouze jeden velký surfcamp. O to rychleji se zde však turismus rozjel a já pozorovala velké změny s každou návštěvou.

V dnešní době žijí v Taghazoutu prakticky jen původní obyvatelé (především rybáři) a maroťtí či zahraniční podnikatelé, kteří těží z turistického ruchu a podnikají tak, že mají obchody, hotely či hostely, apartmány, půjčovny, opravny apod. hlavně pro potřeby surfařů. Novou složkou místního obyvatelstva jsou také lifestyloví migranti především z Velké Británie, Nizozemí, a Německa.

3.1. Předvýzkumy

První předvýzkum jsem provedla v období od 5. do 11. března 2013 se třemi informátory a spolupracovníky v rámci *společnosti*; Tarikem, Faridem a Johnem. Druhý předvýzkum od 6. do 13. září 2013, kdy jsem udělala rozhovory pouze s Tarikem a Faridem a nahrála jsem pouze Tarika. Dodatečně jsem udělala ještě několik rozhovorů od 24. do 26. ledna 2014 s informátorem Rachidem žijícím v Madridu.

Nechávám zde vlastní poznámky ze všech předvýzkumů v té podobě, v jaké jsem si je zapsala v roce 2013 a 2014. Je nutné předem upozornit, že jsou emotivně zabarvené a poněkud předpojaté, reflexivně se k těmto poznámkám vrátím v části věnované samotnému

terénnímu výzkumu, kde jednotlivá tvrzení a postoje konfrontují se získkem nových informací v terénu.

3.1.1. První předvýzkum

V Taghazoutu jsem provedla první předvýzkum v týdnu od 5. do 11. března 2013 a nahrála jsem několik rozhovorů s Faridem, Tarikem a Johnem ve Faridově bytě v Taghazoutu. Rozhovory jsem nahrávala dva dny, 9. a 10. března a nahrávání se vždy účastnili všichni tři. Zadala jsem obecnější otázku na téma, jak se vyvíjí jejich *projekt* nebo jaké mají plány a oni se rozmluvili. Nejvíce se k celé záležitosti vyjadřoval Farid, John s Tarikem ho doplňovali, ale ve všem spolu všichni tři souhlasili. Provedla jsem však také mnoho rozhovorů, které jsem nenahrála. V tomto ohledu byl velmi zajímavý rozhovor, který jsem měla s Johnem mezi čtyřma očima, jež vrhl o něco jiné světlo na celou situaci.

Kromě mých tří hlavních informátorů, jejichž výpovědi jsem nahrála, jsem udělala další rozhovory s jedním z jejich spolupracovníků, který prodává v jejich surfshopu a s majiteli jedné restaurace a surfové školy. Na základě všech těchto podkladů jsem si udělala poznámky a sepsala následující text k projektu výzkumu této diplomové práce, který nechávám v původní podobě. Pozměnila jsem v něm pouze konkrétní údaje pro potřeby anonymity.

Poznámky z 16. dubna 2013

Zjišťovala jsem, jak místní obyvatelé změny a zásahy zahraničních investorů vnímají a jaký konkrétní dopad na ně mají. Uskutečnila jsem mnoho rozhovorů se dvěma zakladateli *společnosti* a s jejich evropským přítelem a spolupracovníkem, které jsem zaznamenala. Následující shrnutí se tedy opírá výhradně o výpovědi mých přátel a informátorů.

Moji tři přátelé a všichni ostatní informátoři v rozhovorech vypověděli, že rozvoj podnikání a turismu v Taghazoutu považují za pozitivní jev, který je pro vesnici přínosný. Životní styl se zde rozhodně pozvedl a místním obchodníkům se začalo náramně dařit. V Taghazoutu však s rozvojem podnikání a turismu vzniklo také několik základen surfcampů a to byl jistý bod zlomu ve vývoji vesnice, jelikož místní obyvatelé nejsou schopni vlivu těchto obřích firem konkurovat. Situace je zde tak dle výpovědí poněkud vyostřená.

Surfcampy jsou v dnešní době velice populární formou dovolené, kdy si člověk zaplatí celý balíček, v jehož ceně má dopravu z letiště, ubytování, jídlo a surfové lekce s instruktorem včetně zapůjčení surfařského prkna (někdy i zpáteční letenku). Ze začátku zde původní marocké obyvatelstvo v podnikání s těmito surfcampy zdravě soupeřilo a vítalo

rostoucí turismus spojený s příchodem evropských společností; dle výpovědí mých informátorů, všichni za účelem podnikání v oblasti surfingu úspěšně kooperovali. Příval přistěhovalců a turistů byl tedy místními obyvateli velmi pozitivně vnímán, ale jen do té doby, než se vliv surfcampů ve vesnici začal masově rozvíjet a převálcovávat drobná místní podnikání. Usadilo se zde několik firem hlavně z Velké Británie, Nizozemí.

Místní obyvatelé nebyli a nejsou schopni vlivu těchto obřích firem konkurovat a jedni z mála ve vesnici, kdo se o to stále snaží, jsou právě moji přátelé. Jejich *společnost* je tak vlastně takovým Davidem proti Goliášovi (nebo spíše proti několika Goliášům); snaží se v podnikání v oblasti surfingu bojovat proti těmto západoevropským molochům i přesto, že mají nesrovnatelně méně finančních prostředků, ale jak vypověděli v rozhovorech, nemají jinou možnost; museli by se jinak vzdát všeho, na čem celý život pracovali. Tuto situaci považují za „druhou skrytou kolonizaci“ a prohlašují, že jsou takto neustále vykořisťováni; svou situaci nazývají bojem proti „novodobým kolonizátorům“ ve formě „západoevropských vykořisťovatelů“:

*Předtím to dělali alespoň na rovinu se zbraní v ruce jako válku, ale teď nás tady zneužívají takhle nepřímou a skrytě, ale o to je to podlejší!*⁴⁹

Farid mi také vyprávěl o tom, jak do vesnice jezdí britský dodavatel surfů, který se vůbec netají tím, že se snaží z místa vytěžit co nejvíc. Řekl prý jednou doslova:

*Taghazout je jako koláč a já si chci kus toho koláče vzít!*⁵⁰

Za nejhorší ze všeho považují fakt, že zakladatelé surfcampů se nejdříve léta tvářili jako „velcí kámoši“, moji přátelé jim v začátcích s jejich podnikáním pomáhali a kooperovali s nimi a jen co se firmy ve vesnici usadily a začalo se jim dařit, otočili se k nim zcela zády, a jak moji přátelé dále vypověděli, ještě jim svým přístupem ničí jejich živobytí. První a největší společnost a surfcamp v Taghazoutu založili dva Evropané, kteří roky do vesnice jezdili. Když si zde surfcamp založili, ze začátku se *společností* spolupracovali, moji přátelé jim např. opravovali surfy. Celkově mezi oběma společnostmi panovaly přátelské vztahy. Dle výpovědí však cizinci zcela přerušili spolupráci, jen co se sami naučili surfy opravovat, tuto službu už zákazníkům zprostředkovávají sami a berou tak klienty svým přátelům, přestože je to sami naučili. Podobných příkladů by bylo nespočet.

Dle výpovědí mých přátel se pro peníze uchylují i k velmi podlým praktikám a dokonce se snaží lidi odradit od toho, aby vstupovali do vesnice a utráceli peníze u místních, namísto v bublině surfcampu. Uměle vytváří nesmyslné historky o tom, jak je Taghazout nebezpečný, jak tam všechny okradou či napadnou. Jeden z mých přátel mi v rozhovoru líčil historku, jak byl sám svědkem takového zastrášení a viděl, jak byla před dodávkou plnou turistů ze surfcampu uměle zinscenována nebezpečná rvačka místních

⁴⁹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 9. března 2013

⁵⁰ Tentýž rozhovor, 9. března 2013.

obyvatel, kteří se však za rohem přátelsky poplácali po ramenou a rozdělili si peníze, které jim za celou šarádu dal zaměstnanec surfcampu.

Tyto historky jsou samozřejmě umocněné obyčejnou pohodlností lidí, kteří si zaplatí surfcamp např. ve Velké Británii a zaplatí Britům celý balíček. Vesnice Taghazout a její obyvatelé tedy z těchto turistů nemají prakticky ani dirham, jelikož tzv. „campeři“ žijí v totálně izolované bublině surfcampu a od místního marockého obchodníka si nekoupí ani kus chleba, protože vše mají na dosah a je v nich navíc uměle vytvářena obava se po vesnici pohybovat. Situace je následně taková, že ve vlnách jsou desítky začátečníků ze surfcampů, ale v samotné vesnici není ani noha; až 80% turistů, kteří do Taghazoutu přijedou, utrací veškeré své peníze výhradně v surfcampech. Sama jsem zažila údiv a velké překvapení, když jsem se bavila s turisty a líčila jim, že jsem přijela do Taghazoutu sama a neohroženě zde bydlím v apartmánu místního pronajímatele, který nejen že mě neokradl, ale dokonce si účtuje třetinu ceny za daleko větší komfort.

V Taghazoutu jsou v současné době pouze dvě alternativy: místní drobní podnikatelé, kteří nenabízejí celý balíček služeb, nebo surfcampy s balíčky, které však fungují velmi masově a jako bubliny uvnitř Maroka. V campech bydlí na pokojích spolu cizí lidé jako v hostelu, surfové lekce probíhají ve skupinách o desítkách lidí, surfcamp má přesný režim a časový harmonogram; v daný čas se jde jíst, surfovat atd.

Surfcampy často provozují byznysmani, kteří k celé surfařské kultuře nemají až takový vztah nebo nejhůř vůbec žádný vztah, nechápou prakticky zákony oceánu, z čehož plyne např. nesmysl jít surfovat denně v čas daný harmonogramem bez ohledu na aktuální a nesmírně proměnlivé podmínky oceánu, jde jim jen o to zbohatnout na turistech a těžít z jejich pohodlnosti až hlouposti. Pro tyto turisty je daleko snazší koupit si celý balíček a o nic víc se nestarat, pokud jsou navíc odrazování od toho pohybovat se ve vesnici a potenciálně zjistit, že např. ubytování u místních obyvatel nebo místní marocký instruktor, by je vyšel na nesrovnatelně méně peněz. Jsou pod marketingovým PR tlakem jak být „cool surfařem snadno a rychle“ a jde jim v první řadě o tuto image. Některé společnosti mají ve sloganu na svých webových stránkách „surfařem za týden“, což je naprostý nesmysl, ale je to velice působivé a efektní.

Jako jeden z následků této situace je i to, že zde vzniká až nenávisť mezi samotnými surfaři; skoro všichni ve vesnici (nebo alespoň těch několik lidí, se kterými jsem měla možnost mluvit) mají silnou averzi vůči surfařům ze surfcampů, protože se jedná z 90% o začátečníky, kterých jsou plné vlny, ale kteří vesnici vůbec nic nepřinášejí. Naopak velmi přátelská atmosféra panuje mezi místními surfaři a turisty, kteří přijedou tzv. na vlastní pěst, ve vesnici bydlí, kupují si zde jídlo, jezdí místními taxíky, půjčují si od místních surfy atd. Zkrátka vesnici nějak přispívají.

Mojí přátelé se tedy rozhodli nabídnout lidem jistou alternativu, která v současnosti v Taghazoutu chybí. Vytvořili *projekt*, který se nesnaží být přímou konkurencí surfcampům, ale něčím jiným; možností pro lidi, kteří nechtějí být v bublině a chtějí zažít „autentické“ Maroko, ale kteří zároveň mají obavy vydat se na cesty jen tak na vlastní pěst. Je samozřejmě diskutabilní, do jaké míry je „autentické“ toto zprostředkování pro turisty. Je to přesně ta Cohenova hra, o které mluvím v kapitole 2.3.2. Sami poskytovatelé služeb si možná sami neuvědomují, nakolik vše ve snaze o zprostředkování autenticity přizpůsobují potřebám turistů. Mým informátorům však primárně nešlo až tak o míru autenticity, jako spíše o princip přístupu – nenabízet lidem např. hamburger ale raději typický marocký tajin⁵¹.

Projekt je zatím ve fázi schvalování úředníky, zrovna v době, když jsem v Taghazoutu byla, tak všichni tři celý týden řešili poslední byrokratické problémy s povolením ke stavbě apod. Půjde-li vše hladce a podle plánu, *projekt* by měl začít fungovat kolem září 2014. Jednalo by se o něco jako resort kousek za Taghazoutem, na skále přímo nad spotem Killer Point⁵², kde budou návštěvníkům poskytnuty nejrůznější služby: odvoz z letiště, ubytování, restaurace, surfové lekce a půjčení surfů atd. Tyto služby však nebudou povinnou součástí balíčku, ale bude možné individuálně si je objednat. Od surfcampů by se tento *projekt* také zásadně lišil snahou, aby veškeré služby byly marocké; odvoz z letiště by zajišťoval marocký taxikář, instruktoři a vůbec zaměstnanci by byli převážně Maročané, vařila by se marocká kuchyně atd. Nepanovala by zde také potřeba odradit lidi od návštěvy vesnice, naopak by se prosazovala snaha zajímat lidem přiblížit bohatou marockou kulturu a místní život. Vznikla by např. domluva s jednou z místních restaurací, že se tam vezme jeden turnus návštěvníků za zpětně poskytnutou slevu apod.

Tento *projekt* by začlenil a zaměstnal obyvatele vesnice a i k zákazníkům by se přistupovalo jinak a to především individuálně; každý by mohl jíst, kdy chce (ne v přesně harmonogramem daný čas na snídani oběd a večeři), surfové lekce by byly v menších skupinách nebo zcela individuální a především podle aktuálních podmínek oceánu. Poskytované služby by byly také levnější, jelikož surfcampy často nesmyslně přestřelují ceny a využívají neinformovanost lidí (jak vidno, někdy i nucenou).

Hlavním mottem mých přátel je to, že surfing není byznys, ale životní styl a především filosofie, kterou chtějí předat a k lidem s touto myšlenkou přistupovat. Dle jejich slov „svou práci nedělají primárně pro peníze, ale především srdcem a věří tomu, že lidé tento přístup ocení“.⁵³

V rámci tohoto předvýzkumu byly asi nejzajímavější výpovědi a úhel pohledu

⁵¹ Tajin je typické berberské jídlo, vařené ve speciálním keramickém hrnci nejlépe na uhlí. Existuje mnoho druhů, ale nejčastější je směs zeleniny s rybou nebo s masem z beránka.

⁵² Příloha 8 – surfové spoty v Taghazoutu a jeho okolí

⁵³ Citace z rozhovoru nahraného 10. března 2013 v bytě Farida.

informátora Johna, který je jakýmsi prostředníkem mezi západoevropskou a marockou kulturou. Na jednu stranu spolupracuje již mnoho let s místními obyvateli, nesnaží se je jakkoli vykořisťovat, ba naopak. Na druhou stranu ale taky uznává, že pracovní kooperace s Maročany je často složitá, nejsou např. příliš spolehliví a dochvilní, proto cizí podnikatelé často raději zaměstnávají své krajany. Celá situace tedy není zcela jednostranná. John taky vypověděl, že se tolik neshodne s Tarikem a nebýt Farida, tak už asi s oběma přestane dávno spolupracovat, ale že ten Farid je jako jeho bratr a je to dobrý člověk a jen díky němu tedy stále pokračují v celém projektu všichni tři.

3.1.2. Druhý předvýzkum

Do Taghazoutu jsem se opět vrátila po půl roce a učinila zde druhý předvýzkum v týdnu od 6. do 13. září 2013. Opět jsem uskutečnila několik rozhovorů a na diktafon nahrála 12. září 2013 rozhovor, tentokrát pouze s Tarikem za přítomnosti Farida, který se do výpovědi příliš nezapojoval. Udělala jsem s ním však mnoho rozhovorů, které jsem nenahrávala a stejně jako u prvního předvýzkumu jsem ze všech získaných údajů sepsala následující text, který taktéž ponechávám v původním znění, pouze ho měním pro zachování anonymity.

Poznámky z 21. října 2013

Při druhém předvýzkumu jsem zjistila, že se situace razantně změnila. První velkou změnou byl fakt, že oba moji informátoři a zakladatelé *společnosti*, Tarik a Farid, rozvázali pracovní vztahy s jejich spolupracovníkem Johnem. Jako důvody uvedli netransparentnost jeho jednání a specificky to, že mu vlastně zcela nezištně roky pomáhali s administrativou a organizací *projektu*, ale ten je ve smlouvě celý psaný jen na něj. Když byl požádán, aby oba zahrnul do smlouvy, tak se začal údajně „vykrucovat a mlžit“ a tento krok učinit nechtěl. Jak uvedl Tarik v rozhovoru, bez pomoci místních obyvatel je velice obtížné zvládnout marocký byrokratický aparát a *projekt* rozjet, moji přátelé však odmítají s *projektem* nadále jakkoli pomáhat, jejich (nyní již bývalý) spolupracovník odmítá oficiální zahrnutí obou do smlouvy týkající se *projektu* a tak je celá situace na mrtvém bodě a je také velmi pravděpodobné, že se nic v září 2014 nerozjede, tak jak bylo původně plánováno.

Ráda bych ohledně tohoto problému vyzpovídala také Johna, abych měla na celou situaci ucelený a nikoli jednostranný pohled, ale výpovědím Tarika a Farida nahrává skutečnost, že se dotyčný poslední dobou chová opravdu zvláště a přerušil ve stejné době také naši přátelskou e-mailovou komunikaci. Na mé poslední dva e-maily už vůbec nijak nezareagoval.

Druhou velkou změnou je skutečnost, že Tarik a Farid v návaznosti na ukončení spolupráce na *projektu* založili vlastní surfcamp. Nyní jsou ve fázi shánění domu, který by za tímto účelem pronajali. Nebude se jednat o rozsahem tak velký *projekt*, ale o menší surfhouse s kapacitou cca 20 – 30 lidí, jehož princip však bude stejný; hlavně zprostředkovat „autenticky“ marocký a individuální přístup.

Zároveň se surfcampem založili také asociaci „Taghazout Surf and Culture Association“. Jejím principem je především pomáhat mladým surfařským talentům, sponzorovat je a posílat na závody, ale také provozovat nejrůznější workshopy v oblasti vzdělávání, umění atd., zaměřené hlavně na mladé lidi ve vesnici. První velkou akcí asociace bude organizace vůbec prvních surfařských závodů v Taghazoutu, které se uskuteční v listopadu 2013. Provoz asociace chtějí moji informátoři financovat právě z provozu surfcampu a také z výtěžků jejich dosavadních podnikatelských aktivit; provoz dvou surfshopů, opravy a půjčování surfů a pronajímání apartmánů.

V porovnání s výpověďmi mých informátorů z prvního předvýzkumu je tou nejzásadnější a nejpřekvapivější změnou v jejich přístupu to, že nyní uvažují o spolupráci asociace s jedním z místních surfcampů, který byl ještě v březnu 2013 označován za největší vykořisťovatelské zlo. Představitelům surfcampu chtějí nabídnout možnost sponzoringu závodů, což může být velmi přínosné pro obě strany.

Jak Tarik uvedl v rozhovoru, jde jim především o chod a fungování asociace a úspěšné zajištění závodů, nikoli o konkurenci surfcampům. Pokud by tedy daný surfcamp (nebo potenciálně víc společností) přispělo sponzorsky na závody, sami se zviditelní, závody se podaří o to lépe zorganizovat a mladí surfaři dostanou o to lepší příležitost dále se prosadit. Jedná se především o dvě velké surfařské naděje, které *společnost* a asociace podporují; jedná se o dva mladé surfaře, kteří se velmi dobře umisťují jak v rámci národních tak mezinárodních závodů a asociace je chce podporovat.

S výše popsanými změnami, které přišly po druhém předvýzkumu, budu muset poněkud přepracovat i výzkumné otázky a je dost pravděpodobné, že se mi před začátkem samotného výzkumu ještě znovu několikrát změní. Je tedy nutné přistupovat k celému projektu a k práci flexibilně, přehodnocovat a nedělat kategorické závěry. Dynamická a měnící se situace však podle mého názoru činí výzkum o to zajímavější.

Třetí dodatečný předvýzkum

V lednu 2014 jsem udělala další rozhovory s Rachidem, informátorem žijícím v Madridu poté, co se oženil se Španělkou, která přijela do Taghazoutu v roce 2009 jako turistka. Od tohoto roku spolu udržovali vztah na dálku a v roce 2011 se Rachid do Madridu přestěhoval a tamtéž se i oženil. Od 24. do 26. ledna 2014 jsem bydlela dvě noci v jejich

bytě, jelikož jsem měla v Madridu přestup na cestě z Peru. Rozhovor s Rachidem jsem nenahrávala, jednalo se spíše o neformální povídání poté, co jsem mu sdělila téma své diplomové práce. Viděla jsem se s ním také poprvé od té doby, co se přestěhoval do Španělska. K našemu rozhovoru mi napsal dodatečně 30. března e-mail, kde blíže upřesňoval některé body, o kterých jsme se bavili v Madridu.

Poznámky z 19. března 2014

Na celou situaci vrhlo opět jiné světlo několik rozhovorů, které jsem uskutečnila ve Španělsku ve dnech 24. - 26. ledna 2014 s dalším marockým informátorem, surfařem původem z Taghazoutu. Tento informátor v Maroku spolupracoval s jedním velkým surfcampem a vypověděl mi zcela opačné informace než moji informátoři v Maroku, Farid a Tarik.

Za prvé jsem se od něj dozvěděla zásadní skutečnost, že v Maroku platí již přes dva roky nový zákon, který sleduje a postihuje ilegalitu surfcampů. Dříve mohl tento byznys provozovat prakticky kdokoli; stačilo mít byt, kde je možné turisty ubytovat, prkna na půjčení a schopnost poskytovat lekce. Místní obyvatelé začali tuto díru na trhu rychle zaplňovat a změna situace nastala právě s rozšířením surfcampů, kterým podobná drobná podnikání špatně konkurovala, ale také právě s novým zákonem ohledně povinných licencí. Na tento zákon dopltili více než zahraniční investoři právě místní obyvatelé, protože ti nemají tolik finančních prostředků si licenci opatřit.

Podle tohoto informátora má tedy licenci většina surfcampů, na rozdíl od místních podnikatelů, což je v rozporu s výpověďmi mých ostatních informátorů, podle kterých skoro všechny surfcampy v Taghazoutu podnikají ilegálně, čímž vlastně škodí dvakrát – berou zákazníky a ani neplatí žádné daně. Také mi celou dobu tvrdili, že největší místní surfcamp je nejhorší právě v tom, jak je bohatý a přitom ilegální. Rachid mi v Madridu naopak řekl, že tento surfcamp měl licenci hned jako první a to ještě předtím, než to bylo povinné a že je od začátku zcela legální. Řešením těchto „tvrzení proti tvrzení“ je kontaktovat přímo jeho majitele a situaci zjistit u zdroje, což mám samozřejmě v plánu.

Otázkou je, co je pro místní obyvatele v důsledku horší; zda situace, kdy vesměs všichni, včetně místních obyvatel, podnikají ilegálně a mají tak vlastně rovné šance, ale ilegalita cizích společností je všem velkým trnem v oku a je na ni nahlíženo jako na vykořisťování. Nebo situace, ve které je po všech podnikatelích požadována licence, zahraniční firmy tedy nijak Maroko ilegálně nevykořisťují, ale díky finančním prostředkům je pro ně daleko snazší licenci získat a situace a konkurenceschopnost místních obyvatel je tedy v důsledku o to těžší.

Osobně se domnívám, že je rozhodně lepší zavést jasná a legální pravidla. Pokud se

však dají obejít a aplikují se v místě, kde kvete velká korupce, je důsledek a dopad na místo jako Taghazout spíše negativní.

Můj informátor z Madridu, Rachid, mi dále vypověděl, že sám chce v Maroku provozovat surfcamp, k jehož založení sbírá finanční prostředky. Zaměřuje se však na blízkou vesnici Awrir, ve které ještě není podnikání a turismus tak rozšířen a situace je zde asi taková, jako v Taghazoutu před několika lety. Toto místo se však nenachází přímo na pláži jako Taghazout, ale člověk musí k pláži dojet nebo jít pár kilometrů pěšky. Z hlediska pohodlí a dostupnosti tak bude vždy Taghazout s největší pravděpodobností populárnější a preferovanější.

S Rachidem jsme po mé návštěvě v Madridu komunikovali e-mailově a já se ho zeptala na některé doplňující informace.⁵⁴

3.2. Terénní výzkum

Vlastní terénní výzkum trval od začátku října 2014 do konce ledna 2015. Začátek října jsem zvolila proto, že v této době (konec září / začátek října) začíná v Taghazoutu surfařská sezona a přívál turistů. Hlavní sezona končí v dubnu, tak dlouho jsem však v terénu nemohla zůstat z důvodu studijního pobytu v Madridu, který mi začal koncem ledna. Viděla jsem se zde však s informátorem Rachidem, který mi podal další doplňující informace k předchozím výpovědím. Výzkum jsem alespoň doplnila krátkou dodatečnou návštěvou Taghazoutu od 25. března do 3. dubna 2015 v období velikonočních prázdnin.

Měla jsem v plánu vrátit se do terénu v létě mimo sezonu a porovnat stav na místě s obdobím sezony. Zjistit, jak se život místních obyvatel mění, čemu se mimo sezonu věnují atd. Bohužel se mi nepodařilo dostat se do Taghazoutu, ale tomuto tématu jsem se věnovala v rozhovorech.

V následující kapitole 3.2.1. reflektuji předvýzkumy se změnou situace a vývojem případové studie mých hlavních informátorů. V dalších kapitolách se poté věnuji srovnání jednotlivých bodů teoretické části s výzkumem a konkrétním změnám ve společnosti a analýze výzkumných otázek.

3.2.1. Vývoj případové studie *společnosti*

V této kapitole se věnuji otázce, jak se výše popsané změny zrcadlí na případové studii *společnosti* a jak se odráží ve výpovědích mého hlavního informátora Tarika. Jak bylo vidět na předvýzkumech, situace byla od března roku 2013 do října 2014 velmi

⁵⁴ Příloha 11 - znění celého e-mailu od Rachida v angličtině.

dynamická a razantně se měnící, a to zejména pokud jde o vývoj *společnosti*, ale i postojů jednotlivých informátorů.

Přístup Johna a Farida

Johna se mi nepovedlo za žádnou cenu kontaktovat, psala jsem mu poslední e-mail 11. října 2014, který byl už asi čtvrtým za poslední rok, kdy jsem se pokoušela o navázání komunikace s ním.⁵⁵ John mi na tento e-mail nikdy neopověděl. V lednu byl osobně v Taghazoutu na několik dní, ale byl prakticky k nezastihnutí. V březnu 2013 jsme povídali hodiny a hodiny, vyměnili si desítky e-mailů na téma, jak budu pracovat jako manažerka v rámci jejich *projektu* a potom mě totálně bez vysvětlení odřízl.

Problém jsem měla i s informátorem Faridem, kterého jsem sice vídala poměrně často, ale kdykoli jsem nějak navázala hovor na téma jeho spolupráce s Tarikem, vymluvil se z toho nebo mi odpověděl nějak nepřímě a vyhýbavě. Měla jsem s ním jediný velmi krátký rozhovor na téma jejich projektu s Johnem v říjnu 2014, kdy mi sdělil:

*John to měl opravdu těžké, potřetí se rozvedl, žena mu vzala jeho dům, už není vůbec bohatý, a ten projekt prostě skončil. Naposled, kdy jsme na tom nějak pracovali, bylo asi před půl rokem. Přijede za tři týdny, tak se uvidí.*⁵⁶

Podle Farida se tedy jejich *projekt* zastavil také proto, že John řešil rozvod a neměl čas a žena ho navíc připravila o hodně peněz, které chtěl do *projektu* věnovat.

S Faridem jsem se pořádně viděla až v březnu při mém návratu, přišel na společnou večeři do Tarikova surfhousu a sám začal s tím, že se mě zeptal: „Takže už žádné rozhovory, jo?“ Na to konto jsme spolu pár minut hovořili o tom, že se mnou prostě nechtěl mluvit, protože jsem mu řekla, že s Tarikem skončil a že to přitom není pravda, že Tarik je jako jeho bratr dvacet let a že ho to naštvalo. Přitom ještě den nebo dva předtím mi Tarik říkal, že chce s Faridem totálně skoncovat a poté, co je celý surfhouse psaný jen na něj, se chce zbavit i poslední věci, která je dva pojí a to je auto, které si společně pořídili.⁵⁷

V dubnu proběhl mezi mnou, Tarikem a Faridem na téma *projektu* další krátký rozhovor. Farid o tom sám od sebe začal:

Tento rok, jen co nás upozorní, tak to uděláme a bude to pro Taghazout moc dobré, protože John je jako místní, on Taghazout miluje. Tarik mu na to konto ostře oponoval: *Ne, nemiluje. Miluje jenom peníze!* Farid na tuto poznámku vůbec nereagoval a pokračoval: *Potřebujeme jenom podpis, bude to už tento rok.*⁵⁸

⁵⁵ *Hey John, I am now in Taghazout for 4-5 months, living in Tarik's surfhouse and obviously I am interested to do more interview with you. I havent heard from you for like year and a half. Are you coming here in the next 4 months? If yes, we will see each other here and we can chat. All the best! :) xx Lusi*

⁵⁶ Citace rozhovoru s Faridem, 8. října 2014.

⁵⁷ Příloha 12 – celé znění zápisu z terénního deníku ze dne 30. 3. 2015.

⁵⁸ Citace z rozhovoru s Tarikem a Faridem, 2. dubna 2015.

Na to konto se na mě Tarik jen ušklíbl, obrátil oči v sloup, jakoby říkal: „Nemá cenu cokoli dodávat.“ A já to také dále nerozváděla.

Kdybych chtěla opravdu pikantní a vyhrocenou situaci, mohla jsem oba konfrontovat, mému výzkumu by to však příliš nepomohlo a zbytečně bych rozdmýchávala vášně. Celé situace mi bylo líto, protože jsem oba zažila opravdu jako bratry, tak jak o tom zapáleně mluvil Farid. Vidím v tom z vlastního pozorování opravdu ten alkohol, protože za ta léta předtím jsem nikdy neviděla Farida pít. A nyní se dost změnil a známky tendence k alkoholismu jsem na něm sama pozorovala.

Takto tedy skončila moje veškerá konfrontace s informátory Johnem a Faridem a všechny informace, které uvedu v popisu zjištění z terénního výzkumu v této kapitole, jsou podloženy hlavně výpověďmi informátora Tarika. Shledala jsem v jeho slovech mnoho rozporů, co se týče jeho spolupráce se surfcampy apod., ale musím říct, že to, co vypověděl o vývoji *společnosti*, se mi zdá relevantní a pravděpodobné, ve srovnání s vlastním pozorováním. Oba dva jeho bývalí spolupracovníci, John a Farid, se chovají velmi podivně a sami aktivně odmítají cokoli mi k situaci sdělit.

Přístup Tarika

Moje poslední informace od Tarika z druhého předvýzkumu v září 2013 byla taková, že on a Farid ukončili spolupráci s Johnem, ale oba dva mají nadále společný surfshop, zakládají surfovou asociaci a hledají dům, ze kterého by udělali surfhouse. Když jsem ale v říjnu 2014 přijela do Taghazoutu, všechno bylo zase úplně jinak, stalo se to, co bych opravdu nikdy v životě nečekala; Farid a Tarik spolu rozvázali spolupráci přes dvacetileté přátelství, a přesto, že jeden druhého označovali za „bratra“.

Rozjet asociaci se vůbec nepovedlo, začali celý projekt s Faridem, ale ten jak začal pít, byl nepoužitelný na cokoli a Tarik na to byl sám a prostě to nezvláda.⁵⁹ K celé situaci mi také řekl to, že ho tady místní totálně „vyšouplí“, protože údajně nemají rádi lidi ze severu a z Rabatu a hrozně špatně se mu s kýmkoli komunikovalo a spolupracovalo. K tomu mi řekl zajímavý postřeh jeden lifestylový migrant, který žil v Taghazoutu 18 měsíců (v letech 2013 a 2014) a živil se jako fotograf v jednom ze surfcampů. Ten vypověděl, že místní mají rozhodně raději turisty, než lidi ze severu, kteří se sem sjíždějí v letních měsících a to hlavně v červenci a srpnu. Lidmi ze severu a hlavně z Rabatu je prý v těchto měsících Taghazout doslova přeplněn a nevráživost místních vůči nim je podle tohoto informátora trochu oprávněná, protože lidé z měst se zde chovají arogantně a okázale dávají

⁵⁹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 18. října 2014:

There is now another association, but they do nothing, just smoke weed and get money from government. The association it was crazy we were fighting to get the association and we get it, from the government and everything, the guys, they give up. So it ended just when it started. Last year. There were involved five more people (...) and 3 others who have nothing to do with surf, just for the office. But they did nothing, it was all on me, so I gave up, it finished and now all I want to do is focus on the house.

najevo, že oni jsou Arabové vyšší třídy a místní jsou jen „vidláci“, nevzdělaní, primitivní a chudí Berbeři z vesnice. Podle něj se zde cizinci chovají daleko lépe.

Podle Tarika je ale chyba na straně místních, kteří zkrátka nemají podnikatelského ducha a to je důvod, proč jsou nesnášenliví vůči těm, kteří ho mají:

Jako já, chytl jsem se příležitosti a žiji tu dobrý život a lidi odtud z jihu žárlí, nelíbí se jim to, ale štěstí je přitom na jejich straně! Nemusí si pronajímat žádné domy, jen musí být chytrí a chopit se příležitosti, ale oni to nedělají. Nedělají nic a jen nadávají. Jsou tady líní a nic nedělají.⁶⁰

Místní založili v únoru 2014 vlastní konkurenční asociaci *Taghazout surf association*, ale podle Tarika propili všechny peníze, co vybrali:

Ted' je tady jiná asociace, ale nedělají nic, jen kouří trávu a berou peníze od vlády.⁶¹

Založili si vlastní asociaci a začali vybírat peníze na sběr odpadků. Obcházeli vesnici a ptali se na ty peníze a pak jediné co udělali, bylo, že dali kolem pár cedulí a jednou to šli sesbírat. Od cizinců dostali nějaké surfy, aby je použili pro děti a tak, ale ty prodali a vlastně to zpronevěřili a ty prachy prochlástali.⁶²

Sama jsem se snažila něco o této asociaci zjistit, našla jsem jejich sídlo na pláži u spotu Hash point, ale nikdy zde nebylo otevřeno a nikdo zde nebyl. Na internetu jsem našla tři zmínky, jedna byla na stránkách jednoho z největších surfcampů, že asociaci poskytli surfy a neopreny. Další stručná zmínka je na stránkách *Taghazoutvillage*,⁶³ oficiální stránky asociace <http://www.taghazoutsurfassociation.com> nefungují a konkrétní informace o fungování asociace nejsou ani na jejich facebooku (kde mají k dnešnímu dni 1589 fanoušků, což je docela slušné).⁶⁴ Podle publikací na těchto stránkách to vypadá, že se snaží nějak propagovat povědomí o surfingu ve vesnici, dávají tam fotky a videa místních mladých surfařů apod., není to ale nic organizovaného.

Domnívám se, že skutečnost o fungování této nové asociace bude někde mezi; zakladatelé se v aktivitách nepřetrhnou, ale zároveň to není tak, že by prodali surfy a vše propili. Myslím, že z Tarika v tomto smyslu mluví jistá emocionálně podbarvená hořkost.

K *projektu*, který měli původně všichni tři s Faridem a Johnem, mi Tarik potvrdil to, co uvedl už v září 2013, a to že sám s Johnem už spolupracovat nechtěl. Johnovi vše hradil bohatý otec, ale po jeho třetím rozvodu ho odepsal. John se na to konto začal doprošovat, aby mohl bydlet nebo pracovat v Tarikově surfhousu, ten to však odmítl.⁶⁵ Jako hlavní

⁶⁰ Příloha 14 – Citace rozhovorů z Tarikem zaznamenaných do terénního deníku týkající se přístupu místních lidí k podnikání a k lidem ze severu Maroka.

⁶¹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 18. října 2014.

⁶² Citace z rozhovoru s Tarikem, 17. ledna 2015.

⁶³ Taghazout village - Yassine Vlog 5 - Taghazout Boys, 6. února 2014

<http://www.taghazoutvillage.com/2014/02/yassine-vlog-5-taghazout-boys.html#.VoEQrVIjbcw>

⁶⁴ <http://facebook.com/TaghazoutSurfAssociation>, 28. prosince 2015

⁶⁵ Citace z rozhovoru s Tarikem, 7. října 2014:

He has very hard time now, he divorced, the divorce was mainly his choice, it was already his third wife.

motiv toho, proč na Johna totálně zanevřel, byl problém týkající se architekta, kterému John odmítl zaplatit všechny domluvené peníze.

Tarik se opakovaně rozčiloval nad tím, jak ten *projekt* zapadl, jak to bylo skvělé, ale kvůli té hlouposti Johna, se to nedotáhlo. Jednoho dne jsme surfovali na Killer pointu, nad kterým měl být *projekt* postaven a Tarik začal opět lamentovat, jaká je to škoda, že je to jeden z nejlepších spotů na světě a prostě je to úplně zabité. Podle nového nařízení vlády bude však zabrána oblast pobřeží a *projekt* by s největší pravděpodobností stejně nedopadl. Tomuto problému se blíže věnuji v kapitole 4.2. *Výhled na situaci do budoucna*. Jediné, o co nyní Tarikovi jde, je zaměřit se zcela na chod surfhousu.⁶⁶

Co se týče dvou surfshopů, které měli v Taghazoutu Tarik společně s Faridem, ukončili spolupráci v tom smyslu, že Faridovi tyto obchody zůstaly a oba se finančně vyrovnali.

Závěr je tedy takový, že z původní spolupráce nezbylo vůbec nic, jen auto ve společném vlastnictví mezi Faridem a Tarikem, kterého se Tarik snaží zbavit a kompletně se odříznout. Dále jakási sporná pokračující spolupráce mezi Faridem a Johnem, co se týče *projektu*., který je však na mrtvém bodě díky zadluženosti Johna, co se rozvádí a alkoholismu Farida, který ztrácí jakéhokoli obchodního ducha. Farid se živí opravami surfů a má příjmy z malého surfshopu, Tarik se plně zaměřuje pouze na chod jeho surfhousu.

Tarikova situace a plány do budoucna

V současné době se Tarikovi daří dobře, jeho surfhouse se rozjel, ale je si vědom toho, že je to běh na dlouhou trať. Hned vedle jeho domu je druhý surfhouse, se kterým má prakticky sousední terasu. Ten spravuje Faridův bratr Karim, ale mezi oběma panuje přátelská atmosféra, nejsou si totiž až tak velkou konkurencí a každý se zaměřuje na úplně jinou klientelu. Dům Karima je spíš pro ty, kteří chtějí zábavu a večírky, Tarikův surfhouse je spíše klidnější, pro lidi co jdou brzy spát a brzy ráno jdou surfovat. Z tohoto důvodu si podle výpovědí Tarika vzájemně přejí úspěch a nesoupeří o zákazníky v nějakém litém konkurenčním boji.

Tarikova filosofie je ta, že jeho dům má spíše rodinnou atmosféru, chce se každému hostovi věnovat individuálně a osobně a ne za každou cenu mít plný dům a hodně peněz. Víc mu jde o tu atmosféru, než o obchod. Mohlo by se zdát, že přeháním a Tarika se snažím nějak idealizovat, sama jsem však byla svědkem situací, které tento jeho přístup potvrdily. Jednou byly v domě např. ubytované dvě Holanďanky, které mu nabídly, že mu zaplatí docela dost peněz za to, že je odveze do pár kilometrů vzdáleného údolí Paradise Valley,

And he totally bankrupt, he now ask me to work in the house, but I don't want him.

⁶⁶ Příloha 13 - Citace rozhovorů s Tarikem zaznamenaných do terénního deníku týkající se vývoje spolupráce s Faridem a Johnem.

stráví tam s nimi celý den a pak je večer odveze zase zpět do Taghazoutu. Jemu ale nebyly moc sympatické a tak to odmítl i přes nabízené peníze vydělané za opravdu minimální námahu a dohodil jim kamaráda, který to moc rád udělal. Řekl mi, že mu to za ty peníze nestojí, být s někým, s kým nemá „stejně vibrace“.

Ze stejného důvodu nechtěl ubytovat jednoho svého známého, který u něj už jednou bydlel a nějak si nesesli. Byl to bohatý člověk, co se do Taghazoutu opakovaně vracel a Tarik na tomto svém postoji určitě prodělal hodně peněz, podle všeho má ale jiné priority. Řekl mi na takové situace opakovaně: „Pro takové lidi jsou tady surfcampy, tady chci mít klid.“ a tento jeho známý opravdu nakonec v surfcampu skončil.

Nejvíce vypovídající bylo, když byly v Maroku světové SUP⁶⁷ závody a v domě chtěla bydlet Sophia Bartlow, jedna z největších šampiónek tohoto sportu a hvězda, jejíž matka je havajská surfová legenda a několikanásobná mistryně světa, ale Tarikovi připadala příliš bláznivá a „střelená“, tak jí nakonec doporučil apartmán Farida, u kterého bydlela. Takový host by mu určitě zajistil popularitu, jemu to však prý nestálo za narušení vlastního klidu v domě. Podobných situací, kdy dal přednost atmosféře a klidu před penězi, jsem zažila opravdu mnoho.

Tarikovým plánem do budoucna je zaměřit se na pozemek u nedalekých spotů La Source a Killer point, který se nachází kousek za Taghazoutem. Má totiž vizi, že Taghazout se zcela změní a bude nutné hledat alternativní místa:

Pokud bychom se zeptali vlády a získali ten pozemek u „The Source“, hned vedle „Killers“, tak by to bylo úžasné, to by tak skvěle fungovalo. Protože říkám ti, že tohle místo se za pět, šest let změní, nebude to jako teď, kdy je ve vodě jen několik lidí. A pokud by se u Killer pointu udělal surfový klub, který by mohl půjčovat prkna, vařit ryby, prostě něco, lidi by přišli. Tohle místo má budoucnost! Ale nemůžu to dělat sám, já se teď jen zaměřuji na dům, a jsem takhle fakt šťastný.

A dovedu si sebe představit za několik let (...) krůček po krůčku, jak vidím podle ohlasu hostů, opravdu se jim to místo líbí a cítí se tu dobře, vidím, že jsem na dobré cestě. Jenom musím tvrdě pracovat, dělat to ze srdce a věřit v to, co dělám.⁶⁸

Spornost Tarikových výpovědí a jejich konfrontace s ostatními informátory

Rozporuplné se mi zdály především Tarikovy výpovědi z března 2013 ohledně surfcampu, jehož zakladatelům s Faridem pomáhali. Tento surfcamp měl být dle jeho výpovědí ilegální a zaměstnanci surfcampu údajně zadržovat turisty a odrazovat je od toho, aby navštěvovali vesnici.

⁶⁷ Stand up paddleboarding, viz slovníček nejdůležitějších pojmů.

⁶⁸ Citace z rozhovoru s Tarikem, 15. ledna 2015.

V první řadě, ilegalita surfcampů v dnešní době už není možná. Již několik let je nutné mít jako provozovatel surfcampu nebo instruktor licenci, kterou vydává Royal Moroccan Surf Federation, založená v lednu roku 2011.⁶⁹ Některé surfcampy se na svých webových stránkách začali odkazovat na to, že licenci mají. Nejvýrazněji se k tomu hlásí surfcamp, který má na stránkách doslova:

Surfová asociace jižního Maroka (The Surf Association of South Morocco) a Marocká surfová federace (Moroccan Surf Federation) byly založeny proto, aby zastavily ilegální surfcampy, které působí v Maroku. Mnoho ilegálních kempů tady v Taghazoutu stále podniká. Tyto kempy nemají pro turismus žádné pojištění, hotelovou licenci nebo jakékoli bezpečnostní kontroly. (...) Ujistěte se, že si vybere správnou a legální společnost. My potvrzujeme, že jsme autorizované podnikání, máme licence a pojištění pro transport našich hostů v našich vozech.

Podle výpovědí informátorů Kamala, Tarika, Farida a dalších, se stát začal zajímat o surfcampy a jejich legalizaci přibližně od roku 2013. Farid mi k tomu řekl:

Taghazout je starý asi sedmdesát let, lidé byli nejdříve v horách, pak začali rybařit a zakládali si tady domečky. Bylo tady město karavanů v šedesátých letech. Jen dva roky se o Taghazout zajímá vláda, chce licence atd..⁷⁰

Informátor Omar, který se v Taghazoutu také snaží otevřít surfcamp, vypověděl:

Začali to tady řešit před pár lety. Já už mám konečně všechny papíry na to mít surfovou školu, mám i licenci na to být instruktor, stejně jako můj bratr Kamal. Ted' to chci změnit na surfcamp s kapacitou asi padesát lidí, je s tím ale spousta práce a papírování, ted' to jen dotáhnout.⁷¹

Surfcampy se začaly zajímat o licence a legalizaci svých aktivit právě kolem roku 2013, kdy mi předtím Tarik i Farid vypověděli, že jsou všechny ilegální a nemuseli tedy lhát, změna nastávala právě v té době. V rozporu s tím, jsou ale výpovědi informátora Rachida, který pro první surfcamp ve vesnici pracoval a vypověděl mi, že ti majitelé jsou obchodníci, navíc jsou dost bohatí a tak na legalizaci měli dost prostředků a nemuseli vůbec riskovat nějaké ilegální podnikání. Můj další informátor Jamil, který pro tento surfcamp dělá manažera, řekl to samé a ještě se vyjádřil k údajnému odrazování a zastrahování:

O ničem takovém jsem neslyšel a to pro ně pracuji čtyři roky. A přijde mi to jako nesmysl. Je to tvrzení proti tvrzení. Navíc pracuje tady hodně místních, třeba já, kdybych něco takového slyšel, tak se mě to hluboce dotkne a urazí mě to. To si snad ani nedovedu představit.⁷²

⁶⁹ <http://www.fedesurfmaroc.com/>

⁷⁰ Citace z rozhovoru s Faridem, 2. dubna 2015.

⁷¹ Citace z rozhovoru s Omarem, 10. října 2014.

⁷² Citace z rozhovoru s Jamilem, 19. října 2014.

Samozřejmě, že Rachid a Jamil nepotopí vlastní zaměstnavatele a na druhou stranu Tarik a Farid cítili nevraživost vůči konkurenci. Historka o zastrašování turistů, kterou mi vyprávěl Farid v březnu 2013, je tedy sporná, podle všeho se však situace celkově uklidnila a panují obecně více přátelské vztahy.

Další rozpor byl v tom, že mi Tarik s Faridem tvrdili, že surfcampy nabízí nesmyslné balíčky a ti klienti jsou jako stádo, co si snad ani nemůžou užít dovolenou, všechno má svůj přesný harmonogram. Jejich nápad bylo stát se alternativou právě vůči tomuto přístupu a nabízet vše individuálně v rámci jejich *projektu*. Situace taková však není. Je možné koupit si různé druhy balíčků s různým množstvím harmonogramových aktivit, anebo i zcela bez nich a jen v surfcampu bydlet. Není to nutně důkazem lživých výpovědí mých informátorů, ale spíše přemýšlivosti daných podnikatelů, kteří si také uvědomili, že nabídka takové alternativy je nutná.

Záplavy listopadu 2014 a útok na redakci Charlie Hebdo v lednu 2015

V průběhu mého terénního výzkumu se staly dvě velmi mimořádné události, které výrazně zasáhly do chodu nejen Tarikova surfhousu, ale i celé vesnice a ovlivnily turismus v průběhu celé sezony. První z nich byly záplavy, které trvaly prakticky celý listopad. Od začátku listopadu byly nepřetržité deště, které obyvatelé nejdříve vítali. Deště však nepřestávaly a přidaly se k nim silné větrné bouře. Intenzita deště a vichřice sílila do té míry, že Taghazout zůstal zcela odříznut, protože spadly všechny okolní mosty, v celé vesnici přestala fungovat elektřina, bylo také prakticky nemožné jen vylézt ven, protože ulice se proměnily v rozbouřené řeky, po kterých nebylo možné chodit. Tato událost měla za následek obrovské škody ve vesnici a okolí, protože místní budovy na to vůbec nebyly uzpůsobené. Začalo zatékat do domů, zřítilo se mnoho zdí, zničilo se také elektrické vedení ve vesnici, silný vítr zničil mnoho teras a přístřešků.

Jak informovala televize Aljazeera, minimálně 31 lidí zemřelo a mnoho bylo zraněných nebo pohřešovaných. Tyto mimořádné bouře zasáhly celé Maroko včetně oblasti Agadiru. Přes sto domů z nepálených cihel bylo částečně nebo zcela zničeno na jihu země a také kolem sta silnic bylo odříznuto, včetně šesti národních dálnic.⁷³

Celý listopad tedy bylo prakticky nemožné do Taghazoutu se dostat, spadl most ve vesnici Awrir, který do Taghazoutu vede z Agadiru. Most se po pár dnech zajistil, ale i přesto bylo možné po něm pouze přejít pěšky a nikoli ho přejet autem. Jedinou možností

⁷³ Aljazeera - Morocco flash floods leave dozens dead, 24. 11. 2014.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/11/morocco-flash-flood-leaves-dozens-dead-201411243953753114.html>

Zde je reportáž na YouTube přímo o situaci v Agadiru a ve vesnicích Awrir a Tamraght blízko Taghazoutu: https://www.youtube.com/watch?v=R2-ET_enMe8

tedy bylo dojet z Taghazoutu k mostu, ten následně přejít pěšky a na druhé straně si vzít jiné auto a tím dojet do Agadiru.

Vůbec nejhorší situace byla poslední týden v listopadu, kdy byly deště a vítr nejsilnější. Skoro všichni ve vesnici tak utrpěli velké finanční ztráty. Nejen, že lidé přišli o zákazníky, ale mnoho financí museli poskytnout na opravy způsobených škod, které byly obrovské. Vesnice se dostala do funkčního stavu kolem poloviny prosince, ale problémy mělo mnoho restaurací, kterým se zkazily všechny potraviny při nefunkčnosti elektřiny, která od té doby nadále neustále vypadávala a do stavu, který zhruba odpovídal období před záplavami, se Taghazout dostal koncem prosince. Dlouho po záplavách také nebylo možné surfovat, protože bylo nesmírně rozbouřené moře a voda u pláže byla také špinavá a bahnitá, jak do vody stékalo vše z okolních kopců a cest.

Situace se opět zhoršila vlivem teroristického útoku na redakci časopisu Charlie Hebdo, který se uskutečnil v Paříži 7. ledna 2015. Tento incident hluboce ovlivnil turismus v Maroku a znatelně klesla návštěvnost Taghazoutu. Lidé začali rušit své rezervace a ve vesnici bylo znatelně prázdněji, ačkoli byl vrchol sezony. Byl to přímý úkaz strachu z islámu a terorismu. Několik přátel ve vesnici mi shodně vypovědělo, že se sem lidé bojí jezdit, protože si myslí, že je tu nebezpečno a že všichni muslimové jsou teroristi. S tímto postojem jsem se setkala už předtím, mnoho z mých přátel nejen v České republice, ale i jinde na světě mělo obavu a s podivem se pozastavovalo nad tím, jak mohu bydlet v zemi, jako je Maroko a „sama blondýna tam s těmi muslimy pobývat“. Nejedné osobě jsem musela vysvětlovat, že v Maroku se vůbec nic neděje, není to tu ani nijak nebezpečné pro ženy a šance, že se zde stanu obětí teroristického útoku nějakých extremistů, je zde mizivá.

Přírodní katastrofa listopadových záplav a útok na Charlie Hebdo tak velmi negativně ovlivnili nejen návštěvnost Tarikova surfhousu, ale i celkový turismus v Taghazoutu v sezoně 2014/2015, kdy jsem zde bydlela. Situace se o něco zlepšila v průběhu února a března, ale celkově mnoho mých informátorů ve vesnici hodnotilo tuto sezonu jako mimořádně problematickou a ztrátovou.

3.2.2. Reflexe tematického kontextu

Migrace obyvatel Taghazoutu do Evropy

V podkapitole 2.3.1. teoretické části, která se týkala migrace směřované do Evropy, jsem uváděla, že v tomto ohledu panuje mezi migranty vysoká míra idealizace. (Gardner 1993) Toto mohu potvrdit na konkrétních případech, se kterými jsem se při svém terénním výzkumu setkala. Idealizace Evropy však nebyla u mých informátorů tolik markantní a jednoznačná.

Vyozorovala jsem dvě skupiny, které se svým postojem k migraci zásadně liší. A jejich odlišnost je odvislá od míry jejich zájmu o surfing. Obecně bylo možné říci, že čím větší zájem o surfing, tím menší zájem o migraci mimo Maroko. S tímto postojem jsem se setkala u všech mých informátorů, kteří jsou tzv. soul surfers. Všichni také velmi milují Maroko a podle svých výpovědí si nedovedou představit život mimo tuto zemi.

Druhou skupinou jsou ti, kteří migrovali v rámci partnerského vztahu s Evropankou, zaznamenala jsem jediný případ migrace vyloženě za prací, kdy můj informátor Ahmed v mládí odjel studovat do Francie na kuchaře a už v Evropě zůstal. Žil následně i v Kanadě a ve Švýcarsku, nakonec se ale po letech do Taghazoutu vrátil ke své rodině a otevřel si zde restauraci a následně malou cukrárnu. Další výjimku tvoří mladý marocký manželský pár, který se v roce 2013 společně odstěhoval do Francie pouze dočasně za studiem. Žádný z těchto informátorů nebyl zapáleným surfařem. Nechci dělat generalizující závěry a tvrdit, že pokud je Maročan surfař, tak neemigruje, ale na základě konkrétních případů, se kterými jsem se setkala, bych si dovolila tvrdit, že pokud člověk surfařem není, tak má k migraci větší předpoklad. Rachid, který je zapálený surfař a emigroval do Madridu, se surfingem nadále aktivně věnuje, dělá si ve Španělsku instruktorskou licenci a jezdí surfovat na sever Španělska. Plánuje se také do Maroka vrátit.

Za pět let, co do Maroka jezdím, jsem se setkala s osmi konkrétními případy emigrace do Evropy (konkrétně do Francie, Španělska, Švédska a Velké Británie) přímo mých přátel a známých a z doslechu jsem se dozvěděla o mnoha dalších. Jak jsem již uvedla, ve všech případech se jednalo o emigraci za pomoci navázání partnerského vztahu se ženou z dané země, kromě Ahmeda a mladého marockého páru.

Ve všech rozhovorech se však dotyční vyjádřili tak, že zkrátka chtějí emigrovat „za každou cenu“. Je to pro ně jakýsi velký sen a vidina „bohatého Západu“. S ohledem na tuto vidinu jsou proto ochotni být v partnerském, či nejlépe manželském svazku s někým, kdo mu emigraci umožní. Z těchto případů se ve třech jedná o velmi mladého Maročana kolem dvaceti let a o ženy, kterým je kolem padesáti. Právě proto, že se jedná o mé přátele nebo známé, které více méně dobře znám, odvažují se tvrdit, že se v těchto případech nejednalo o emigraci s danou ženou „z lásky“. Samozřejmě tento termín a vůbec pohled je velmi zavádějící a nerada bych komukoli křivdila a nejsem v pozici, abych mohla hodnotit něčí partnerský vztah, ale mohu konstatovat, že snaha dostat se do Evropy byla jednoznačně na prvním místě.

Jedná se tedy o poněkud unikátní situaci, kdy do Taghazoutu proudí stovky Evropanů, kteří se zde trvale usazují jako lifestyloví migranti a místní obyvatelé zároveň opouští Taghazout a hledají si práci v Evropě. Na vliv evropských společností ve vesnici obyvatelé vesměs nadávají a považují situaci za vykořisťování, zároveň se však do Evropy snaží

emigrovat a mají evropské země za místo, kde zbohatnout.

Paradoxně však ani jeden z těchto informátorů není v cizině spokojen; jeden informátor ve Švédsku mi psal o tom, jak je tam zima a jak se mu stýská po Maroku a jak má sice dobrou práci a hodně si vydělá, ale vlastně je nešťastný, i přesto, že je tam se svou partnerkou. Tento informátor má zároveň dítě s jinou ženou z Velké Británie, tam se ale přestěhovat nechtěl.

Další informátor žijící s o třicet let starší ženou ve Francii se s ní oženil a je sice spokojen, protože ho tato žena živí, má ale mladé milenky.

Poněkud ambivalentní je také situace mého informátora Rachida, žijícího v Madridu. Na jednu stranu nadává na to, jak se Taghazout změnil, ještě v červnu 2015 mi vypověděl, jak se tam všechno stále jenom mění k horšímu, že už to tam není takové, jako dřív, všichni jsou jen hamižní a jde jim o peníze. Na druhou stranu však připouští, že sám chce zůstat ve Španělsku, protože si zde vydělá dost peněz, které chce použít právě na založení surfcampu a podnikání. Jeho láska k surfigu a k Maroku je tak velká, že se chce do Maroka vrátit a žít tam poté, co si na to dostatečně ve Španělsku vydělá. Po rozvodu ho tam už ani nedrží vztah se Španělkou, která byla primárním důvodem emigrace. Aktuálním příkladem této idealizace je také v předchozí kapitole zmíněný Ali.

Stejně jako jsem uvedla v teoretické části, i v praxi jsem se setkala s tím, že místní v Taghazoutu mají idealizovanou představu o bohatství těch, kteří emigrovali a vůbec o snadném a úspěšném životě v zahraničí. O to horší je poté jejich konfrontace s mnohdy krutou realitou a snaha zachránit si tvář před přáteli a rodinou, kteří zůstali doma. Rodina emigranta často vyžaduje nejruznější finanční pomoc, protože jsou idealizovaně přesvědčeni o tom, že se danému emigrantovi v „zemi blahobytu“ přeci musí výborně dařit. Sám emigrant nechce své zklamání připustit, jak před nimi tak sám před sebou, a tím se jen prohlubuje již tak velká frustrace spojená s obtížným životem v emigraci.

O idealizaci Západu by se dalo mluvit u Aliho, což je Tarikův spolupracovník, se kterým bydlí a který mu pomáhá s chodem domu. Ten zcela nerealisticky o emigraci sní, přitom skoro neumí anglicky a s největší pravděpodobností by dopadl hodně špatně:

Ali chce pořád emigrovat a nechápe, že má tady u mě totálně život snů! Myslí si, že vydělá v Evropě peníze, že tím něčeho dosáhne, ale leda příšerně skončí a ničeho nedosáhne, nic nezíská.⁷⁴

Sama jsem se tento plán na emigraci do Španělska snažila Alimu rozmluvit a vypadá to, že na nás dal. Je ale mnoho podobných případů, kdy někdo jako Ali nemá kolem sebe rozumné lidi, opravdu emigruje a pak v zahraničí totálně živoří nebo se živí nějak ilegálně.

⁷⁴ Citace z rozhovoru s Tarikem, 20. listopadu 2014.

Odmítavý postoj k migraci

Jak jsem uvedla výše, tak v protikladu k těmto informátorům, kteří se snaží emigrovat a poté jsou většinou poněkud zklamaní, jsou ti, kteří milují Maroko a jejich život v Taghazoutu a nechtěli by emigrovat za žádnou cenu, ačkoli k tomu mají mnoho příležitostí. Jedná se o většinu mých informátorů v Taghazoutu, v první řadě o zakladatele *společnosti* Farida a Tarika.

Farid měl několik let vztah s Francouzkou a uvažoval o emigraci, nakonec tento plán zavrhl a jeho partnerka se přestěhovala do Taghazoutu. Tato dívka zde momentálně žije s jistým lifestylovým migrantem a to Čechem. Poté si našel přítelkyni z Německa a ani za tou se nechtěl odstěhovat. Vypověděl mi, že má velmi dobrý byznys v Taghazoutu, vede tady surfshop, opravuje surfy, dělá práci, která ho baví v místě, které miluje a nechce žít v Německu, aby tam kopal příkopy a lopotil se. Sice by si vydělal více peněz, ale neměl by pláž, nemohl by surfovat a vlastně by se mu žilo hůř.

Podobně mi svůj odpor k emigraci vylíčil i Tarik, který žije svůj sen a neměnil by za žádnou cenu. Několik let také chodil s Francouzkou, která ho podle jeho slov nutila k tomu, aby se tam přestěhoval, ale on nechtěl. Nějakou dobu nakonec žila v Agadiru a měla zde velmi dobrou práci, nakonec se ale s Tarikem rozešli a ona se vrátila do Francie. K situaci vypověděl:

Můj názor na ty, co odtud emigrují, je ten, že si prostě nevěří. To je to, proč tam chtějí jít, do Evropy. Já znám hodně přátel v Evropě, jsou tam nešťastní, jsou tam jen, aby nahrabali peníze. Ale ty jejich peníze jsou jim vlastně na nic, život na tebe nečeká. Lidé tam jdou pro peníze, protože si myslí, že tady v Maroku nemají žádné možnosti, ale oni se jenom nesnaží. Když se člověk snaží a přemýšlí, může se tady mít vážně skvěle.

A moje holka mi říkala, že bych to měl udělat, ale já nechci používat nějakého člověka, abych dostal papír. Kdybych chtěl, tak bych od té Evropy jednoduše mohl, pracoval bych jako umělec a pak bych jí klidně mohl i odkopnout, ale nechci to udělat. Já jsem tady strašně spokojený. Mám perfektní život, dělám to, co miluji.⁷⁵

Tarik několik let udržoval partnerský vztah i s mojí kamarádkou z Čech, která však o trvalém přestěhování do Taghazoutu neuvažovala a tento vztah ztroskotal právě na tom, že vlastně neměl budoucnost a řešení, když ani jeden nebyl ochoten změnit svou zemi pro společné soužití. Několik let tedy moje kamarádka Tarika navštěvovala v rámci dovolené, až celý vztah skončil vzájemnou domluvou. Nyní je Tarik ve vztahu s dívkou z Ruska, která se asi po roce a půl vztahu na dálku nakonec do Taghazoutu odstěhovala, pomáhá Tarikovi s chodem jeho surfhousu, s webovými stránkami a komunikací se zákazníky. Vážně uvažuje o tom usadit se v Taghazoutu trvale a pár plánuje i svatbu.

⁷⁵ Citace z rozhovoru s Tarikem, 17. října 2014.

Dalším podobným příkladem je vztah informátora Kamala, který chodil několik let s dívkou z Rakouska. Odjel tam na návštěvu a vypověděl mi, že by tam nemohl trvale žít, protože je tam zima a nemohl by surfovat a má navíc úplně ideální život v Taghazoutu, který by za nic nevyměnil. Má surfovou školu, půjčuje a opravuje surfy a nově má také surfhouse. Tento životní styl mu zcela vyhovuje a život v Evropě si vůbec nedovede představit. Jeho vztah, stejně jako ostatní výše popsání, vyústil v to, že se Rakušanka přestěhovala do Taghazoutu a zůstala tady i poté, co se s Kamalem rozešli. Našla si tady pracovní uplatnění v jednom surfcampu a momentálně žije ve vesnici Awrir.

Podobně se vyjádřil i Omar, bratr Kamala, se kterým podniká:

*Dělám tohle asi čtyři roky a je to nepřetržitá práce, ze které nemám moc peněz. Jeden týden pět hodně zákazníků, další nikdo. Moc si nevydělám, ale dělám práci, co mě baví, je to super, jsem u moře. Neměnil bych.*⁷⁶

Setkala jsem se také s Australankou, která mi vypověděla stejný příběh ze své strany pohledu; odstěhovala se do Taghazoutu kvůli svému marockému příteli, který je zapálený surfař a žije jako instruktor. Ona se žije prací přes internet a společně v Taghazoutu bydlí skoro rok a chodí spolu asi rok a půl. Podobný příběh mi vypověděla také Britka, která se také v Taghazoutu usadila kvůli partnerskému vztahu se surfovým instruktorem a žije se lekceci jógy.

Tyto partnerské vztahy mezi Evropankou (nebo popř. jinou cizinkou) a soul surferem tedy ústí v to, že se daná dívka ve většině případů přestěhuje do Taghazoutu a tam jako lifestylová migrantka nějak se svým přítelem podniká. Nejčastěji učí cizí jazyk nebo mu nějak pomáhá s jeho vlastním podnikáním. O tom více v následující kapitole o LM.

Z výpovědí mých marockých informátorů byl znát jednak velmi silný nacionalismus a vztah k Maroku, které by nevyměnili za žádnou zemi na světě. Lásku k práci, kterou dělají a v neposlední řadě lásku k surfingu, ze kterého jednak žijí, protože všichni z nich podnikají v nějakém byznysu, který je se surfingem spojený a kterému se také aktivně věnují a neumí si bez tohoto sportu představit život. S lehkou ironií a někdy až pohrdáním se také vyjadřovali o našich výše jmenovaných společných známých, kteří takto pro vztah (ať už „opravdový“ nebo „předstíraný“) zemi opustili. Přestože se daným informátorům daří sice o poznání hůř, než zahraničním investorům, kterým se snaží neúspěšně konkurovat, pořád se jim daří na místní poměry velmi dobře a je vysoce pravděpodobné, že by se všem v zahraničí dařilo podstatně hůř. Navíc jediné know-how které mají, tedy podnikání v oblasti surfingu, by samozřejmě nemohli provozovat ve městech jako Paříž nebo Mnichov nebo obecně kdekoli, kde se nesurfuje.

Obecně se domnívám, že místní začínají ve vesnici čím dál tím více podnikat a vidí

⁷⁶ Citace z rozhovoru s Omarem, 10. října 2014.

také příklady úspěšných krajanů, jako je právě Tarik, Omar, Kamal a dalších jako Othman nebo Jamil. Uvědomují si postupně, že Evropa nemusí být tak vysněným místem a začínají se snažit o zlepšení svého života v Maroku.

Fenomén migrace, její motivace a strategie jsou tedy složitou otázkou. Roli zde hraje mnoho faktorů, ale dominantní roli hrají materiální podmínky každého potenciálního migranta. Je logické, že pokud se danému jedinci daří ve své zemi dobře, tak jako mým informátorům, nemá důvod emigrovat. Motivem jim jak vidno nebyl ani partnerský vztah. Na druhou stranu ve stejné společnosti je možné nalézt i zcela opačné motivace a tendence emigrovat za každou cenu a naopak si za tímto účelem nalézat i partnerské vztahy. Tyto případy jsou u méně úspěšných Maročanů, kteří ani nemají tak silný vztah k surfingu.

Lifestyloví migranti v Taghazoutu

Jak jsem již zmínila, do Taghazoutu také míří vlny migrantů, převážně z Evropy, kteří se zde trvale usazují a často nějak podnikají, migrace do Taghazoutu však není s podnikáním nutně spojena. Určujícím faktorem je zde hlavně životní styl a to surfing. LM je v Taghazoutu úzce spojena s turismem v tom smyslu, že z turisty se zde velmi často stává lifestylový migrant – do místa přijede poprvé jako turista, ale natolik se mu místní život zalíbí, že zde zůstane trvale žít a popřípadě i podnikat. Lifestylové migranty v Taghazoutu bych rozdělila zhruba na čtyři hlavní kategorie, přičemž tyto kategorie nejsou pevně ohraničeny a mohou se i prolínat. U všech čtyř typů hraje významnou roli surfing, ačkoli u každého více nebo méně. Surfing hraje roli i u dívek, které migrovaly za svými partnery, protože všechny tyto dívky surfují a surfingu včetně podnikání v této oblasti se věnují jejich partneři.

1. První kategorií jsou lifestyloví migranti, kteří si v Taghazoutu vydělávají nějak přes internet; jako překladatelé, žurnalisté, designeři, správci internetových stránek apod. Mohou tak dělat svou práci prakticky kdekoli na světě a vybrali si právě Maroko, protože mají rádi místní klid a hlavně se věnují surfingu. Do této skupiny bych zařadila také lidi, kteří si vydělávají nárazově např. jako produkční nebo manažeři apod. Tito lidé si vydělají dostatek peněz, aby pak někde mohli žít i několik měsíců. Reálné je to především u lidí z ekonomicky bohatších zemí jako je Francie, Velká Británie, Finsko nebo Norsko, kteří odcestují do zemí, které jsou pro ně levné, jako právě Maroko a z našetřených peněz zde mohou vyžít půl roku až rok.

2. Druhou kategorií jsou ti, kteří začali v Taghazoutu pracovat nejčastěji jako instruktoři surfingu, pomocníci s chodem surfcampů, pracovníci na baru nebo v restauraci, fotografové apod. Setkala jsem se i s několika instruktory jógy a maséry; surfování je

fyzicky poměrně náročné a proto hodně surfařů praktikuje jógu jako příjemné protažení namožených svalů a stejně tak využívá masáže. Jsou to lidé, kteří si tedy začali nějak vydělávat přímo v Maroku a nikoli na dálku nebo v zemi svého původu.

První dvě skupiny tvoří z 99% surfaři, kteří chtějí v Taghazoutu žít, surfovat a nějak si přitom vydělávat na živobytí. Surfing je přitom hlavním motivem toho v Taghazoutu se usadit a co nejdéle zde zůstat. Typ vykonávané práce je pro tyto migranty druhotný.

3. Třetí kategorií jsou podnikatelé, kteří nemusí být nutně surfaři (ačkoli jimi často jsou), jsou to spíše obchodníci, kteří využívají díry na trhu a know-how a v místě zakládají surfcampy, restaurace apod., jsou zkrátka poskytovateli turistických služeb. Ačkoli tito podnikatelé často surfují, byznys je pro ně prvotním motivem toho zůstat v Taghazoutu, tento motiv je daleko silnější, než surfing.

4. Poslední čtvrtou kategorií jsou Evropanky (popř. Američanky a Australanky), které si v Maroku našly partnera a to byl jejich primární důvod v Taghazoutu zůstat. Jedná se ve 100% případů, se kterými jsem se setkala o surfařky, které do Taghazoutu přijely jako turistky, zamilovaly se a nakonec zde zůstaly. Jak jsem uvedla v předchozí kapitole, nějakou dobu vedly se svým marockým partnerem vztah na dálku, ale jelikož ten odmítl migraci do jejich země, byly nuceny přestěhovat se do Maroka. Vydělávají si nejčastěji pomocí svému místnímu příteli, který zde nějak podniká (např. pokud se jedná o majitele restaurace, pracují jako servírky, pokud se jedná o majitele obchodu, pomáhají v prodejně, pokud se jedná o surfcamp, pomáhají s jeho chodem atd.).

V rámci tohoto čtvrtého bodu je nutno také podotknout, že jsem se neseetkala s jediným případem vztahu cizince a místní marocké ženy, kde by se v nějaké formě uplatnil výše popsáný scénář. Zaznamenala jsem pouze jediný případ, kdy turista sváděl místní dívku, daný pokus byl ale neúspěšný a nevyústil ve vztah ani v pouhý románec. V tomto případě se jednalo o poměrně svobodomyšlnou dívku z Rabatu, která přijela do Taghazoutu surfovat. Byla tedy k potenciálnímu flirtu přístupnější než místní dívky z Taghazoutu. Je to přeci jen velmi konzervativní vesnická společnost, místní dívky se drží hlavně doma a dodnes jsou zde časté domluvené sňatky, místní dívka tedy nemá velkou možnost seznámit se s nějakým cizincem.

Seznámila jsem se s mnoha marockými surfařkami, které byly z velkého města a byly potenciálně „dostupné“ v tom smyslu, že se s nimi měl možnost dát do řeči kdokoli na pláži nebo ve městě. Všechny tyto dívky však byly vdané za Maročana, a to i přes svůj někdy velmi nízký věk. Setkala jsem se pouze s jedinou nezadanou marockou surfařkou z Rabatu, jak jsem však uvedla, flirt s ní byl neúspěšný.

Dvě marocké kamarádky mi také vypověděly, že by Evropana nebo jiného cizince nechtěly z důvodu náboženství a že by si jejich otec nepřál, aby měly partnera či dokonce

manžela, který není muslim. Pouze jedna jediná Maročanka, kterou jsem poznala, žila i přes nelibost své rodiny s Italem, ale nakonec se s ním rozvedla a vdala se za Maročana. Ten se shodou okolností zrovna rozvedl se Španělkou (o dvacet let starší), díky které dostal španělské občanství. Nyní tento marocký manželský pár žije ve Španělsku. Jedná se tedy o ideální model; ani jeden z nich nemusel opustit své přesvědčení v tom, navázat vztah s osobou jiného náboženského vyznání, kultury atd., zároveň však oba žijí ve vysněné evropské společnosti. Tento případ je ale podle mého názoru velmi ojedinělý.

Motivem je pro migranty první a druhé kategorie na prvním místě životní styl, nikoli snaha si vydělat a podnikat nebo být se svým partnerem. Těmto migrantům nejde až tolik o finanční zisk, ale o dané místo, vlny a surfing. Všechny čtyři skupiny se ale samozřejmě velmi prolínají a není možné je striktně oddělit.

Dívka ze čtvrté kategorie může zároveň odpovídat i kategorii druhé nebo první a mít překrývající se motiv pro to, zůstat v Taghazoutu, viz příklad uvedený výše, kdy informátorka z Velké Británie přijela do Taghazoutu na dovolenou jako surfařka, zalíbilo se jí zde a rozhodla se usadit, navázala vztah s místním instruktorem a zároveň zde začala učit jógu, přičemž vše se dělo synchronně a je těžko rozlišitelné, zda se usadila kvůli místu a životnímu stylu, možnosti realizovat se jako instruktorka jógy nebo kvůli lásce – vše souběžně ovlivnilo její rozhodnutí. Vypověděla mi však, že by v Maroku zůstala na každý pád, protože se jí jako instruktorce jógy velmi dobře daří, živí se tím, co miluje a navíc na krásném místě. Své lekce má na terase domu s výhledem na moře a mít tento výhled při západu slunce je opravdu neopakovatelné. Tato informátorka nejdříve pracovala jako instruktorka pro jeden velký surfcamp, ten samý, pro který pracuje její přítel. Postupně si však našla klientelu a začala podnikat na vlastní pěst a dávat mimo surfcamp i soukromé lekce, o které je velký zájem.

Jak jsem uvedla v kapitole 1.3.3. *Vlastní pozice v terénu*, já sama jsem měla od roku 2010 jisté nutkání stát se v Taghazoutu lifestylovou migrantkou, která by spadala do první nebo druhé kategorie; jednak jsem si vydělávala dostatek peněz nárazovou prací organizátorky kongresů, která mi umožnila v Taghazoutu dlouhodobě pobývat. Tato práce mi umožnila také dělat zde samotný terénní výzkum, který jsem si sama financovala z našetřených peněz, které jsem získala za organizování velkého kongresu v Praze pro necelých 4000 lidí. Nemusela jsem si tedy ani nijak vydělávat v průběhu výzkumu, jak jsem měla původně v plánu. Druhotně jsem měla v plánu vydělávat si v Taghazoutu pletením čepic, které by byly na prodej v Tarikově surfshopu. Celý nápad vznikl tak, že jsem jemu, Faridovi a několika dalším přátelům upletla čepice s nápisem jména jejich *společnosti*, nebo jen s iniciály této *společnosti* a vznikl o ně zájem. Jsem přesvědčená, že by bylo možné vydělat si tímto způsobem na živobytí v Taghazoutu, nikdy jsem však tuto myšlenku

nezrealizovala naplno. Jen jsem si pletením drobně přivydělávala v průběhu terénního výzkumu.

Surfaři v Taghazoutu

Majoritu lifestyleových migrantů v Taghazoutu tvoří samozřejmě surfaři nebo lidé, kteří nějak podnikají v souvislosti s tímto sportem a surfing sem přivedl valnou většinu cizinců, kteří se zde usadili. Surfaři usazení v Taghazoutu ale nejsou jednodílná skupina a rozdělila bych zde asi 5 kategorií v závislosti na tom, jak tento sport ovládají a jaký k němu mají vztah. Dále každou kategorii rozdělím na místní a cizince a srovnám jejich přístupy k surfingu.

Myslím si, že tyto typy jsou rozlišitelné skoro na všech místech, kde je surfing spojen s turismem a kde se nejedná o nějaký *secret spot*, tajné místo, na které by vás zavedl pouze lokální surfař a které bude s největší pravděpodobností i na vyšší úrovni obtížnosti.

Jednotlivé typy se však vzájemně prolínají, protože začátečník přechází do pokročilejšího, profesionál se může stát byznysmanem atd. Obecné rozlišení bych však udělala následující:

1. Začátečník – člověk, kteří na surfu stojí úplně poprvé nebo nemá moc zkušeností a přijel se do Taghazoutu na surfu hlavně naučit, což je cílem jeho dovolené. Není to nutně pravidlem, ale valná většina začátečníků jsou klienti surfcampů a málokterý začátečník jede do Taghazoutu na vlastní pěst. Výjimku mohou tvořit lidé, kteří cestují třeba s partou přátel, kteří jsou pokročilejší nebo ti, kteří do Taghazoutu nepřijeli primárně za účelem surfingu, těch je ale podle mé zkušenosti minimálně.

Zájem začátečníků o surfcamp souvisí s dnešní uspěchanou dobou, kdy má člověk pouhý týden dovolené, chce si odpočinout a o nic se nestarat a nejlépe se za ten týden naučit surfovat, jak některé surfcampy avizují a slibují. V kapitole 3.1.1. *První předvýzkum* ve svých poznámkách z 16. dubna 2013 uvádím, že naučit se surfovat za týden je nesmysl. Dnes bych toto kategorické prohlášení trochu poopravila, protože „naučit se surfovat“ lze, otázkou však je, co kdo považuje za to „umět surfovat“. Rozhodně je za týden možné, postavit se na odpovídající začátečnický surf a sjet na něm pěnu vlny u břehu. Nejedná se sice o surfing v pravém slova smyslu, ale každý takhle začínal a je to první fáze, kterou lze zvládnout za týden, pokud není člověk vyložený antitalent.

Domnívám se, že příslušníků tohoto typu je v Taghazoutu většina a ze strany místních k nim panuje spíše nevraživost, jak uvádím dále v pasáži věnované lokalizmu v rámci podkapitoly *Surfing jako subkultura*.

2. Pokročilejší – tento typ častěji cestuje na vlastní pěst, protože nepotřebuje instruktora, ale i pokročilejší surfař samozřejmě může vyhledat surfcamp, pokud chce

komfort a balíček, který mu nabízí. Takových je ale v surfcampech o něco méně než začátečníků. Pokročilejší surfaři vyhledávají ubytování spíše v apartmánech, surfhousech nebo hostelích. Jsou to lidé, kteří nesjíždí ty největší vlny a nežijí tím sportem, ale jednoduše je to baví a čas od času si rádi zasurfují. Do této kategorie bych zařadila sebe sama. Nejsem typ člověka, kterého by nezajímalo nic jiného než surfing, sama sebe bych označila mírně pokročilou, ale i po šesti letech si dodnes někdy připadám jako začátečník, protože každý spot je jiný, někde jsou vlny obtížnější a člověk se neustále učí.

3. *Soul surfer* – surfař tělem i duší a „srdcař“, kterého skoro nic jiného nezajímá. Váhala jsem, jak tento typ nazvat, až jsem dospěla k tomu označení, které vešlo ve větší povědomí po uvedení stejnojmenného filmu z roku 2011,⁷⁷ který byl natočen podle autobiografické knihy z roku 2004⁷⁸, která popisuje pravdivý příběh profesionální surfařky Bethany Hamilton, kterou od lásky k tomuto sportu neodradil ani útok žraloka, po kterém přišla o celou paži a surfingu se nadále věnuje na velmi vysoké profesionální úrovni.

Bethany je samozřejmě extrémní příklad lásky k surfingu, ale její příběh je krásný a ukázkový v rámci přiblížení mentality tohoto typu surfařů, se kterými jsem se v Taghazoutu setkala. Surfing je pro ně všechno, životní filosofie, jistý druh „náboženství“, totální smysl života a jeho nejdůležitější náplň. Nedovedou si bez toho život představit. Obětují a podřizují tomu vše. Stejně jako Bethany neodradil ani útok žraloka, který jí navíc velmi ztížil vykonávání samotného sportu. Nejedná se nutně o profesionály, kteří by se surfováním živili, přestože surfing rozhodně ovládají na vysoké úrovni, nemají ambice věnovat se tomuto sportu závodně či profesionálně. Jde jim jen o ten pocit, který jim surfing dává. Tyto soul surfers také nezajímá až tak alkohol a večírky, jako ostatní surfaře ve vesnici. Chtějí totiž brzy ráno do vln a ne dospávat kocovinu.

Z tohoto typu se také stává nejvíce lifestylových migrantů, kteří se v Taghazoutu trvale nebo dočasně usazují. Přijedou sem jako turisté, toto místo si totálně zamilují kvůli skvělým surfovým podmínkám a trvale se zde usadí, protože k životu nepotřebují skoro nic víc.

4. Profesionál – profesionálem mám na mysli surfaře, který se tímto sportem živí hlavně na závodní úrovni, nebo jako surfař, který nezávodí, ale natáčí videa a je sponzorovaný. Nemyslím tím surfařské instruktory. Mnoho těchto profesionálních surfařů Taghazout navštívilo a navštěvuje, ale nevím o žádném konkrétním profesionálovi, který by se zde trvale usadil.

5. Byznysman – jedná se o surfaře, který v tomto sportu také podniká, ať už na poli turismu, sponzoringu, organizování závodů atd. Důležitější než surfing je pro něj obchod.

⁷⁷ IMDb (Internet Movie Database) – *Soul Surfer* (2011)
<http://www.imdb.com/title/tt1596346/>

⁷⁸ HAMILTON, B. (2004) *Soul Surfer: A True Story of Faith, Family, and Fighting to Get Back on the Board*. New York : Pocket books, Simon & Schuster, Inc.

Může se jednat o pokročilého i začátečníka a byznysman může být samozřejmě i soul surfer, pro toho je však obchod spíše druhotný za vykonáváním samotného sportu.

V rámci tohoto rozdělení je se v Tarikově surfhousu nejčastěji ubytovávali pokročilejší a soul surfers. Bylo zde mnoho pokročilých surfařů a surfařek, kteří cestovali na vlastní pěst a bydlelo zde také mnoho trvale usazených lifestylových migrantů, soul surfers. Pro ty se kolem surfingu točila většina hovorů a skoro vše, byla to pro tyto lidi veškerá a nejdůležitější náplň. Sledovali společně surfová videa, řešili a analyzovali jednotlivé surfaře v nich, probírali vlny (jaké dnes byly, jaké budou zítra a v nejbližších dnech) atd.

V tomto ohledu byl Tarikův surfhouse dokonalým místem, protože jeho majitel je přesně takový typ soul surfera a jeho filosofie tkví v tom, zaměřovat se na tyhle klienty – je to typ lidí, které vyhledává jako potenciální zákazníky i tím, jak prezentuje surfhouse na internetu a daří se mu to. Mluví o svém surfhousu jako o místě, kde nenajdete party, večírky a alkohol, ale najdete zde atmosféru a lidi, kteří žijí surfingem. Je tomu tak samozřejmě hlavně proto, že sám Tarik je zapřísnělý abstinent a odpůrce drog včetně hašiše, který je v Maroku na každém kroku.

Tarik opravdu žije surfingem, je to pro něj všechno a přitahuje proto stejné typy lidí. Je to navíc umělec, který svou lásku k surfingu promítá i do svého umění; vytváří sochy vln ze dřeva i jiných materiálů, fotografuje a maluje vlny a surfaře. Je tím skoro posedlý, a pokud sám nesurfuje, tak se věnuje tomuto „surf art“.

Pokud je možné nazvat surfing jistým druhem „náboženství“, potom byli skoro všichni obyvatelé Tarikova surfhousu stejného vyznání, i přes často velmi rozdílné kultury z celého světa a nesmírně si proto vzájemně rozuměli. Bylo hezké sledovat, jak byl pro ně surfing pojícím článkem, silnějším než potenciální politické či náboženské neshody. Tarikův dům byl poté v rámci tohoto „surfového náboženství“ něco jako „chrám“ – celý duch domu je surfingem totálně prochnutý a je to tam cítit. U Tarika však nebyl za celou sezonu ani jeden večírek nebo nějaká větší konzumace alkoholu. Maximálně se stalo, že si někteří návštěvníci sehnali láhev vína a tu si vypili k večeři, ale to bylo vše. Ani na Silvestra se zde nic nekonalo, pouze velká večeře, po které jsem odešla se třemi kamarádkami vypít si o půlnoci šampaňské na pláž. Večery v domě jsme trávili poklidně nejčastěji u čaje a nějakého surfového filmu, což by mnoha lidem mohlo připadat jako nuda, ale těm zapáleným surfařům to zcela vyhovovalo.

Náplň jejich dne byla taková, že vstali ještě před východem slunce, protože je obecně v tuto hodinu nejméně lidí (a také je úžasný zážitek sledovat východ slunce přímo z vody). Poté se vrátili, nasnídali a za neustálého sledování předpovědi počasí a podmínek na specializovaných internetových stránkách si vybrali spot, na který jít odpoledne a večer se

západem slunce a surfovali minimálně dvakrát, ale často i třikrát denně. Jak jsem již uvedla, na celém pobřeží okolí Taghazoutu je surfových spotů nepřehledné množství a skoro vždy se najde nějaké místo, kde jsou zrovna dobré podmínky.

Oblíbené místo je tzv. Killer Point; už podle názvu je zřejmé, že se nejedná o místo pro začátečníky. Je také obtížné vůbec se na něj dostat, jelikož člověk musí jít pěšky při odlivu podél skal, poté ještě projít či proplout jeskyní a nakonec pádlovat proti vlnám, které člověka mohou smést na skálu, pokud není dostatečně rychlý nebo se mu nepodaří vychytat moment mezi sérií přicházejících vln. Podle Tarika je to jeden z nejlepších surfspotů vůbec na světě, což je dané i jeho obtížnou dostupností. Trénink na tomto spotu je podle něj také tajemstvím úspěchu místních surfařů, protože jsou na něm těžké vlny:

Všichni chodí na Anchor point, ale to mě nezajímá, dnes tam bylo asi sedmdesát lidí ve vodě, kteří jen bojují. Raději jdu na Killers. Je tu hezká atmosféra, dnes tu bylo tak pět až sedm lidí. Ta vlna je tu těžší, zavírá se jako barel, ale na Anchors jde jemněji. Od teď už budu chodit opravdu jen na Killers, nechci si lámat hlavu. A pak, až přijdu na Anchor, vezmu všechny vlny. Jako Yassine, ten když je Anchors, chytá všechno.⁷⁹

Jak jsem uvedla v kapitole teoretické části věnované LM, se surfaři je spojen stav „modré mysli“ a plynutí. Tento stav podle mého názoru zažívají všichni surfaři, jak začátečník tak profesionál, a jeho intenzita roste s mírou zdatnosti v ovládnutí tohoto sportu. Stav plynutí popisuje Csikszentmihalyi jako naprosté zaujetí životem a radost z pocitu, že řídíme vlastní osud. (Csikszentmihalyi 1996: 15) Většinu aspektů, kterými se dle autora tento stav vyznačuje, splňuje surfing: je to náročná aktivita, která vyžaduje dovednost a je tak stimulující. Při jejím vykonávání je pozornost zcela pohlcena a panuje naprosté soustředění; člověk musí neustále pozorovat, jaké jdou vlny, kde a v jakých intervalech se lámou, pádlovat za nimi a pozorovat i ostatní lidi, pokud není na spotu sám. Jsou zde také dány jasné cíle, čeho chceme dosáhnout a existuje okamžitá zpětná vazba o přibližování k tomuto cíli; cílem je chytit a sjet si vlnu a zpětná vazba, zda se to daří je jasná. Patří sem také sebezapomnění a změněné vnímání času; při surfingu opravdu jakoby se čas zastavil. A tato činnost je silně návyková a to nejen v momentě jejího vykonávání, ale v rámci celkového života.

Mám sama tu zkušenost, že se mě i mým přátelům stávalo totální zastavení času a pohlcení danou aktivitou. Klasické je, že si člověk řekne „Ještě jednu vlnu a končím.“ jenže skončit v nejlepším je velmi těžké, protože člověka pocit z toho, když si chytí a sjede dobrou vlnu tolik nabije a namotivuje, že chce pokračovat a posouvat svou laťku. Pocit

⁷⁹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 15. ledna 2015.

chycení a sjetí vlny se rovná čirému pocitu plynutí a jak uvádí Csikszentmihalyi, se zvyšováním dovednosti v dané aktivitě se zvyšuje i návykovost.

Surfing přináší stav plynutí úplně všem, jak pokročilým, tak úplně začátečníkům, protože každý má na jiné úrovni svou individuální laťku, kterou si posouvá a radost nám přináší vše, co je naše tělo schopno vykonávat. (Csikszentmihalyi 1996) Úzké spojení se surfingem zde nastává proto, že se člověk může posouvat neustále. U začátečníků mohou někdy nastat pocity frustrace z toho, že jim nedaří, s každou chycenou vlnou ale roste chuť chytat další a další. Zkusit třeba větší vlnu, menší surf, na který je obtížnější postavit se atd. Osobně si myslím, že člověk se pocitu plynutí spojeného se surfingem nemůže nikdy nabažit a stav závislosti na něm se zvyšuje s tím, jak je člověk pokročilý, protože pocit, kdy člověk stojí a jede na vlně je k nezaplacení, opravdu se při něm zastaví čas a panuje pouze pocit čirého štěstí. To mi potvrdily skoro všichni surfaři, se kterými jsem se kdy v životě setkala, kdekoli na světě.

Jak uvádí Nichols, když jsme v blízkosti vody, nastává speciální neurologický stav „modré mysli“, charakterizovaný vnitřním mírem, pocitem štěstí a spokojenosti.⁸⁰ Tento pocit je spjat se surfingem, který mysl dostává do stavu plynutí a dalo by se říct, že vzbuzuje jakýsi stav „modrého plynutí“. Nichols popisuje stav plynutí při surfingu stejně jako Csikszentmihalyi; *ztrácíme pojem o čase (...) a člověk si připadá skutečně naživu a ve své nejlepší formě*. Podle Nicholse je schopnost naladit se na „modrou mysl“ přirozeností člověka. Pokud existují lidé, kteří se vody bojí a voda jim tak žádný příjemný neurologický stav „modré mysli“ nepřináší, je jen důsledek nějaké nepříjemné osobní zkušenosti. Podle Nicholse je tím nejdůležitějším kritériem plynutí modré mysli u surfingu pocit překonávání osobní výzvy a posouvání našich schopností; *aktivita, jejíž neustálá novost zabraňuje tomu, aby se stala pouhým rutinním zvykem*.⁸¹

Je to opravdu tak, člověk se při surfingu neustále posouvá a i když je na velmi vysoké úrovni, pocit radosti z této aktivity ho bude vždy naplňovat. Navíc velmi obohacující je nesmírná variabilita míst a jednotlivých surfových spotů, které je možné navštívit po celém světě. Člověk není v bazénu nebo někde v tělocvičně, ale v oceánu, kde jsou často nádherné pláže a svítí slunce. Krásné prostředí ještě umocňuje celkový dojem a pocit radosti z této aktivity. Ale i pokud by byl člověk stále na stejném spotu, není surfing monotónní, jelikož spot je každý den jiný, oceán je přírodní živel, který je neustále proměnlivý.

Souhlasím s oběma autory v tom, že je možné vypěstovat si na tomto stavu plynutí „modré mysli“ závislost, kterou si surfaři z celého světa ukájí právě v Taghazoutu. Popis Nicholse naprosto přesně odpovídá myslím většině průměrnějších surfařů a všech soul

⁸⁰ SURFER Magazine, July 2015, str. 54

<https://www.oceanfdn.org/sites/default/files/Surfer%20Magazine%20June%202015.pdf>

⁸¹ tamtéž, str. 58

surfers, kteří jsou vodou a vlnami doslova posedlí, jak jsem popsala v této podkapitole. Čím pokročilejší surfař, tím větší závislost a tím větší také tragedie, pokud nejsou vlny.

Průměrní a středně pokročilí surfaři byli jistě zklamaní, pokud přijeli do Taghazoutu a nebyly dobré podmínky, nebyla však u nich nikdy tak vysoká míra frustrace, jako u vysoce pokročilých a soul surfers. Já sama nemusím do vody za každou cenu a pamatuji si na situaci, kdy na začátku prosince 2015 skončily záplavy a nastal první den, kdy bylo možné vlézt do vody, přestože byla stále kalná a hodně rozbouřená. V domě byla zrovna skupina tří zapálených Španělů, kteří se nadšeně vrhali do vln, ačkoli podmínky byly opravdu špatné. Vlivem jejich nadšení bych si připadala skoro nepřístojně nepřidat se, tak jsem šla s nimi, ačkoli na mě bylo moře příliš divoké a tolik jsem si to neužila. Oni však byly v této kalné a špinavé vodě po skoro měsíční bouři zcela spokojeni a ukojili si alespoň trochu svou závislost.

S ukájením závislosti na surfingu také souvisí výše popsané; pokud závislí jedinci zrovna nesurfují, tak dělají všemožné aktivity, spojené se surfingem; dívají se na videa, mluví o surfařích a analyzují je, dělají umění inspirované surfingem, jako Tarik apod. Toto se jistě násobí na dovolené, na kterou člověk za účelem surfingu vyrazil, chce tomu věnovat vše a nechová se tak i doma, ve své zemi. Když už je člověk opravdu hodně zapálen a má k tomu prostředky, s největší pravděpodobností skončí trvale v Taghazoutu jako lifestyleový migrant, tak jak popisují v kapitole o LM na základě Varhaník Wildové.

Maročtí surfaři

Začátečníků mezi místními obyvateli Taghazoutu a okolí je minimum. Většinou zde všichni surfují už od útlého dětství. Někdy jezdí do Taghazoutu Maročani z větších měst na víkend, pokud však neumí surfovat, tak je to ve většině případů nezajímá a jsou jen na pláži, kde polehávají, dělají si zde víkendový piknik a maximálně si jdou zaplavat. Ačkoli jistě existují Maročani, kteří se v pokročilejším věku učí surfovat, nikdy jsem zde však nikoho takového nezaznamenala. Mezi začátečníky zde najdeme tedy hlavně malé děti do deseti let.

Pokročilejší až velmi pokročilí jsou skoro všichni mladí surfaři v Taghazoutu, kteří tím sportem opravdu žijí a je mezi nimi i mnoho soul surfers, to jsou přesně ti, kteří mají odmítavý postoj k migraci mimo Maroko. Soul surfeři je většina mých informátorů jako např. Kamal, Omar, Jamil, Rachid a opravdu ukázkovým příkladem je Tarik. Také ho stihl úraz a doktoři mu řekli, že po vážné operaci ramene už nebude nikdy surfovat a on bojoval, trénoval a dostal se zpátky do formy. Jeho ortoped to považoval skoro za zázrak, Tarik mi o tom ale vyprávěl s tím, že ani na minutu nezaváhal, věděl, že zkrátka nemůže přestat dělat něco, co tolik miluje.

Mnoho místních surfuje každý den, proto byl měsíc záplav tak těžký; nejen díky finančním ztrátám a absencím jakýchkoli zákazníků, ale hlavně kvůli velké frustraci, že sami nemohou surfovat, což bylo podle jejich výpovědí to nejhorší.

Z Taghazoutu (potažmo Agadiru) pochází také mnoho profesionálních surfařů, kteří jsou úspěšní i ve světě jako např. Yassine Ramdani, Ramzi Boukhiam nebo Shadi Lahrioui, který se prosadil hlavně jako junior. Jeden z majitelů místní surfové školy spojené s restaurací, Omar, je několikanásobný mistr Maroka a hodně z místních nadějných surfařů si přivydělává práci jako instruktoři.

Marocké surfařky

Trochu jiná situace se týká marockých surfařek, kterých je sice ve srovnání s muži daleko méně, asi tak 5-10 %, ale tento sport se mezi ženami rychle rozšiřuje a to především ve větších městech na pobřeží jako Essaouira, Casablanca, Rabat, Kentira, Mohammedia nebo Agadir. Osobně znám jednu marockou surfařku z Rabatu, která je kamarádka Tarika a stála zde na surfu poprvé nebo podruhé v životě, dále jsem se setkala s tím, že mnoho přítelkyň nebo manželek místních vysoce pokročilých surfařů také surfuje a jsou na poměrně dobré úrovni. Osobně jsem se setkala pouze s jedinou surfařkou, která by byla na velice vysoké úrovni, ale existuje i několik profesionálek a v marockém národním týmu jsou z 11t členů i dvě ženy, Fatima Zahra Berrada a Meryem Elguerdom.⁸² Kromě těchto dvou je ještě dalších šest neaktivnějších surfařek, které aktivně závodí.⁸³ Za nejlepší marocké surfařky a průkopnice tohoto sportu v Maroku jsou považovány Hanane Lafram a Imane Zegraoui.⁸⁴

Pokud se člověk snaží na internetu najít něco o marockých surfařkách, nejvíce odkazů však vede k mladé sedmnáctileté Maročance z Rabatu jménem Oumaima Erhali, která začala surfovat v roce 2014 po smrti jejího bratra, který byl surfařem.⁸⁵ Video přehnaně vyzdvihuje to, že dívka vůbec surfuje, přitom marockých surfařek existuje v dnešní době spousty a tím spíše v Rabatu a velkých městech. Nikdy jsem se sice nesetkala s nějakou surfařkou, která by pocházela přímo s Taghazoutu, což je v tomto ohledu stále ještě

⁸² Fédération Royale Marocaine de Surf - EQUIPE NATIONALE DU MAROC – SURF
http://www.fedesurfmaroc.com/?page_id=52

⁸³ Myriem Chafki, Myriam Brenchenetf, Hanane Lafram Boujdid , Imane Zegraoui, Soukaïna Agouri a Aïda Lotfi. Selwane TV – Stage de concentration des Equipes Nationale Surf et Bodyboard
http://www.selwane.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1085&Itemid=386
Slide Way: <http://slide-way.over-blog.com/page/7>
<http://slide-way.over-blog.com/article-slide-way-pro-junior-oued-cherrat-morocco-16-et-17-juillet-2011-79362125.html>

⁸⁴ Maroc, le surf trip royal ! Maroc, le surf trip royal ! Autor textu: Nicolas Rousson, foto: Kristen Pelou
<http://www.kristenpelou.com/Portfolio/Trips/2005-11Maroc.html>

⁸⁵ YouTube - Muslim Women Making Waves And Breaking Stereotypes, Leden 2015
<https://www.youtube.com/watch?v=-Jnqc9-80Mg>

poněkud konzervativní prostředí. Je to však podle mého názoru pouze otázka času a přívál turistů i toto brzy změní.

Druhým nejčastějším odkazem a jednou z „nejslavnějších“ marockých surfařek je Asma Sanbati, která je „atrakcí“ z toho důvodu, že surfuje v hijabu. Na svém blogu zveřejnila několik fotek, kde pózuje v hijabu se surfem⁸⁶ a sama sebe označila za Surfer Hijabi Girl.⁸⁷ Tyto fotky se staly totálním viralem a fenoménem na sociálních sítích a hlavně na facebooku, měly stovky sdílení a „to se mi líbí“ a často u toho byly texty typu, jak je to strašně „cool“, že i muslimské ženy dělají nějaký sport. Všechny komentáře se nesly v tom duchu, že muslimsky snad nesmí ani vycházet a proto je marocká slečna, která surfuje, naprosto neuvěřitelná, odvážná a revoluční.

Jak Asma tak Oumaima, dvě internetově nejslavnější marocké surfařky, jsou z hlediska historie surfingu v Maroku poněkud irelevantní. Kdyby se jednalo o informace z 80. nebo 90. let, tak možná, ale záznam z blogu Asmy je z roku 2014 a video o Oumaimě je z roku 2015. Tedy z období, kdy je Maroko opravdu plné surfařek. Video a blog jsou však zajímavé z hlediska jiných aspektů, z hlediska nošení hijabu, z hlediska emancipace atd. Asma a Oumaima reprezentují dva protipóly mladých Maročanek, které mají i rozdílný vztah k islámu, spojuje je však láska k surfingu. K oběma se vrátím a téma blíže rozvedu v kapitole 3.2.2. *Změny místní společnosti.*

Surfing jako subkultura

Jak uvádí Malcolm, mnoho lifestylových sportů vzniklo v Severní Americe a poté bylo dovezeno do Evropy a mimo ni. A přestože se kořeny surfingu kladou do Peru nebo Polynésie, tento sport se komerčně zpopularizoval právě ve Spojených státech. Je to sport, který je součástí životního stylu, přičemž tento životní styl vytváří celou kulturu, která danou aktivitu obklopuje. Do reprezentace a propagace těchto sportů stále více zasahují spotřební odvětví produkující komodity, které jsou základem jejich kultury, komodifikace. (Malcolm 2008: 155) V případě surfingu je tohle vidět zvláště markantně. Z těchto komodifikací je nejpobulárnější oblečení surfařských značek. Jak jsem uvedla v teoretické části, surfing přesahuje rámec pouhého sportu a stává se stále významnější ve světě marketingu, ekonomie a právě turismu. Je postaven na silných subkulturních asociacích, které poskytují surfařům smysl pro osobní a kolektivní identitu. (Hinch 2009: 23)

Subkultura surfingu tak, jak jsem ji popsala v teoretické části, se dotýká všech surfařů a surfařek v Taghazoutu, potažmo v Maroku. Vývoj surfingu je zde v jistých aspektech analogický s vývojem v Kalifornii, jak ho popisují dle Lawler; počátky jsou spojeny s érou

⁸⁶ Příloha 15 – Asma Sanbati - Surfer Hijabi Girl

⁸⁷ Hijabiuniverse – Surfer Hijabi Girl, Srpen 2014

<http://www.hijabiuniverse.com/surfer-hijabi-girl/#sthash.R9nKebbU.dpbs>

hippies šedesátých let, první surfaři byli považováni za mladé a nespoutané živly, velká skupina lidí tento sport ze začátku považovala za společensky nepřijatelnou aktivitu a zpopularizoval se, zvláště u mládeže, až s komercializací a přerodem v populární kulturu. (Lawler 2010). Také v Maroku vše zde začalo s hippies, společnost se na surfaře nejdříve dívala s velkou nedůvěrou, odmítáním a nepochopením a až v posledních letech byl tento sport přijat, akceptován a zkomercializován. Rozdílem zde však byla velká a klíčová role turismu, který ke komercializaci surfingu v Taghazoutu přispěl. Celý proces byl také o několik desítek let zpožděn působením kulturních vlivů, zvláště co se týče surfingu žen.

Jak uvádím dále v podkapitole *Snaha o marockou „autenticitu“ a pomoc místní komunitě*, i v Maroku je spojen surfing se snahou o ochranu životního prostředí.

Téma lokalizmu, o kterém mluví Hull, není v Taghazoutu tak aktuální, jako na jiných světových spotech, kde jsou místní surfaři obecně nepřátelští k cizím (typickým místem tohoto typu je třeba právě Kalifornie nebo Havaj ad.). Jsou však dny, kdy jsou pláže přeplněné začátečníky ze surfcampů a jak místní vypověděli, tito lidé jim jen berou vlny a vlastně vůbec nic nepřináší – všechny jejich peníze jdou do surfcampu, který je zahraniční. S rostoucí popularitou surfcampů roste i tato nevraživost, která se v lokalizmus může pomalu změnit. Nevraživost zmírňuje fakt, pokud je instruktorem místní Maročan. Tito surfaři jsou velice snadno rozpoznatelní, protože mají většinou velké pěnové surfy a všichni stejné oblečení daného surfcampu. Může se však taky jednat o skupinu nějaké místní surfové školy, v tomto případě je také přístup místních přívětivější. Dalo by se tedy říci, že zde menší analogie s lokalizmem existuje, přičemž ne tolik vzájemně mezi místními surfaři, ale mezi místními a mezi začátečníky ze surfcampů. Zatím však situace není nijak vyostřená.

V Taghazoutu je jak mezi místními, tak mezi cizinci, také nesmírně populární „surf music“; nejsou zde žádné diskotéky nebo kluby, ve kterých by se dalo tancovat a tak jednou z nejpoblábnějších forem zábavy jsou nějaké „večery s kytarou“ v místních restauracích, surfcampech, nebo u ohně na pláži. Mnoho místních si takto přivydělává a na kytaru umí hrát i hodně surfařů, se kterými jsem se setkala. Nejčastěji hrají písně právě od „zpívajících surfařů“ jako Jack Johnson, Eddie Vedder apod. Skoro všichni také automaticky předpokládají, že kdo surfuje, tak hudbu těchto surfařů poslouchá. To, že této hudbě sama tolik neholduji, se často setkalo s velkým překvapením.

O spojení surfingu s výtvarným uměním jsem se přesvědčila nejvíce, protože se sama umění věnuji. Vše začalo v momentě, kdy jsem si pomalovala vlastní surf, na kterém jsem v Taghazoutu celou sezonu jezdila. Díky tomu po mě někteří místní i cizinci chtěli, abych jim také na surf něco namalovala. Aniž bych se přímo a vědomě inspirovala zmiňovaným Tylerem Warrenem, několik lidí mě upozornilo na podobnost našich stylů, ačkoli je to

podle mého názoru podobnost velmi vzdálená a Warren je samozřejmě na daleko vyšší úrovni, tato asociace je zajímavou shodou okolností. Stejně tak mělo velkou popularitu umění Tarika, jeho modelované a vyřezávané vlny a fotografie. Výtvarné umění je tedy něco, co k surfingu také neodmyslitelně patří.

Rozmach surfařských značek se nevyhnul ani Maroku. Jedním z prvních, který v tomto odvětví začal podnikat, byl právě Tarik. Jeho příběh je skoro jako z filmu; začal jako vyučený švec a návrhář a naučil se šít oblečení. Od malička ho však lákalo umění, a když mu bylo kolem dvaceti let, odjel do města Essaouira s 800 dirhamy v kapse, kde vyráběl malé surfy a různé přívěšky hlavně ze dřeva, všiml si toho nějaký obchodník, vše od něj odkoupil a on měl kapitál, který se rozhodl investovat do nákupu *boardschorts*, surfařských šortek, které byly v devadesátých letech v Maroku velmi nedostatkové zboží:

No a tak jsem si otevřel první surfshop v Rabatu. Byl to vůbec první surfshop ve městě. Koncem devadesátých let jsem potom poznal Farida, spřátelili jsme se hned a začali jsme podnikat až jsem se nakonec přestěhoval do Taghazoutu, protože nemám rád stres a život ve městě.⁸⁸

Výtvarnému umění se věnují Tarik i Farid a oba začali po založení surfshopu navrhovat také vlastní trička jejich *společnosti* a značky. V jejich designech odráželi hlavně Afriku, Taghazout, berberskou a marockou kulturu a samozřejmě surfingu. Populárním motivem je třeba právě VW dodávka se surfy na střeše; spot Anchor point a jeho klasické panorama se dvěma palmami na útesu; silueta surfaře v typickém berberském hábitu se špičatou kápí, jak si nese podpaží surf; surfaře s velbloudem apod.⁸⁹ V blízké vesnici Tamraght také místní surfař Fahd El Mania založil *FAHD surfboards*⁹⁰, jednu z prvních společností zabývajících se ruční výrobou surfů, která se dnes v Maroku těší velké popularitě, stejně jako značka založená Tarikem a Faridem.

Co se týče značkového oblečení, vyzorovala jsem, že soul surfers si na něj nepotrpí tolik jako ti, kteří tolik surfovat moc neumí. Je to klasický trend všech lifestyleových sportů, které jsou populární a komodifikované; je žádoucí hlavně „vypadat“ a až druhotně „být“. V tomto ohledu však mluvím o oblečení na denní nošení, protože v rámci vybavení pro surfaře (neopren, samotný surf atd.) je kvalita zavedených značek znát a nejedná se tedy o pouhé pozérství.

Globální šíření popularity surfingu a sportovní turismus

S výše popsaným šířením surfingu jako alternativní a nyní již populární kultury v Taghazoutu souvisí globalizace a turismus. Jak jsem uvedla v kapitole věnované

⁸⁸ Citace z rozhovoru s Tarikem, 11. října 2014.

⁸⁹ Neuvádím do přílohy konkrétní obrázky, protože je na nich vždy vidět logo *společnosti*.

⁹⁰ Facebook - Fahd Hand Shaped Surfboards

<https://www.facebook.com/Fahd-Hand-Shaped-Surfboards-168332720006880/>

Taghazoutu, tento sport se zde rozšířil v šedesátých letech, nejednalo se však o komerční aktivitu, na které by bylo možné zbohatnout, jednalo se o sport a životní styl místních hippies, hlavně z Evropy a Ameriky. První Maročané začali surfovat koncem osmdesátých a začátkem devadesátých let, ale až od 21. století je možné mluvit o komercializaci a komoditizaci tohoto sportu. Děje se tak skrze globalizující média, televizi a internet.

Můj informátor Jamil mi vypověděl, že jeho rodina patřila v Taghazoutu mezi průkopníky tohoto sportu:

Můj strýc je z Banana village, ten tady s tím začal v osmdesátých letech, byl to jeden z prvních surfařů tady v okolí. A byl to taky šampión v jízdě na longboardu⁹¹. Dřív se tady lidi surfařům smáli, smáli se jemu a smáli se i mě, když jsem s tím devadesátých letech začal, byl jsem tady jeden z prvních. Když tady nějaké dítě běželo po vesnici se surfem, tak bylo terčem posměchu. A podívej se dneska.⁹²

Dnes je situace opravdu zcela jiná, nikdo se nikomu nesměje, ba naopak. Malé děti a dokonce i staří místní lidé se naučili, že surfing je pro Taghazout důležitý. Běžně se mi stávalo, že mě cestou z pláže zdravil nějaký místní muž, kterému mohlo být i kolem osmdesáti a který na mě volal: „Dobrý surf? Vítej v Maroku!“⁹³. Stejně to mají naučené i malé děti, které podobné hlášky běžně pokřikují a určitě to nemají ze své hlavy, jejich rodiče beztak nějak podnikají v turismu spojeném se surfingem, ví, že surfaři jsou pro místo důležití a své děti tomu učí.

První velký zahraniční surfcamp byl v Taghazoutu založen v roce 2003, v té době se ale jednalo o to nejdrobnější podnikání. Jak píšou jeho zakladatelé na svých webových stránkách: *surfcamp byl založen s pěti surfy, pár starými neoprény a ještě starší dodávkou*. Postupně se toto podnikání začalo rozrůstat a nyní tento surfcamp vlastní v celém Taghazoutu několik domů s možností ubytování (od apartmánů, po vilu kde se cvičí jóga a několik domů, ve kterých se provozují surfcamps) a také dvě restaurace a kavárnu.

Další surfcamps se inspirovali tímto příkladem a v roce 2007 vznikl v Taghazoutu druhý velký surfcamp a v roce 2008 třetí. Až po několika letech, nejdříve kolem roku 2013, se jim však podařilo být více méně rovnocennou konkurencí prvnímu surfcampu z roku 2003, který byl několik let totální monopolem v této oblasti podnikání. Nyní tyto tři surfcamps zcela dominují Taghazoutu, vzniká však v hojně míře mnoho drobnějších podnikání jako jsou surfhousy, surfshopy, půjčovny atd.

⁹¹ Longboard, doslova „dlouhé prkno“ je typ dlouhého surfu, který má průměrně mezi 2,5 až 4 metry a na kterém se předvádí jiný typ jízdy a jiný styl, než na tzv. shortboardu, „krátkém prkně“, které je spíše vhodné na rychlou jízdu a předvádění triků. Longboard je také stabilnější, vhodnější pro menší vlny a je vhodný na učení pro začátečníky.

⁹² Citace z rozhovoru s Jamilem, 19. října 2015.

⁹³ „Good surf? Welcome to Morocco!“

Jak popisují v práci, vůči prvnímu velkému surfcampu se místní stavěli odmítavě, považovali ho za vykořisťovatele, nekolonizaci apod. Z toho se další dva surfcampy poučili a na svých webových stránkách se hrdě hlásí k tomu, že majitel je sice cizinec z Evropy, ale jinak kladou důraz na kooperaci s místními obyvateli, stejně jako měli v plánu moji hlavní informátoři a zakladatelé *společnosti*, Farid a Tarik.

Já sama jsem se o Taghazoutu dozvěděla od kamarádky, která žila v portugalském městě Porto a ta se o tom zase dozvěděla od místního portugalského instruktora surfingu, který jí o Taghazout v roce 2009 vylíčil jako „tajný spot“; místo, kde jsou skvělé vlny, ale není ještě příliš objevené a zaplněné lidmi a turismem. Moje kamarádka následně o Taghazoutu napsala článek pro internetový časopis, který se zabývá lifestyleovými sporty, což vzbudilo další povědomí o místě a zájem o to navštívit ho. Já sama jsem Taghazout líčila všem přátelům v superlativech, mluvila jsem o tom, jak je to tam nezkažené, lidé pohostinní atd. A nebyla jsem rozhodně jediná, povědomí o tomto místě se začalo šířit po známostech, po sociálních sítích a internetem a na poptávku reagovali podnikatelé.

Jedná se o odraz toho, o čem mluví Kearney, tedy že globalizační procesy přesahují místa, ve kterých se dějí, a pochopení lokálního je vždy nutně nekompletní, pokud se nevezme v potaz globální kontext. Propojují se vzdálené lokality a globalizaci prohlubují komunikační technologie, elektronická média atd. (Kearney 1995: 548-50) To přesně se děje v Taghazoutu, kde je oním globalizujícím fenoménem surfing, který sem přivádí stále víc a víc turistů. Majitelé surfcampů jsou poté těmi „globálními ekonomickými voliči“, jejichž „volební právo“ je podmíněno kapitálem, o kterých mluví Friedman (Friedman 2003: 70-71)

Turismus a globalizace spolu tedy úzce souvisí, neboť globální fenomén, surfing, vytváří turisty, kteří cestují za účelem tento sport provozovat.

Kearnyho „spotřeba prchavých obrázků komercializovaného turismu“ (Kearney 1995: 555-556) je analogií k bleskovým turistickým zájezdům, na kterých chce člověk vidět za co nejkratší dobu co nejvíce, nejlépe stihnout vše za jeden týden, protože nemá více dovolené. Ve finále je však často uhoněný a takovou dovolenou si ani neužije. Podobné je to někdy se surfcampy, které slibují stát se za týden surfařem. A i kdyby se člověk surfařem nestal, může se na pláži alespoň vyfotit, ukázat fotku na nějaké sociální síti a tato spotřeba je tímto nasycena.

Autoři jako Malcolm, Weed nebo Schwartzhoffová, ze kterých jsem vycházela v teoretické části, uvedli velký ekonomický význam sportovního turismu a tento význam je zesílen, pokud se jedná o sport, který získává v některých zemích Evropy nově popularitu a vzniká kolem něho mezi mladými lidmi boom. To, že je sport prostředkem propagace daného místa platí v případě Taghazoutu na prvním místě.

Dle autorů existuje mnoho typů sportovního turismu, který může např. zahrnovat cestu sportovce na závody nebo na tréninkový pobyt, cestu fanoušků za nějakou sportovní událostí a dále právě formu rekreačně prováděného sportu jako hlavní či doplňkové činnosti na dovolené. Dle členění Schwartzhoffové je surfing v Taghazoutu *pobřežním sportem rekreačního či aktivního sportovního turismu*. (Schwartzhoffová 2010: 97-100) Dle členění Weeda spadá do kategorie *účastnického sportovního turismu*, což je dovolená za primárním účelem sportu. (Weed 2008: 248) Málokdy se jedná pouze o vedlejší aktivitu na dovolené a podle vlastních zkušeností a komunikace s ostatními turisty – surfaři soudím, že surfing je (skoro) vždy primárním a hlavním účelem jejich dovolené.

Do Taghazoutu jezdí také profesionální surfaři, ale i ti sem jedou hlavně na dovolenou a jen tak si zajezdit, popř. natočit nějaká surfová videa. V průběhu mého pobytu v Maroku se konaly ve městech Tifnit, Aglou, Mirleft a Sidi Ifni na jihu Maroka od 8. do 14. listopadu 2014 mezinárodní „Stand up paddle“ (SUP) závody a do Taghazoutu se sjelo hodně surfařů, kteří jezdí na zvláštním typu surfu s pádlem. Není to klasický surfing, ale je to sport nesmírně blízký, skoro identický a tato událost přilákala do Mirleftu a také do Taghazoutu mnoho mezinárodních surfařů závodníků, ale i diváků. Přestože se závody nekonaly v Taghazoutu, nalákaly sem mnoho turistů, protože se daná města nachází jen pár hodin jízdy autem z Taghazoutu (do nejbližšího města Tifnit necelou hodinu a půl a do nejvzdálenějšího Sifi Ifni asi 3 hodiny).

Malcolm píše o tom, že sport může generovat infrastrukturu v dané lokalitě a přispět k rozvoji a k oživení venkovských oblastí. (Malcolm 2008: 250) To se přesně stalo v Taghazoutu, který byl před přívalem turistů rybářskou vesnicí, jejíž obyvatelé bydleli převážně v přilehlých kopcích a do vesnice se přesouvali za účelem rybaření. Jak uvádím v následující kapitole, dopady turismu nejsou podle mého názoru ryze negativní, jde však o přístup podnikatelů, kteří z turismu v místě těží. K rozvoji a oživení venkovské oblasti Taghazoutu nepochybně došlo, a jak uvádím dále, někteří investoři se pokoušejí místní komunitě pomoci.

Snaha o marockou „autenticitu“ a pomoc místní komunitě

Vyrábění tradiční místní identity, vyjádřené hlavně v řemeslech nebo v kuchyni je vidět na přístupu nových surfcampů v Taghazoutu, které se aktivně staví ke spojení globální-lokální na poli turismu. Jak píše Teo, turismus spojuje tak mnohočetné struktury a prostředky jak v rovině konkurence, tak spolupráce a nejde o balancování mezi „dobrým“ a „špatným“. (Teo 2003: 302)

Na webu druhého největšího surfcampu v Taghazoutu stojí:

Časy byly na začátku tvrdé, místní lidé neměli surfcampy rádi, jiný surfcamp zničil několik místních a obecně panovalo ve městě negativní naladění proti jakýmkoli novým cizím surfařským společnostem. Po třech letech tvrdé práce, několika místních iniciativách a mnoha štědrým dotacím, místní začali tento surfcamp milovat.

V další části webových stránek stojí jako odpověď na otázku proč si vybrat právě tento surfcamp:

Věříme, že surfová dovolená by měla být pravým zážitkem, proto majoritu našich zaměstnanců tvoří místní lidé z Taghazoutu a sousedních vesnic. Všichni instruktoři jsou místní surfaři, kteří zde vyrostli, nejlépe znají surfové podmínky a mají bohaté zkušenosti, co se týče surfování v Taghazoutu.

Tento surfcamp na webu také prezentuje projekt s názvem „Naše pomoc místní komunitě“, shrnu zde jejich text z webových stránek:

Jsmo jediná společnost, která zde začala pomáhat místní komunitě, jak jen může. Začali jsme tím, že zaměstnáváme místní, poté jsme začali pomáhat místní základní škole a stále hledáme způsoby, jak zlepšit prostředí, ve kterém pracujeme. Vzděláváme děti ve školách díky našemu programu⁹⁴, renovujeme místní školy, čistíme pláže a místa ve vesnici, dokonce jsme dali i finanční dotaci na to, aby se ve vesnici opravil systém odpadních vod. Rozumíme tomu, že žijeme v rozvojové části světa a proto se snažíme zlepšit podmínky každého v komunitě.

Je otázkou, do jaké míry zde hraje roli upřímná snaha pomoci a do jaké míry je to populismus, protože majitelé si jsou moc dobře vědomi toho, že by se bez těchto aktivit nemohli ve vesnici chytit, protože ta situace byla opravdu vyhrocená a odpor k surfcampům a cizincům zde rostl. Udělala jsem na toto téma několik rozhovorů s informátorem Othmanem, který je manažerem restaurace a kavárny, která k surfcampu patří a jsou zde zaměstnáni jen samí místní lidé. Stará se i o dům surfcampu o kapacitě 100 – 120 lidí. O své historii mi vypověděl:

Začínal jsem pro ně pracovat tak, že jsem byl na baru. Získal jsem si jejich důvěru a tak mi postupně dali víc a víc zodpovědnosti. Teď se starám hlavně o chod restaurace a každý den posílám informace o chodu a o všem majiteli Peterovi, kolik byla ten den tržba a tak. On je většinu času v Anglii a řešíme to takhle na dálku a funguje to.⁹⁵

Othman se celkově o jeho britských šéfech a majitelích surfcampu vyjadřoval velmi kladně, že jim jde opravdu něco tady změnit a pomoci.

⁹⁴ Tímto programem je myšlen docela dobrý nápad umožnit zájemcům, kteří si skrze tento surfcamp dělají instruktorskou licenci, učit místní děti zdarma anglicky.

⁹⁵ Citace z rozhovoru s Othmanem, 6. prosince 2014.

Já osobně jim tu snahu a dobrý úmysl věřím také. I kdyby to bylo předstírané, tak ty výsledky jejich pomoci prokazatelně existují, všichni zaměstnanci jsou opravdu místní a činnost tohoto surfcampu komunitě prospěla a je obecně oblíben. Navíc jsou jedni z mála, kteří tady nějakou větší iniciativu vytváří. Jedinou věc, kterou jsem dohledala u druhého velkého surfcampu byla zmínka o tom, že jsou jako první, kteří zde recyklují odpad:

Jsme hrdí na to, že jsme jeden z prvních byznysů v této oblasti, který recykluje odpad. Od května 2010 jsme začali recyklovat plast, sklo a papír ve všech našich zařízeních.

Tento fakt je sice chvályhodný a sympatický vůči životnímu prostředí, ale neřekla bych, že by tato iniciativa dala nazvat „pomocí komunitě“. Víím, že tento surfcamp zaměstnává mnoho Maročanů mezi instruktory a také manažer surfcampu, který zde má poměrně vysokou pozici je Maročan Jamil, se kterým jsem nahrála několik rozhovorů. Většina zaměstnanců jsou však cizinci.

Jak mi vypověděli Jamil i Othman, zaměstnávání místních není jen výraz čirého dobrého srdce, místním lidem jsou totiž vypláceny nižší mzdy, odpovídající marockému a nikoli evropskému standardu. Jedinou výjimku zde může tvořit lifestylový migrant, kterému nejde o peníze a je ochoten pracovat i za méně, obecně se však zaměstnávání místních finančně vyplatí.

Tento fakt však osobně nepovažuji za vykořisťování, protože jsou podle mého názoru ve finále obě strany spokojeny. Místní by se sice mohli domáhat vyššího platu, ale i za stávajících podmínek je jejich plat na místní poměry velmi slušný a oni jsou vděční za to, že mají dobrou práci.

Myslím, že toto je dobrá demonstrace potenciálně kladného dopadu turismu na místní prostředí a je to také demonstrativní ukázka ekoturismu, jak ho popisuje Honey; snaha o minimalizaci dopadů turismu, budování povědomí o životním prostředí, pomoc místním lidem a respektování jejich kultury. (Honey 2008) Iniciativa čistit surfařské spoty je také ukázkou propojení surfingu s ochranou životního prostředí, o kterém mluví Lawler (Lawler 2010).

Kromě možností zaměstnanosti místních obyvatel jsem sama vyzorovala posun, co se týče povědomí o udržování pořádku a chránění životního prostředí v Taghazoutu, které zde dříve moc nefungovalo. Je možná příliš generalizující tvrdit, že místní obyvatelé začali být pořádkumilovni díky vlivu Evropanů, iniciativa cizinců zde ale efekt rozhodně má velký, zvláště co se týče udržování pořádku na plážích, kde několik let ani nebyly koše, kam odpadky odhodit a minimum košů bylo i v samotné vesnici. Vše se nosilo na plácek za městem, kde se kupily hory válejících se odpadků, které jednou za čas odvezl projíždějící kamion. Odpadky mají také multiplikační efekt, protože když člověk vidí, že se toho na pláži válí spousta, necítí se tolik provinile nechat tam svůj vlastní odpadek. Díky iniciativě

surfcampu v opakovaném čištění pláží a zavedení barelů jako odpadkových košů, je zde odpadků stále méně a méně.

Tato zpětná vazba a iniciativa zahraničních investorů byla nutná, aby bylo udržitelné rozjet po obecné nevraživosti v Taghazoutu další surfcamp. Také to byl podle mého názoru chytrý tah z toho důvodu, že vedle zájmu o životní prostředí a pomoc komunitě, která směřuje spíše k místním než k turistům, je efektní zaměstnat místní. Nejen, že to místním obyvatelům pomůže, podnikatelé to mají zároveň levnější, ale mnoho turistů chce vedle nějakého „evropského standardu“ také „marockou autenticitu“, zažít na dovolené něco ryze marockého a nebýt v surfcampu, který je evropskou bublinou. V tomto surfcampu jsem se setkala jen se samými místními zaměstnanci, ať už se jednalo o surfové instruktory nebo o obsluhu kavárny a restaurace, která má i marocké kuchaře, do kuchyně je přímo vidět a míra autenticity se tím zvyšuje.

Podobný postoj zaujal i poslední ze tří současně největších surfcampů v Taghazoutu, který v popisu na svých stránkách přímo uvádí, že spojení místního obyvatele a evropského profesionála je to nejlepší, co dělá celý surfcamp maximálně profesionálním. Spolumajiteli toho surfcampu je totiž místní Maročan původem z Taghazoutu a jeho přítelkyně, která se sem přestěhovala a začala také podnikat poté, co opustila korporativní práci v Evropě. Je to další klasický příklad lifestylové migrantky, která se takto usadila, jak jsem uváděla v předchozí kapitole. Tento surfcamp ve svém popisu uvádí:

Jsme profesionálové. Věříme v to, že mix toho být místní a k tomu bývalý podnikový zaměstnanec vytváří přesně tu správnou směs, abychom vás mohli přivítat v profesionálním, čistém a velmi marockém domě. Je to směs stylů, která vytvoří vaše prázdniny.

V popisu zaměstnanců surfcampu také zdůrazňují to, že jsou to všechno místní lidé a na svých webových stránkách uvádějí i jejich dojemné příběhy a to, jak jim práce v surfcampu zlepšila život. Například hlídač domu byl dříve rybářem, měl velmi tvrdý život a trávil až několik měsíců na moři, neměl tak možnost věnovat se své ženě a dětem, se kterými je teď více času atd.

Tady nastává právě ono propojení globálního a lokálního, kdy cizinec, který v Taghazoutu podniká, si velmi dobře uvědomuje důležitost lokálního a proklamované „autenticity“. Stejně jako píše Urry, že turisté v rámci svého „zírání“ hledají „autentický“ zážitek, chtějí vidět a zírat na něco jiného, než na to, co vidí běžně ve své zemi. Navzdory rozsáhlému trendu globalizace a homogenizace společnosti, převládá všude na světě tendence snažit se zaujmout návštěvníky rozvojem lokálních zdrojů a lokálního smyslu daného místa. (Urry 1996: 88) Komoditizace nemusí dle Cohena nutně zničit původní význam, pouze nabude významů nových a pro místní obyvatele a stávají se určitou značkou

jejich etnické a kulturní identity, nástroj sebe prezentace. V průběhu interakce mezi turistou a místním poté dochází k jisté hře na „autenticitu“, ačkoli v hloubi o této autenticitě není přesvědčena ani jedna strana. (Cohen 1988: 371-386)

Nemůžu říct, že s Cohenem zcela souhlasím. Hra na autenticitu jistě existuje v mnoha turistických destinacích⁹⁶, ale v případě Taghazoutu není tato hra nijak násilná ani falešná. To, že má surfcamp marocké kuchaře, kteří vaří tradiční berberské jídlo, není nic falešného ani předstíraného.

Jeden surfcamp na svých stránkách uvádí v malém medailonku a představení pokojské, že tato žena je nejen velmi pracovitá a perfektně vše vyčistí, je to navíc umělkyně, co se týče tradičního malování na tělo hennou. Dále přímo vybízí k tomu, abyste jí požádali a ona vám nakreslila na ruku nebo nohu některý z jejích krásných obrázků. To, že tato slečna opravdu maluje hennou je sice autentické, zde je to však předkládáno jako turistická atrakce a nebyt turistů a práce v surfhousu, tak by se této aktivitě asi tolik nevěnovala. Je to příklad Urryho zírání, protože vrátit se z dovolené pomalovaný hennou je přesně to, co není s největší pravděpodobností v zemi původu daného turisty běžné a je to vedle opálení a fotek další efektní střípek demonstrující to, že daný člověk byl v nějaké exotice.

Domnívám se také, že vlivem působení zahraničních investorů začali spolu místní o to více kooperovat a přát si úspěch, na místo původní rivality. Není to nic organizovaného, každopádně si zde místní opravdu pomáhají, ačkoli jsou si jeden pro druhého konkurencí.

Jak jsem již uvedla, Tarik má dobré vztahy s Karimem, který provozuje sousední surfhouse. Přestože Tarik tento dům nepovažuje za konkurenci, protože se zaměřuje na úplně jinou klientelu, konkurenční podnikání to je a přesto mu Karim poskytoval rady do začátku podnikání. Uvedl, že musí trpělivě počkat ještě tak dva roky, než se jeho dům pořádně zavede. Řekl mu také, že s tím surfhousem začal už před šesti lety, ale jenom tři roky to opravdu prosperuje a je to ziskové. Horší vztahy měl Tarik s Karimovým společníkem, který se na rozdíl od Karima vyostřeně choval a snažil se nějak Tarikovi uškodit. V průběhu sezony však nastala poměrně humorná historka v listopadu 2014, kdy se tento spolupracovník snažil v noci opilý nějak přelézat sousední terasu a spadl na terasu k Tarikovi, přičemž ještě poničil jeho plátěné přístřeší terasy. Tarik ho našel, jak se snaží vysápat nahoru zpět k sobě na terasu a řekl mu, ať normálně odejde hlavním vchodem a vrátí se v klidu k sobě do domu. Od té doby se tento nesmírně styděl, přestal proti Tarikovi jakkoli brojit a atmosféra mezi oběma domy byla pohodová. Podle Tarika to byla rozhodně karma, že k němu takto spadl, za to že mu chtěl škodit.

⁹⁶ Např. Plovoucí ostrovy na jezeře Titicaca v Peru, kde je míra předstírání a celé hry velmi vysoká, ale lidem se to stejně líbí a jsou spokojeni, že si místo nafotí, i když v hloubi duše nevěří, že na těchto ostrovech lidé stále žijí.

Vzájemně si pomáhají i další moji informátoři, vlastně řekla bych Tarikova největší konkurence ve vesnici a to Omar s jeho bratrem Kamalem. Oba mají 4 apartmány, které pronajímají a v prosinci nově otevřeli i surfhouse. Jsou také instruktoři, stejně jako Tarik. Bylo však běžné, že si oba vzájemně doporučovali a dohazovali klienty a vzájemně o sobě také vždy moc hezky mluvili. I to by bylo možné označit za pozitivní vliv, vznik takové vzájemné solidarity.

3.2.3. Změny místní společnosti

Jen za posledních pět let, kdy Taghazout navštěvuji, jsem zde vypožorovala několik změn místní společnosti způsobených vlivem Západu a turismem. Jedná se především o čtyři oblasti; první je pomalé vymizení marocké pohostinnosti, dále rozšíření alkoholu vlivem turismu, přestože je obojí oficiálně zakázané. Dále je zde vidět změna v partnerských vztazích v rámci místní společnosti, kdy velká část Maročanů navazuje vztahy s cizinkami, které v některých případech dokonce emigrují do Taghazoutu a nebo místní Maročané migrují za dívkami do jejich země původu. Mění se také postavení místních marockých žen, které turismus ovlivňuje v rámci jisté emancipace a nakonec zde dochází i k významným změnám co se týče vztahu k jiné než heterosexuální orientaci, což bylo ještě donedávna tabu.

Vesnice se ale změnila k nepoznání i vizuálně.⁹⁷ Zrovna začátkem ledna 2015 přijel do Taghazoutu Tarikův kamarád, který mi popisoval své dojmy, když tu byl naposled před deseti lety. Nyní místo skoro nepoznal. Podle něj tu byla dříve jen jedna hlavní silnice, jedna s ní rovnoběžná ulice směrem do kopce a pár uliček směrem k moři. Nějaký krámk s jídlem, ale žádné restaurace, žádné obchody, vůbec nic. Lidé také neznali vůbec cizince, byli to rybáři, kteří zásadně nosili svůj tradiční berberský oděv, dlouhý plášť se špičatou kapucí, a vůbec nechápali, co se to tady děje, když se začali objevovat první surfaři a první podnikání v tomto duchu. Dnes pro něj bylo něco naprosto neuvěřitelného, jak Taghazout vypadá.

Postupná transformace tradiční pohostinnosti v komercializaci

V Taghazoutu rozhodně nastal posun a vliv turismu je zde znát. Tento posun je vidět nejvíce na snaze komercializovat tradiční marockou pohostinnost. Ještě v roce 2010 bylo zcela běžné, že majitel krámk, ve kterém si kupujete nějaký suvenýr a znáte ho sotva pár minut, vás pozve na čaj nebo tajin. Člověku to připadá podivné a podezřelé, proto buď odmítne, nebo se tedy uvolí, ale čeká za tím přinejmenším pokus o svádění.

⁹⁷ Příloha 16 – vizuální změna Taghazoutu

My se s kamarádkou odhodlaly, a přestože by místní prodejce asi takto nepozval každého a s největší pravděpodobností by to neudělal u muže, pouze z čiré pohostinnosti, tak svádění v tom skoro nikdy nebylo. Vypily jsme čaj, pán nám popřál krásnou dovolenou a odešly jsme. Při mé první návštěvě Maroka mě tento způsob ochoty a nezištné pomoci naprosto fascinoval. Mnohokrát se nám stalo, že se nás místní nějak ujali a pomohli nám, aniž by od toho cokoli očekávali. Například majitel půjčovny aut a taxikář, se kterým jsme řešily to, že pojedeme na výlet do Marrákéše se rozhodl, že pojede místo toho s námi a sám to odřídí, protože je tam příliš šílená dopravní situace⁹⁸ a opravdu za to vůbec nic nechtěl. Mohla bych pokračovat na několik stran, protože se nám stalo podobných situací za několik dní nespočet.

Za tímto chováním nemusí stát jen ryzí dobré srdce, ale i kalkul, který funguje. Člověk se totiž k danému obchodníkovi vrátí, je to marketing a v tom jsou Maročani geniální. Kdykoli jsem se do Taghazoutu vrátila, používala jsem výhradně tohoto taxikáře, pro cestu z Agadiru do Taghazoutu a zpět na letiště, on mě při další návštěvě pozval třeba k sobě domů, kde mě a kamarádce namalovala jeho sestra ruce hennou, zkrátka jsme si vytvořily kontakt a přátelství a stejně tak se to stalo s dalšími; vždy jsem se vracela do restaurace, kde byl ochotný číšník Hassan (který byl spolu s jeho bratem Kamalem a Omarem mým informátorem); vždy jsem se vrátila do krámků pána co nás pozval na čaj, koupit nějaký ten suvenýr; s Tarikem a Faridem jsem navázala také silné přátelství a vždy se vracela nejen do jejich surfshopu, ale bydlela jsem poté vždy výhradně ve Faridově apartmánu atd.

U mě se tato pohostinnost vyplatila na plné čáře, nikdo z těchto lidí však nemohl tušit, že se vrátím a jejich snaha mohla být z hlediska marketingu naprosto marná. Tato pohostinnost také upadá s rozvojem turismu a s tím spojeného kapitalistického smýšlení. Marocký vřelý systém je sice velmi funkční, nesmí však narazit na člověka, který by se ho snažil zneužít. Ukázkovým příkladem jsou prodejci různých cetek na pláži; byla jsem zde většinou bez peněz, ale to nebyl pro tyto prodejce vůbec žádný problém, jejich nejčastější reakce byla: „Žádný problém, tak zítra!“ Přišlo mi hloupé, si danou věc vzít na základě takové dohody, ale prodejcům to připadalo opravdu normální, protože jejich slovo platí a předpokládají to i u druhé strany. Druhý den opravdu na pláž přijdou a považují za samozřejmost, že tam budete a dáte jim těch pár dirhamů. Kdejaký vychytralý turista si však řekne, jak na tom báječně vydělal, druhý den se na pláži neukáže a má pěkný náramek zadarmo. Pak samozřejmě začne tento systém založený na důvěře mizet.

Podobě jsem se setkala s tím, že jsem hledala na trhu nějaký produkt, prodejce se dušoval, že mi to sežene do druhého dne a opravdu to udělal, dokonce si pamatoval i mou

⁹⁸ A měl pravdu; auta, zvířata, kola, skútry, chodci, totální chaos a vše v jednom mumraji, který bychom asi opravdu nezvládly.

národnost a vše, o čem jsme si povídali. Přestože daný produkt nebylo to, co jsem sháněla, koupila jsem si to za tu snahu. Pokud se však najde nějaký turista, který druhý den pro ten produkt nedorazí, protože snad ani nebude věřit tomu, že to obchodník myslel vážně, tento zvyk a snaha dodržet slovo postupně zcela zmizí.

Bezbrhá pohostinnost, která až zaráží, zde skoro přestala a ve větších městech, jako je třeba Marrákéš, vás taky takto pozvou na čaj, ale pak ho chtějí zaplatit. Chtějí zde zaplatit za jakoukoli pomoc a někdy dokonce i za obyčejnou radu ohledně cesty a toto chování zde začíná být extrémní.

Do Taghazoutu a okolí se zatím ještě nedostalo, chování některých místních prodejců se však začíná razantně měnit. Tarik s Faridem mi popisovali situaci, jak tady ti prodejci blázní, ztrácí soudnost a snaží se oškubat dokonce i místní lidi:

Ty lidi jsou úplně blázni, snaží se víc naučtovat turistovi, který si jde něco koupit, ale začali tohle dělat i tady s Faridem. A to není někdo jako já, ze severu, to je kluk, který je odtud. On a jeho rodina je z Taghazoutu. Chtěli mu účtovat něco jako 70 dirhamů za avokádo a cigarety a když řekl, že se tedy vykašle na to avokádo, protože cigarety mají fixní cenu a je to 20 dirhamů, zjistil, že mu tedy chtěli naučtovat 50 dirhamů jenom za to avokádo, normálně je to tak 8.⁹⁹

Takových případů je čím dál tím víc. Na druhou stranu pohostinnost a snaha dodržet slovo ještě zcela nezmizela, jen se pomalu transformuje v komercializaci. V roce 2015 mě zvali na čaj nebo na jídlo samozřejmě moji přátelé, kteří odmítali, abych se vaření jakkoli účastnila nebo poté pomohla třeba s mytím nádobí. Cizí lidé, tak jako dřív, už jen velmi zřídka.

Dodnes jsem se však setkala s tím, že mi třeba na pláži dal místní prodejce náramek jen tak zdarma jako dárek a opravdu za to nic nechtěl. Také se mě například na trhu chopil místní kluk ve věku asi šestnácti let a věnoval mi asi půl hodiny ve snaze pomoci mi s překladem u jednoho prodejce oliv a sušených plodů. Pak se ještě hluboce omlouval, že už opravdu musí jít a rozloučil se velmi typickým „Na shledanou a vítejte v Maroku!“

Stalo se mi také, že mi prodavač na trhu opakovaně věnoval k mému nákupu nějaký dárek. Celá situace vznikla tak, že jsem si chtěla koupit citron a netušila jsem, že existuje několik druhů citronů. Prodavač se mi marně snažil vysvětlit, že si chci koupit špatný (citrus, který je něco mezi grepem a citronem, o kterém se domníval, že ho asi nechci a měl pravdu). Nakonec mi dal zdarma ne jeden, ale dokonce tři klasické citrony a já jeho chování pochopila až doma, kde jsem ovoce ochutnala. Od té doby jsem se vracela výhradně k tomuto prodejci a on mi pokaždé dal něco navíc, jako pytlík jahod, pytlík malých rajčátek a jednou mi dokonce odpustil 2 dirhamy. Když jsem mu chtěla dát při mé další návštěvě

⁹⁹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 12. října 2014.

naopak já spropitné několik dirhamů, vůbec to nechápal a kategoricky to odmítal se slovy „Ne ne ne, já to nechci.“

Toto chování není ryzí a nezištná štědrost, je to také určitý „milý marketing“, protože prodavač doufá, že se příště vrátím opět k němu, což se u mě potvrdilo, ale ve většině případů jsou cizinci pouze turisté, kteří se na trh už s největší pravděpodobností nikdy nevrátí. I přes tuto nejistou investici ke mně byl onen zelinář nesmírně štědrý, protože v den, kdy mi věnoval citrony, mě viděl poprvé a nemohl tušit, zda se vrátím.

Mé osobní vysvětlení je takové, že Maročané si opravdu potrpí na to, prezentovat a utvrzovat všechny v jejich „pověstné marocké pohostinnosti“. Nejde jim tedy v tento moment primárně o zisk a kalkul, ale o to, dělat dobrou pověst své zemi. Roli zde může hrát i osobní sympatie a pohostinnost je tak jistě i trochu selektivní. Tendence v rámci prezentace „pověstné pohostinnosti“ je možné najít i v řadě jiných zemí, v Maroku je to však možné pocítit zvlášť silně.

Jedna z nejreprezentativnějších situací tohoto typu nastala v můj úplně poslední den v Maroku, kdy jsem odlétala do Madridu. Taxi jsem si domluvila den předem, protože jsem zařizovala taxi kamarádce na náměstí a seběhl se hlouček, který se začal předhánět ve snižování cen. Z původních 300 dirhamů jsem se dostala na 150 dirhamů a napsala si číslo taxikáře, jehož kamarád to domluvil za něj a tuto cenu mi slíbil. Na papírek jsem si ještě pro jistotu napsala jeho jméno a tuto částku. Druhý den jsem utratila poslední peníze za různé dárky, abych si zbytečně neodvážela dirhamy a zbylo mi pouze 300 dirhamů s tím, že 150 dám za taxi a zbytek za nějaké suvenýry nebo jídlo na letišti. Když jsem Tarikovi řekla, že mě odveze taxikář za 150 dirhamů, tak mi to nevěřil, že je fixní cena 300 a snížit to je skoro protizákonné. Řekla sem si, že uvidíme.

Měla jsem s sebou spousty zavazadel, obrovský a těžký obal se surfem atd. Taxikář, který mě vezl na letiště, se s tím opravdu natrápil, přivazoval to na střechu a byl nesmírně ochotný. Na letišti po mě však chtěl 300 dirhamů. Já mu ukazovala papírek s tím, že domluva byla jiná a je pravdou, že cenu mi domluvil jeho kamarád, který uměl na rozdíl od taxikáře anglicky. Očividně došlo k omylu, taxikář se mi moc omlouval a ukazoval na oficiální tabulky, co měl v autě nalepené, kde těch 300 dirhamů stálo. Já mu ukázala peněženku, kde jsem měla přesně 300 dirhamů a řekla mu, že je to všechno co mám, že jsem si sice chtěla koupit něco k jídlu, ale že mu to klidně dám. V ten moment to začal vehementně odmítat s tím, že to přeci nejde, abych mu dala svoje poslední peníze a neměla co jíst, ať si to nechám, dám mu 150. Vnutila jsem mu nakonec 200, což však do poslední chvíle odmítal, objal mě, popřál mi šťastnou cestu a ať se brzy do Maroka vrátím. S tímto dojemným zážitkem jsem zakončila svůj terénní výzkum.

Pokud mě na trhu, v nějakém obchodě nebo restauraci viděli třeba už potřetí a zjistili ,

že zde dlouhodobě bydlím, začali se ke mně obchodníci chovat naprosto neuvěřitelně, skoro jako k místním, dávali mi slevy, srdečně mě zdravili „Ahoj moje kamarádko!“¹⁰⁰ atd.

Fascinující je také paměť Maročanů, která mě nepřestávala překvapovat. Na trhu jsem byla jedna z mála cizinek, a jelikož jsem se tam vracela každý týden, zapamatovat si mě nebylo tak šokující, pamatovali si mě ale i prodejci na pláži, kde je denně nepřeborné množství turistů a cizinců. Přesto si dotyční pamatovali, odkud jsem, nějaké české slovo jako „Ahoj“ nebo třeba „kobliha“ (podle toho co prodávali) a někdy dokonce moje jméno.

S mým informátorem Othmanem jsem se seznámila při podobné situaci, ve které se mně a mojí kamarádce snažil prezentovat tuto „tradiční marockou pohostinnost“. Kamarádka měla na ruce prsten vyrobený z malé zakroucené lžičky. Othman si toho všiml při placení a moje kamarádka mu prozradila, že se jedná o lžičku. Aniž by mohl tušit, že se kdy vrátíme, při naší další návštěvě v jeho restauraci pro nás obě měl tyto prstýnky ze lžiček vyrobené a dál nám je jako dárky. Když jsem řekla, jak je to super a že by to měl prodávat, tak řekl:

Ne, to dělám jenom takhle, pro přátele.

Ten den někdo té samé kamarádce ukradl na pláži sandály a ona to jen tak utrousila před Othmanem, který jí na to konto hned dal jako dárek svoje vlastní boty a dodal k tomu:

*Nechci, abyste si mysleli, že jsou Maročané zloději.*¹⁰¹

Na závěr toho všeho nás ještě pozval k sobě na večeři a samozřejmě nechci naivně popírat, že by se mu jedna z nás líbila, ke kamarádce jistě choval jisté sympatie, nic na ní však nikdy nezkusil a po večeři jsme se všichni rozloučili a kamarádka druhý den odjela (já mu za to všechno aspoň upletla jako dárek čepici s logem jeho restaurace).

To samé se mi stalo s jinou kamarádkou v roce 2011, kdy nás okradli (vlivem naší hlouposti, protože jsme si nechaly věci na pláži a šly surfovat) a v momentě, co se tato zvěst rozkřikla po vesnici, se k nám všichni začali chovat neskutečně. Tím vlastně také začalo naše bližší přátelství s Tarikem a Faridem, protože ti nám vařili skoro každý den, aby tak odčinili špatný dojem z Maroka, který v nás tento zážitek mohl zanechat.

Podobně začalo i mé přátelství s informátorem Jamilem, který se se mnou a dalšími dvěma kamarádkami dal do řeči jen tak na ulici a z hovoru vyplynulo, že jedna z kamarádek potřebuje asi kolem půlnoci odvézt do Agadiru, aby odjela autobusem do Marrákéše. Jamil se nabídl, že jí odveze. Toho kluka jsme vůbec neznali, každopádně něčím si získal naši důvěru a o půlnoci s ním kamarádka nasedla na motorku směr Agadir. Druhý den jsem se od ní dozvěděla, že jí dovezl, ale jelikož byl autobus plný, čekal s ní na autobusovém nádraží asi do půl třetí, než jel druhý autobus. Vůbec nic po ní nechtěl a v momentě, kdy nasedla do autobusu, se zase vrátil do Taghazoutu. Tím si mě naprosto získal a stali jsme se

¹⁰⁰ „Hello my friend!“

¹⁰¹ Citace z rozhovoru s Othmanem, 6. prosince 2014.

přáteli.

Řešila jsem tenhle zážitek s Tarikem a ten mi k tomu řekl, že je to odrazem jejich náboženské víry, že by se tak měl chovat každý správný muslim. Pokud někomu nabídnete pomoc a nedotáhnete to do konce, je to, jako byste mu nepomohli vůbec nijak. Toto mi poté potvrdil i Jamil, který mi řekl, že nádraží je nebezpečné a pokud by tam kamarádka nechal, měl by z toho špatné svědomí.

Jedná se tedy o určitou marockou hrdost, kdy se lidé snaží dělat dobré jméno své zemi, které je pro ně důležitější, než peníze. A zároveň je jistá pohostinnost a pomoc projev náboženské víry a toho být podle mých informátorů „správným muslimem“.

Celé se místo postupně transformuje a všechny tyto rysy výše popsané postupně mizí a mění se ve vypočítavost, snahu zaměnit pohostinnost za to vydělat si a místním to nemám vůbec za zlé. Vliv na to má i chování cizinců a zcela odlišná západní mentalita, kterou takové chování buď dojmeme, nebo ho považují za podezřelé a někdy mají dokonce tendenci ho zneužívat. Tak jak se to stalo třeba v případě Tarika a Johna, který sázel na to, že Tarik je jeho „bratr“ a dobrý přítel a jeho nezištnou pomoc podle všech mých dostupných informací totálně zneužil.

Rozšíření alkoholu s turismem

Příval drog a alkoholu do vesnice spolu s turisty je podle mého názoru tou ze změn, která má asi nejsilnější dopad na místní obyvatele. Taghazout je sice stále místem, kde je prodej alkoholu zakázán a ještě donedávna se muselo jet do speciálních obchodů v Agadiru, kde byl k sehnání a to oficiálně jen pro cizince, ačkoli zákon často porušovaly obě strany – jak prodejce, který alkohol Maročanovi prodal, tak samotný Maročan, který ho poté zkonsumoval. V roce 2010 to však ještě stále nebylo tak snadno dostupné zboží. S kamarádkou jsme musely jet do tohoto obchodu, který nám ukázal náš přítel Kamal, ukázat pas a až poté nám dal prodavač nějakou tu lahev vína. Takto, skrze turisty si Maročané v Taghazoutu obstarávali pití pro sebe, protože většina lidí si na dovolené ráda dá sklenku vína na pláži nebo nějaké to vychlazené pivo a místní vám řekne, jak to zařídit a že tedy při té příležitosti můžete něco rovnou koupit i jemu. Tímto systémem vše začalo.

Podle Tarika ještě nedávno v Taghazoutu pilo opravdu minimum lidí a já sama jsem zaznamenala tuto zkušenost. Jiná situace byla v surfcampech nebo v surfhousech, které provozují cizinci a bez problémů prodávají alkohol dalším cizincům, kteří u nich bydlí. Dostupnost alkoholu však postupně rostla i v surfhousech, které vlastní místní a v dnešní době, když se člověk v nějaké restauraci nebo kavárně zeptá, jak by se dalo něco sehnat, majitelé většinou už mají něco připravené a sami si takto vydělávají. Něco si přirazí a turistovi ušetří cestu do Agadiru. V restauraci to oficiálně prodat nebo avizovat nemohou,

ale řeknou vám, ať přijdete v určitou hodinu, nebo po zavírací době a čím dál tím častější je to, že vám dají lahev hned, nějak tajně.

Je to jen o penězích. Prodavači se nevyplatí odmítnout prodat Maročanovi lahev, protože tím má ušlý zisk. Z extra zisku, kterého prodejem všem dosáhne, může podplatit policii, což je prý velmi běžné, jak vypovědělo několik mých informátorů. Člověk, který v Taghazoutu používá alkohol dál pro uspokojení potřeb turistů (nebo svých vlastních), má také peníze na víc, za které může opět podplácet a tak celý systém funguje docela hladce.

Problém však nastává v momentě, kdy se z místních stávají alkoholici, protože za prvé na tu konzumaci nejsou zvyklí a za druhé tím, že je to zakázané, řeknou si „Když už tak už!“ a nemají tu míru. Tarik mi k tomu řekl velmi přesné přirovnání, a to že když postavíte lahev alkoholu před Maročana, tak je úplně jedno, jestli má jeden litr nebo deset, prostě neodejde od stolu, dokud jí nevypije, i kdyby měl padnout. Je to řečeno s trochou mírou nadsázky, ale musím říct, že jsem zaznamenala to samé.

Jeden z mála mých přátel, který tu míru má, je Kamal, se kterým si dáme jednu skleničku vína a končíme. Velkou roli na tom hraje také to, že on je mimořádný soul surfer a kdyby nemohl druhý den kvůli kocovině surfovat, byl by sám na sebe naštvaný. Jeho bratr Hassan je však přesný příklad člověka, který nemá míru a je schopen se opít tak, že druhý den ani nevstane. Dalším případem člověka, který se snaží držet míru, je můj přítel a informátor Othman, který dělá zodpovědnou a náročnou práci pro surfcamp a snaží se udržet si jí, proto se hlídá, ale má podle mého názoru náběh na to, že tu míru ztrácí.

Jak jsem již uvedla, kvůli alkoholu skončila i kooperace a vlastně i přátelství mezi Tarikem a Faridem, jelikož Farid má a alkoholem opravdu velký problém, jak mohu říci z vlastního pozorování a stejně tak jeho bratr Ahmed. Tarik mi řekl, že Ahmed je opravdový alkoholik a Farid začal pít poté, co se do Taghazoutu nastěhoval. Tím, jak spolu oba bratři začali bydlet, strhlo to i Farida, který měl s alkoholem problémy už v mládí, ale odnaučil se to, na čemž měl podíl právě vliv Tarika.

Ahmed je kuchař a několikrát mě poprosil, zda bych mu nedovezla rum, že ho prý chce na vaření a děláni dezertů. Bylo mi sice naprosto jasné, na co ho chce a měla jsem trochu výčitky, že mu to poskytnu, ale zas jsem mu to nechtěla odmítnout a necítila jsem se být adekvátní na to, abych ho nějak moralizovala. Koupila jsem mu tedy dvakrát lahev a pak jsem po něm chtěla jídlo, které měl za pomoci toho rumu připravit, a které samozřejmě neměl. Poznamenala jsem na to konto něco v tom smyslu, že mi to může říct na rovinu, že to vypil a on že ne, že je to opravdu na vaření. Oběma však bylo jasné, jak to doopravdy je.

Na druhém protipólu jsou moji informátoři abstinenti, což je hlavně Tarik. Ten je nesmírně striktní a dává toto své přesvědčení do souvislosti s islámem, je opravdu silně věřící a tu víru ctí a zkrátka si nechce devastovat tělo, jak sám uvedl. Krom toho je také soul

surfer a má neskutečnou fyzičku. Opravdu nikdy v životě nevpil ani kapku a nevykouřil jedinou cigaretu, celé dny tráví surfingem a v jeho skoro čtyřiceti letech vypadá na dvacet. Jeho striktně odmítavý postoj k alkoholu tedy umocnil rozkmitření s Faridem, protože Tarik vnímá problémy, které Faridovi alkohol způsobuje ještě více vyostřeně.

Tarik mi v rozhovoru k tomuto problému řekl, že se alkohol dostal do vesnice s turisty a vyprávěl mi taky o jednom místním chlapci, který se nenechal k alkoholu strhnout a věnoval se rybaření, i když se mu ostatní smáli a teď se mu skvěle daří. Je prý ale výjimkou:

Kvůli turismu se k dětem dostávají drogy a alkohol. Je tu jeden kluk, který se každý den probouzí brzy ráno a jde rybařit a všichni ostatní kluci si z něj dělají srandu. Říkají mu, že je to blbec a tohle a tamto, „Ty chceš vstávat ve 4 ráno a jít rybařit!“ a on toho chtěl nechat. Ale já mu řekl: „Ne, jen pokračuj, je to dobré, můžeš jít rybařit brzy ráno, prodat ty ryby, vydělat si nějaké peníze a pak máš celý den na to surfovat a dělat si svoje věci.“ a on mě poslechl a dál to dělal a teď si koupil loď a dělá pokroky a ty ostatní, co se mu smáli, ty jsou pořád tam, kde byli, na stejném místě.¹⁰²

Tarik mi také uvedl, že kvůli alkoholu špatně dopadlo mnoho nadějných mladých surfařů. Sám se snažil podporovat a pomáhat několika dětem z Taghazoutu, které měly velké úspěchy i na mezinárodních závodech, jelikož vlastní společnost, která v oblasti surfingu podniká a má vlastní značku, pod kterou provozuje obchod, vyrábí oblečení atd., rozhodl se s tou značkou mladé surfaře podporovat. Uvedl však, že s tím musel skončit, protože skoro všechny přestalo zajímat závodění a jen holdují večírkům a ten potenciál v sobě absolutně zahodili, což je velká škoda.

Dalším velmi zapřísněným abstinentem je Rachid, který je také silně věřící, ale jeho hlavním důvodem abstinence je vlastní otec alkoholik. Řekl mi, že měl strašně těžké dětství a že toho otce skoro nenávidí, za to jak se choval k němu, k celé rodině a hlavně k Rachidově matce a že měl tedy odjakživa strach, aby nebyl stejný a panicky se bál, že když se napije, tak se prostě neudrží a stane se alkoholikem. Proto nikdy neměl ani kapku. Je to také soul surfer, takže jeho zdravý životní styl toto rozhodnutí jen umocňuje.

Sama za sebe musím říct, že na mě měl pobyt v Taghazoutu silný vliv. Dala jsem si za celé měsíce zde snad jen jednu sklenici vína a alkohol mi asi po týdnu naprosto přestal chybět, úplně jsem na něj zapomněla. Nejsem sice soul surfer, ale ten sport opravdu miluji a abstinence šla s tím ruku v ruce. Po prohýřené noci jsem opravdu nemohla vstát před svítáním a jít si zasurfovat a celkově jsem na sobě pozorovala, jak má tento zdravý životní styl na člověka nesmírný vliv. První týden jsem si říkala, že bych si dala jen tak pivo k večeři, k posezení na pláži, ale poté už mě to ani nenapadlo, naopak. Nějak jsem si k tomu

¹⁰² Citace z rozhovoru s Tarikem, 7. října 2014.

samovolně vypěstovala vnitřní odpor. Jedinkrát, kdy se konal opravdu velký večírek, to bylo na Silvestra, nic divokého, ale každopádně druhý den mi nebylo moc dobře a sama jsem si říkala, jak to bylo naprosto zbytečné. Netvrdím, že k surfingu patří neodmyslitelně abstinence, ale je to fyzicky poměrně náročný sport, který se s kocovinou jen těžko praktikuje.

Podobně mi vypovědělo mnoho lifestylových migrantů usazených v Taghazoutu. Skoro všichni pijí daleko méně a vůbec jim to nechybí. Tito tedy mají zcela opačný efekt, neovlivňují místní život, naopak marocký způsob života ovlivňuje je. Mě tento způsob života dokonce ovlivnil natolik, že jsem nepila ještě dlouho poté, co jsem se z Maroka přestěhovala do Madridu.

Řekla bych, že nejvíce se holduje alkoholu mezi začátečníky v surfcampech, protože by se dalo obecně říci, že taková dovolená je hodně i o aktivitách kolem, jako užívat si večírky, seznámit se a „mít dovolenou se vším všudy“, která není nutně jen o surfingu. Přestože existují různé balíčky pro pokročilejší atd., každý člověk je jiný a jistě se i mezi začátečníky nebo mezi kýmkoli v surfcampech najdou tací, kteří surfingu propadnou, vstávají brzy ráno a vůbec nepijí, ať jsou svěží a fit, mluvím zde o obecném trendu. Večírky a alkohol k surfcampům zkrátka neodmyslitelně patří. Kdykoli se konala v Taghazoutu nějaká větší párty, bylo to vždy v některém ze surfcampů.

Večírky a surfing se přitom v tomto případě nevylučují, protože začátečník nepotřebuje až tak perfektní podmínky, pro které by brzy ráno vstával; může si pospat a vyrazit prakticky v jakoukoli hodinu, protože sjíždí nejčastěji pouze pěnu u břehu, kterou není obtížné chytit, má-li k tomu i odpovídající začátečnický surf.

Partnerské vztahy a sexualita

Partnerské vztahy souvisí s kapitolou o migraci, kde jsem popsala časté vztahy lifestylové migrantky usazené v Taghazoutu a místního Maročana nebo naopak snahu emigrovat z Maroka a za tímto účelem se snažit o navázání partnerského vztahu s cizinkou.

V Maroku jsem se také setkala s názorem, že je západní kultura považována za nežádoucí, amorální, pohanskou, zamořenou sexualitou, alkoholem, rozvodovostí a nedostatkem rodinných hodnot, jak uvádím dle Gardner v teoretické části (Gardner 1993). Je zde obecně rozšířen názor, že Evropanky a vůbec cizinky mají daleko nižší práh morálních hodnot, že jsou zkrátka velmi snadno k mání. A opravdu by se dalo obecně říci, že Maročanky, ač velmi emancipované, jsou konzervativnější. Přestože je Maroko liberální v tom smyslu, že zahalování žen je věcí jejich osobní volby a nikoli povinnosti, Taghazout je stále konzervativnější než marocká velkoměsta a bikiny zde stále ještě způsobují mírný rozruch. Starší generace tyto změny sleduje spíše nevraživě nebo je fascinována – je na

každodenním pořádku, že pokud se na pláži opaluje žena v bikinách, posadí se v její blízkosti nějaký muž a nepřetržitě na ni upřeně civí, což vydrží i několik hodin.

Nejdřív mě toto chování rozrušovalo a obtěžovalo, dělo se mi to opravdu skoro pokaždé. Po čase jsem se to naučila ignorovat, protože proti tomu není úniku. Snažit se takového člověka odehnat je ještě horší, protože se chytne komunikace a snaží se konverzovat, nejlepší je prostě dělat, že tam není, ignorovat ho. Nebo vstát, předstírat, že odcházíte, v ten moment odejde i daný člověk a pak si můžete zase v poklidu lehnout.

Párkrát se mi stalo i to, že se se mnou začal místní naprosto neodbytně bavit a považoval za fakt, že jsem svobodná, protože kdybych nebyla, tak mě přeci manžel takhle nenechá na pláži. Jelikož jsem byla slušná a neumím člověka velice rázně poslat pryč, dostalo se toto naléhání až do fáze fyzického kontaktu, kdy se mě dotyčný pokoušel osahávat a v tento moment jsem už samozřejmě zakročila a na to konto se stala obětí smršti sprostých urážek.

Je to o tom, že muži zde opravdu nejsou na takto odhalené ženy zvyklí, a pokud je žena v bikinách, tedy skoro nahá, považují to za odraz její osobnosti, že se jim vlastně svým odhalením říká něco o sobě, a tato zpráva je jasně čitelná – je levná a k mání, jinak by se přeci takhle neukazovala. Těžko se pokoušíte vysvětlovat, že jste obnažená čistě proto, že se chcete opálit a opravdu nechcete nikoho svádět ani si hledat potenciálního partnera, podle místních toto vysvětlení zcela odporuje logice. Do jisté míry je i chápu, jsme ve společnosti, kde je zahalení spojené s cudností a odhalení tedy asociativně vyvolává dojem vyzývavosti a snahy svádět. Chápu tento myšlenkový pochod, ale zároveň si myslím, že by ženě měla být projevoována úcta, ať je zahalená nebo ne. Je to spleť téma a společnost se podle mě postupně posouvá k jakémusi kompromisu.

Mladší generace tuto situaci nesmírně vítá a nechci situaci generalizovat a „házet všechny do jednoho pytle“, ale většina místních surfařů ve věku cca od patnácti do třiceti let, je poněkud promiskuitní a svádí zde každou turistku. Jdou na to však daleko chytřeji a méně okatě než starší agresivní pozorovatelé, začnou velice jemně a slušně větou „Ahoj, odkud jsi?“ a netlačí na pilu. Promiskuita těchto chlapců je fascinující, protože každá turistka stráví v Taghazoutu průměrně týden až dva a jelikož sezona trvá něco kolem sedmi měsíců od října do dubna, frekvence je opravdu vysoká.

Byla jsem svědkem tohoto fenoménu po celou sezonu; daná dívka je pro daného chlapce ten týden jediná na světě a snad mu to i věří, okouzlena oceánem, úžasnou a podmanivou marockou kulturou a hlavně surfařskými dovednostmi onoho chlapce, protože s trochou nadsázky je možné tvrdit, že ani ten nejlepší český surfař nebude nikdy takový, jako Maročan, co se u oceánu narodil a je ve vlnách od toho nejtěplejšího věku.

Tarik toto chování popsal velmi přesně a zcela v souladu s mým vlastním pozorováním:

Jim je to úplně jedno, prostě chtějí jakoukoli holku. Je to pro ně jako koníček. Po jednom dni jim říkají „Miluji Tě, máme takové štěstí na to, že jsme se potkali.“ A další týden to říkají jiné dívky. Nebo to někdy říkají více dívkám ve stejnou dobu! Je to proto, že tady nejsou žádné dívky, takže ty kluci totálně blázní! Viděla jsi tady někdy nějaké dívky? Jsou doma, se svými rodinami. Pokud vidíš v Taghazoutu místní dívku, je to jako WOW! Jsou hodně tradiční, připoutané k rodině. Proto ty místní kluci jdou prostě po jakékoli Evropance. A nemyslím si, že to dělají proto, že chtějí emigrovat, pro ně je to prostě jenom hobby, flirtovat s nimi a svádět je.

Ale když tohle budeš dělat, tak se brzy zblázníš. Je to jako v surfingu, brát hodně špatných vln. Když budeš brát hodně sračkových vln, tak je v další minutě zapomeneš. Já si raději počkám na nějakou velkou pěknou vlnu, kterou si budu pamatovat.¹⁰³

Netvrdím, že všechny tyto plážové románky jsou falešnou snahou protřelého místního svůdce získat na týden nebohou naivní turistku, jak jsem již psala výše, mnoho takových románek vyústí i ve funkční vztah, cizinka se v Taghazoutu trvale usadí a utvoří s Maročanem šťastný pár. Stejně tak se někdy místní muž odstěhuje za ženou do země jejího původu a je to opravdu z lásky, nikoli z primární snahy emigrovat. Pokud bych se však na tento problém podívala obecně, ve většině případů opravdu motají místní svůdníci každý týden hlavu jiné slečně a takových je mnoho i mezi mými informátory.

Takový je hlavně Kamal, který přestože měl přítelkyni z Rakouska, neváhal nikdy flirtovat s mými kamarádkami nebo s mnoha slečnami ze surfhousu, ve kterém jsem bydlela. Bylo to úsměvné, protože jsem pozorovala různé dívky, které mi v domě nadšeně vyprávěly o tom, jak je pozval Kamal večer do restaurace (spojené s jeho surfovou školou) a jak jsou z něj unesené a že se mu líbí ta a ta, což se mnohokrát opakovalo, pouze s obměnami daných slečen. Kamal sám mi k tomu několikrát řekl „Jo, já mám prostě rád sexy ženy. Nemůžu se udržet.“

Změny v postavení marockých žen – surfařek

Toto téma jsem mírně otevřela a nastínila v kapitole 3.2.2. *Reflexe tematického kontextu* o marockých surfařkách, u kterých se nyní blíže zastavím. Surfing byl ze začátku v Maroku výlučně mužský sport a mezi ženy se rozšířil daleko pozvolněji a až koncem devadesátých let.

Jedna z nejlepších marockých surfařek a opravdová průkopnice tohoto sportu v Maroku, Hanane Lafram, se narodila ve městě Mohammedia, vyrůstala na místní pláži Sablettes a viděla zde ty nejlepší marocké surfaře, až se v 19 letech v roce 1997 konečně

¹⁰³ Citace z rozhovoru s Tarikem, 16. října 2014.

odhodlala také surfing zkusit. Od začátku jí však surfing otec velmi striktně zakazoval, údajně ji i bil a ničil její surfy, aby jí zabránil v této aktivitě pokračovat. Její láska k surfingu však byla silnější než všechny zákazy. Je to další krásná ukázka soul surferky, která tomuto sportu zcela propadla přes všechny překážky.

O několik let později se stala marockou šampionkou a účastnila se i několika evropských závodů.¹⁰⁴ Kompletně se od svého otce odřízla a ztratila s ním veškerý kontakt, aby ve svém životním stylu profesionální surfařky mohla pokračovat a byla velkou inspirací pro ostatní mladé Maročanky. Příklad ženy jako Hanane, která tráví čas skoro výhradně s muži v rámci praktikování v té době ryze mužského sportu a ještě k tomu někdy spoře oblečená (pokud ne v bikinách, tak v přiléhavém neoprenu nebo lykře) byl ojedinělý a v jistém smyslu revoluční. V Maroku sice není povinností žen chodit zahalené, v devadesátých letech však bylo velmi ojedinělé vidět ženu bez hijabu. Životní styl Hanane tak připadal mnoha lidem včetně jejího otce zcela nemravný a nepřijatelný.

Hanane je dnes sedminásobná šampionka Maroka, je jí 37 let a pracuje také pro surfcamp ve městě Mohammadia. Její příklad je velkým krokem pro surfing žen v Maroku a vývoj tohoto sportu. Podobný životní příběh má i jedna z dalších marockých surfařek, které patří mezi špičku a to Imane Zegraoui, která je kamarádkou Hanane.

Nejen ve vlnách ale i na závodech je vidět čím dál tím více žen a ve městě Safi založil Zouhair Lakm, známý jako Zouzou, první surfovou školu pro dívky. Sám k tomuto nápadu řekl:

„Chtěl jsem udělat nějaké tréninkové centrum pro mladé dívky s cílem, aby některé z nich dosáhly na mezinárodní úroveň.“ Podle výpovědí dívek, které školu navštěvovaly, měly skoro všechny surfing zakázaný od rodičů a chodily sem tajně. Zouzou tedy rodičům vysvětloval, že na tomto sportu není nic špatného, že je to zdravý životní styl a sport, které jejich děti milují. Také se tímto velmi zasloužil o rozšíření a popularizaci surfingu mezi marockou veřejností.¹⁰⁵

Na příkladu surfingu je tedy vidět tato řetězová reakce a dalekosáhlé důsledky, které přesahují rámec samotného sportu a ovlivňují další témata jako postavení žen, jejich způsob oblékání, sebe prezentace atd. Surfing přišel do Maroka s kolonizací a turismem, jak jsem popsala v podkapitole *Surfing a lifestyle sporty* v rámci kapitoly 2.3.2. *Turismus a globalizace*. Je s podivem, že se zde nerozšířil samovolně, vezmeme-li v potaz, že více než polovina populace žije méně než hodinu od pláží, na kterých jsou výborné podmínky a Maroko má tedy, co se surfingu týče, ohromný potenciál.

¹⁰⁴ Příloha 17 – Hanane Lafram sjíždí několikametrovou vlnu ve městě Mohammedia.

¹⁰⁵ Nicolas Rousson – Maroc, le surf trip royal !
<http://www.kristenpelou.com/Portfolio/Trips/2005-11Maroc.html>

Vlivem turismu a cizinců tak nastaly změny v myšlení některých žen, které se začínají postupně emancipovat. Vlivy k tomuto posunu jsou mnohostranné (médiá, internet, globalizace), ale jsem přesvědčena, že velkou roli hraje právě vliv turistek a surfařek.

Nechtěla bych se zde uchýlit ke stereotypu, který tvrdí, že fyzické odhalení žen je výrazem jejich svobody. Naopak, výraz svobody každé ženy je podle mého názoru v její možnosti volby; pokud se chce na pláži odhalit, tak to udělat, ale pokud se cítí více svobodná v hijabu, nechť ho nosí. V kontextu oněch neodbytných pozorovatelů žen na pláži se žena opravdu může cítit svobodnější zahalená. Je to však reakce na danou nepříjemnou situaci, spíše než svobodná volba, jakkoli věřím, že se žena může obecně cítit svobodnější, pokud se příliš neodhaluje a nestrhává na sebe pozornost – a to v jakékoli společnosti.

V tomto kontextu se vracím k Asmě Sanbati, která se prezentuje jako *Surfer Hijabi Girl* a o které jsem mluvila v kapitole o marockých surfařkách. Asma je asi nejslavnější marocká surfařka, co se týče prezentace na internetu¹⁰⁶ a to jen proto, že surfuje v hijabu. Kvůli tomuto faktu se začaly její fotky šířit sociálními sítěmi a webovými stránkami a byla v tomto ohledu popisována jako žena ze země, ve které jsou ženy utlačované a jejich život je opředen množstvím zákazů, a ona se i přesto rozhodla surfovat. A dělá to v hijabu, protože to jinak ani nejde. Dost na tom, že se vůbec rebelsky odhodlala v roce 2014 na surfu do vody v této striktní muslimské zemi vlézt.

Jak jsem uvedla, surfovat v Maroku může v dnešní době kdokoli a to dokonce i v bikinách, na Asmě je tedy zajímavého něco úplně jiného a to její svobodná volba surfovat v hijabu, i když nemusí. Na svém blogu píše u svých fotek se surfem následující text:

Může být srandovní, vidět surfařku v hijabu, ale proč ne, jsem taky lidská bytost, jediný rozdíl je ten, že jsem zahalená muslimka, která se rozhodla žít svůj život tak jako všichni ostatní. Muslimka, která věří, že islám je pouze izolací od Haramu¹⁰⁷, ne od života.¹⁰⁸

Vůbec celý svůj blog Asma založila proto, aby propagovala život v pokoře a pravé náboženské víře v kontrastu k dnešnímu trendu emancipovat se, odhalovat a být co nejvíc „sexy“ po vzoru Západu. Prosazuje to, že pokud má žena hijab, je více ceněna, větší důraz je kladen na její osobnost, ne na její vzhled a muž má o ni poté zájem jako o člověka, nikoli jako objekt.

¹⁰⁶ Na facebooku má Asma k dnešnímu dni (18. 12. 2015) 20 556 fanoušků a popularita jejích stránek rapidně vzrostla se zveřejněním jejích fotek – viz příloha 15.

Facebook – Asma Sanbati – Public Figure: <https://www.facebook.com/asma.sanbati/>

¹⁰⁷ V islámské právní vědě odkazuje „haram“ na jakoukoli činnost, která je zakázána Alláhem a je jedním z pěti příkázání islámu, které definují morálku lidského jednání.

¹⁰⁸ Hijabiuniverse – Surfer Hijabi Girl, srpen 2014

<http://www.hijabiuniverse.com/surfer-hijabi-girl/#sthash.R9nKebbU.dpbs>

Na svém blogu o sobě píše, že poté, co se její rodina přestěhovala na předměstí Agadiru, byla velmi osamělá a v těchto momentech našla sebe sama v islámu a v silné víře, kterou pro ni reprezentuje právě hijab.¹⁰⁹

*Když mi bylo 24 let, rozhodla jsem se vytvořit internetové stránky o životním stylu s hijabem a povzbuzovat dívky, které hijab nenosí, ukázat jim, co to je a sdílet s nimi můj styl. Také jsem využila jejich zájem k tomu, abych jim ukázala, že hijab není jen jinou definicí krásy, ale způsob života a skromnost a něco víc než jen šátek, ale mravnost. Měla jsem velmi pozitivní zpětnou vazbu od dívek z celého světa, které konvertovaly k islámu (...) zjistila jsem, že jsem pro ně nejen povzbuzením, ale také inspirací. (...) nemusíte být bohaté, abyste vypadaly hezky, nemusíte si kupovat drahé oblečení (...) jen se ujistěte, že je vám pohodlně a že jste dobře zahaleny.*¹¹⁰

V tomto ohledu je přístup dnešní mladé dívky překvapivý, je to jistý protipól vůči všem trendům globalizující se společnosti, která spíše nutí ženy odhalovat se a být co nejvíce sexy a krásná, přičemž se lidem cpou západní uměle vytvořené standardy krásy a nejčastěji není považován za její obecný prototyp někdo s tmavší barvou pleti, kypřejší postavy apod. Důraz na dokonalou tělesnost a vzhled, který propagují média, je tak silný, že někdy hraničí s demagogií,¹¹¹ která v této formě v tradičním přístupu islámu chybí a zahalování tedy může být bráno nikoli jako výraz nesvobody žen, ale naopak jako vyjádření úcty vůči nim, odklon od důrazu na tělesnost, od snahy být „sexy za každou cenu“.

Do jisté míry přístup Asmy chápu a je mi sympatický. Je zajímavým protipólem obecného trendu mladých dívek a vůbec společnosti, která se spíše snaží pod vlivem globalizace opouštět tradice. Ona tradice ctí a zároveň však ukazuje, že jí to nebrání v tom, dělat moderní sport, který do její země přišel ze Západu.

Po svém se s moderním vlivem a rozšířením surfingu v Maroku vypořádala druhá dívka, kterou jsem také již zmiňovala, sedmnáctiletá Oumaima Erhali z Rabatu¹¹². I u té byl důraz na to, že surfuje totálně přehnaný a prezentovaný v podobném duchu, jako u Asmy; Oumaima sice nesurfuje v hijabu, ale je prezentována jako velká rebelka za to, že tento sport vůbec dělá. Opět je zde vyzdvižováno to, že surfuje ve společnosti, která obecně ženy spíše utlačuje a nepouští skoro ven. Sama Oumaima uvádí v krátkém dokumentu z roku

¹⁰⁹ *Náboženství je smyslem mého života (...) každý den jsem vděčná za to, že jsem muslimkou. (...) Když mi bylo 11 let, udělala jsem to nejdůležitější rozhodnutí v mém životě a to nosit hijab. Nikdo mě o to nežádal, rozhodla jsem se sama. Mnoho lidí se mě ptalo na to, zda mě k tomu někdo nutí, protože jsem na to byla příliš mladá. Od té doby jsem ho nikdy nesundala, přestože bylo obtížné s hijabem sportovat nebo plavat, ale všechny tyto těžkosti mě jen posílily a já se naučila jak s hijabem žít.*

Text v celém znění na: Hijabi universe - Asma Sanbati Blog – About me
<http://www.hijabuniverse.com/myhijabstory/#sthash.osxxphjg.dpbs>

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Nekonečné množství článků v časopisech na téma „Jak zhubnout do plavek!“, reklama na bbc fitness centrum „Krása je mocná.“, analýza toho, že nějaká celebrita má umělá prsa nebo že přibrála apod.

¹¹² YouTube – Muslim Women Making Waves And Breaking Stereotypes
<https://www.youtube.com/watch?v=-Jnqc9-80Mg>

2015, který ukazuje její příběh: „Poté, co se žena vdá, její manžel nechce, aby ukazovala tělo a proto ji nenechá surfovat.“ Nevím, zda je to úmyslná mystifikace filmařů, aby dokument ozvláštnili nebo zda si to dívka z nějakého důvodu opravdu myslí, ale je to zcela nesmyslné tvrzení. Osobně znám několik surfařek, nejsou žádnou kontroverzí nebo unikátem místní společnosti a surfují i po svatbě.

Tvrzení, že Oumaima je jako surfařka unikátní, by bylo možná relevantní před více než deseti lety, ale ne v roce 2015. Video tedy není zajímavé z hlediska surfingu, ale z hlediska jiných aspektů, které zde zazní. Rodina Oumaimy je netradiční a pokroková v tom smyslu, že rodiče své dcery podporují v těchto aktivitách. Sestra Oumaimy, Zineb, je první ženskou pobřežní záchranářkou v Rabatu a otec obou dívek vystupuje zcela jinak, než pan Lafram, otec Hanane; v dokumentu říká, že kdyby měl peníze, tak by své dceři Oumaimě pomáhal a podporoval by ji v tom, surfingu se věnovat a přestože to výslovně v dokumentu nevyslovil, jistě podporoval i Zineb v její aktivitě pobřežní záchranářky, přestože to je to stále ryze mužské zaměstnání.

Oboje aktivity sice sestry vykonávají jen proto, že jim zemřel bratr a je pravděpodobné, že bez této tragedie by se Zineb nedostala k tomu být záchranářkou a Oumaima surfařkou. Pokračovat v odkazu jejich bratra však vůbec nemusely a v tomto ohledu je přístup celé rodiny zajímavý. Oumaima není až tak zvláštní tím, že surfuje, ale svým přístupem k životu, který ojedinělý je. Nezahalených dívek potkáte mraky, ale opravdu nikdy jsem neviděla marockou dívku, která se obléká vyloženě klučičím stylem, nosí velká trička, šortky a kšiltovku, tak jako Oumaima. Její výrok „Nevdám se, pojedu do zahraničí a otevřu si tam surf klub.“ taky není to, co byste běžně slyšeli od marocké slečny. Podle jejího facebookového profilu se také zdá, že má vztah s jinou dívkou, podle všeho s cizinkou. V tomto ohledu je Oumaima zajímavější, protože téma sexuální orientace je v Maroku velmi složitým problémem, kterému se budu blíže věnovat v následující kapitole.

Oumaima také stejně jako Asma, vyjadřuje velmi silný vztah k islámu a ve videu říká:

Být muslimem jde ze srdce. Musíte mít ryzí srdce a nikomu neubližovat. Musíte být dobrým člověkem.

Několikrát opakuje, že surfing náboženství nijak neodporuje, právě proto, že jde ze srdce a ona nic neporušuje, protože je dobrý člověk. Stejně se o islámu vyjádřil i Tarik:

Lidé si myslí, že nejsem pravý muslim, protože chodím oblečený jako surfař a nemám plnovous a když jim jim řeknu, že se denně modlím, tak jsou překvapení. Já se cítím při modlení hrozně dobře, je to jediné spojení s bohem. Všechna náboženství jsou v jádru dobrá, jen lidé jsou ti, kteří to kazí a mění a zneužívají.¹¹³

¹¹³ Citace z rozhovoru s Tarikem, 16. října 2014.

Obecný trend, co se týče změn v postavení žen vlivem turismu je tedy spíše přizpůsobovat se euroamerickému vlivu, takzvané svobodě, kterou podle mého názoru ne zcela adekvátně reprezentuje odhalování. Ženy budou svobodné ne v ten moment, až se budou moci odhalit, ale pouze tehdy, pokud nebudou svým odhalením vzbuzovat mylné dojmy o jejich pokleslé morálce.

Je nesporné, že jedním z významných vlivů na život marockých dívek má v dnešní době turismus spojený se surfingem, který je jistým vyjádřením jejich svobodného ducha.

Turismus a sexuální orientace

Téma homosexuality a vůbec odlišné sexuální orientace než heterosexuální je v Maroku velmi ožehavé téma. V Maroku je oficiálně zakázaná propagace jakékoli formy homosexuálního chování (jako např. v hudbě, filmech, literatuře apod.). Ve školách se učí, že takové chování je nepřirozené a v trestním zákoníku, článku 489 ze 26. listopadu 1962 stojí:

Každý, kdo se dopustí obscénních nebo nepřirozených aktů s jedincem stejného pohlaví, bude potrestán odnětím svobody na dobu šest měsíců až tři let a pokutován ve výši 120 až 1000 Dirhamů.¹¹⁴

21. března 2008 navíc vydalo ministerstvo vnitra k tomuto problému prohlášení, že by měla být zachována etika marockých občanů a bráněna jejich společnost proti veškerému nezodpovědnému jednání, které kazí národní identitu a kulturu.¹¹⁵

Jedinou neúspěšnou snahu dekriminalizovat akt jedinců stejného pohlaví intervenovalo marocké ministerstvo zdravotnictví prohlášením, že by dekriminalizace mohla pomoci v boji proti pohlavně přenosným nemocem, jako např. HIV, jelikož se příslušníci LGBT¹¹⁶ komunity nebudou bát vyhledat zdravotnickou pomoc. V reakci na tuto intervenci vyšel v marockém časopise Maroc Hebdo v červnu 2015 článek s názvem *Měli bychom gaye upalovat?*, který byl i na titulní straně časopisu jako hlavní téma vydání. Podtitul zněl; *Jistě, je to každého individuální právo, ale co morální a náboženské hodnoty?*¹¹⁷

To, že je akt mezi jedinci stejného pohlaví stíhaný trestný čin, není pouze nějaký padesát let starý archaismus, na který už nikdo nebere zřetel, je to vážné a aktuální téma. Obrovský skandál se stal shodou okolností pouze dva dny poté, co jsem 4. října 2014

¹¹⁴ ILGA – STATE-SPONSORED HOMOPHOBIA, A world survey of laws: Criminalisation, protection and recognition of same-sex love, 2015, vol. 10, str.59.

http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2015.pdf

¹¹⁵ Fox News – Morocco Clamps Down on Homosexuality, Shiites

<http://www.foxnews.com/story/2009/03/24/morocco-clamps-down-on-homosexuality-shiites.html>

¹¹⁶ Lesbian, gay, bisexual and transsexual.

¹¹⁷ Attitude – Moroccan magazine sparks outrage: ‘Shall we burn homos?’, 12. června 2015

<http://attitude.co.uk/moroccan-magazine-sparks-outrage-shall-we-burn-homos/>

přiletěla do Maroka na terénní výzkum. Hned 6. října vyšel článek v britských novinách o turistovi jménem Ray Cole s britským občanstvím, kterého 18. září zadržela policie v Marrákeši spolu s jeho marockým přítelem Jamalem Jam Wald Nassem a odsoudila ho k odnětí svobody na čtyři měsíce za trestný čin „homosexuálního aktu“, kterého se měli společně dopustit.¹¹⁸ Šokující na celé záležitosti je to, že pár byl ohlášen policii s největší pravděpodobností domovníkem, který spravoval hotel, ve kterém oba muži bydleli. Podle pana Colea on a jeho partner Jamal, zadržení a věznění pouze na základě fotek, které našli policisté v jejich mobilních telefonech. Nechovali se nijak obscénně na veřejnosti, ba co víc, nedávali si veřejně najevo jedinou známku jakékoli náklonnosti, jejich prohřeškem bylo pouze to, že zkrátka „byli“ homosexuálové a důkazy k tomuto faktu byly poskytnuty na základě jejich soukromých fotografií, které ani nebyly zveřejněny na jakékoli sociální síti. Doplňujícími důkazy byla soukromá e-mailová korespondence mezi Colem a Nassem.

Dle syna, Adriana Colea, bylo jednání marocké policie naprosto skandální, odmítali mu dát jakékoli informace týkající se toho, kde se jeho otec nachází, a odmítali vydat jakékoli oficiální prohlášení k celé situaci. Potvrdili pouze, že je zadržen a vězněn. Adrian se začal o otce strachovat a v celé situaci pátrat pouze z toho důvodu, že jeho otec přestal dávat aktuální fotky na facebook, což do 18. září pravidelně dělal. Sedmdesátiletý Cole byl podle jeho vlastních slov vězněn ve středověkých podmínkách v cele s dalšími šedesáti lidmi, ačkoli kapacita bylo pro 44 lidí a musel tudíž spát celou dobu na betonové zemi. K jídlu dostával pouze jednou denně porci vařené zeleniny.

Adrian rozjel obrovskou kampaň na podporu svého otce, do které zapojil média, sociální síť, britský konzulát atd. Hrozil velký mezinárodní skandál, a proto byl Ray Cole z vězení propuštěn 7. října po dvaceti dnech věznění a vrátil se do Velké Británie.¹¹⁹ 9. října byl propuštěn i Nass pod vlivem britské intervence.

Abdellah Taïa, marocký spisovatel a filmař, který kvůli své sexuální orientaci opustil Maroku v roce 1998, napsal na toto téma článek s názvem *Případ Raye Colea odkrývá tyranii, pod kterou žijí gayové v Maroku*.¹²⁰ Podle autora je taková tyranie na denním pořádku a případ Colea jí vynesl na světlo, protože je to britský občan a jeho rodina udělala z celé záležitosti skandál, který mohl velmi vážně ohrozit turistický sektor v Maroku, proto byl nakonec Cole propuštěn. Horší situace postihla Nasse, kterého se po skandálu údajně zřekla jeho vlastní rodina, která ho navíc začala podezírat z prostituce. Taïa soudí, že celý

¹¹⁸ The Guardian – British man jailed for four months in Morocco ‘for being gay’, 6. října 2014.
<http://www.theguardian.com/world/2014/oct/06/british-man-ray-cole-70-jailed-four-months-morocco-gay>

¹¹⁹ The Guardian – Morocco releases British tourist jailed for ‘homosexual acts’, 7. října 2014.
<http://www.theguardian.com/world/2014/oct/07/morocco-releases-british-tourist-jailed-homosexual-acts-ray-cole>

¹²⁰ The Guardian – The Ray Cole case exposes the tyranny Moroccan gay people live under, 13. října 2014.
<http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/13/ray-cole-tyranny-moroccan-gays-jamal>

případ má nesmírnou důležitost z toho důvodu, že vlivem mezinárodního zájmu médií může vzniknout intervence na pomoc marockým gayům, kteří jsou krutě utlačováni a vězněni až několik let pouze pro svou sexuální orientaci. Nemluví se o nich jen proto, že neměli to štěstí mít za partnera občana jiné národnosti, za kterého by se postavil jeho stát.

Celý případ měl velmi dalekosáhlé následky na turismus. Cestovní kanceláře ve Velké Británii zaznamenaly velký pokles zájmu o Maroko a případ Raye Colea vyprovokoval silný odpor veřejnosti. Vzniklo také mnoho celosvětových kampaní, aby se turisté této zemi vyhýbali a internetová petice, aby byl Ray Cole propuštěn. Sociálními médii se na to konto rozšířil i hashtag této kampaně #freeraycole. Kampaně se rozšířily i na oficiální facebookovou stránku věnovanou turismu v Maroku a apelovaly na to, vyhýbat se zemi.

Podle internetových stránek Trivago.com, což je největší internetová stránka na světě, věnující se porovnávání cen hotelů, kleslo skoro na polovinu vyhledávání Marrákéše od té doby, co vyšlo najevo, že zde byl Ray Cole zadržen policií a vězněn za „homosexuální akt“. Celkové vyhledávání hotelů v rámci Maroka kleslo o 31 procent. Největší a velmi rapidní pokles nastal v pondělí 6. října, kdy se zpráva o Coleovi objevila v médiích. Denise Bartlett, mluvčí stránek Trivago, uvedla, že vlivem kampaní, které označovaly Maroko jako zemi nebezpečnou pro britské turisty, vznikl úspěšný bojkot a 46 procent je opravdu obrovský pokles, ke kterému dojde jen málokdy. Marocká ekonomika by rozhodně utrpěla velké ztráty, pokud by tento ostrý odpor k Maroku jako destinaci mezi britskými turisty přetrvával, protože Britové vždy tvořili velmi vysoké procento turistů navštěvujících Maroko.¹²¹

Podle mého názoru je tento problém velmi vážnou překážkou pro potenciální turismus v Maroku. Hodně lidí se bojí islámu a má vůči zemi předsudky z tohoto důvodu, jsou však neopodstatněné a tak se proti nim dá bojovat. V případě homofobie je však obava na místě a zemi to nesmírně škodí. Je to snad jediné téma, ve kterém mám se svými marockými přáteli problém a ačkoli se snažím o nějakou osvětu, jde to jen pomalu a pozvolna. I mladí lidé mého věku byli zkrátka upřímně přesvědčeni o tom, že se jedná o úchytku nebo snad zhoubnou nemoc, odporující přirozenosti. Jistá forma homofobie je zde zakořeněná a člověk jim to snad ani nemůže mít za zlé, když je homosexualita oficiálně považována za trestný čin a málokdo se snaží tuto situaci nějak aktivně reflektovat. Tato reflexe nastává právě s turismem a s případy, jako je Ray Cole, kdy vzniká ve společnosti debata o tom, zda je jeho pouhá sexuální orientace opravdu odsouzeníhodný kriminální čin.

¹²¹ DailyMail Online – UK holidaymakers shun Marrakech with travel searches down by HALF after British tourist jailed for 'homosexual acts', 9. října 2014.
http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-2785383/UK-holidaymakers-shun-Marrakech-Trivago-uk-travel-searches-HALF-British-tourist-jailed-homosexual-acts.html

Jednou navštívil Tarikův surfhouse můj přítel, který je gay. Tarik o jeho sexuální orientaci věděl od jeho tehdejší přítelkyně a naší společné kamarádky a podle výpovědi tohoto přítele se k němu choval velmi přátelsky a neprojevoval jedinou známku nějaké homofobie. Mě samotné na toto téma řekl, že to nechápe, že to jde prostě mimo něj, ale že je to každého život, ať si každý dělá, co chce.

Zajímavá situace nastala, když se v surfhousu ubytovaly dva lesbické páry z Holandska a to dokonce ve stejné době. Pravděpodobnost, že taková shoda okolností nastane, je mizivá, ale stalo se. Oba páry chtěly mít dvoulůžko a Tarik absolutně nechápal proč, nešlo mu vůbec do hlavy, proč si dívky spojily postele a řešil to se mnou. Mě byla situace jasná okamžitě, ale nebyla jsem si jistá, zda by dívky chtěly, aby se toto téma otevíralo, tak jsme to nějak zamluvily. S jedním z těchto párů jsem se docela sprátelila a na samotném konci pobytu dívky přiznaly, že jsou pár, ale že se to bály říct, že se dokonce bály i do Maroka a spojovat si postele a zkrátka jakkoli se projevovat.

Podle průvodce Lonely Planet nemívají lesbické páry v Maroku žádné problémy, protože se obecně věří tomu, že lesby zkrátka neexistují.¹²² Intimní sblížení dvou žen je maximálně důsledek toho, že mají smůlu a nepoznaly dosud žádného muže, který by je dokázal uspokojit.

V průběhu mého pobytu jsem byla svědkem další situace a to s informátorem Rachidem. Navštívili mě v té době v Maroku dva přátelé z České republiky a jeden z nich se večer při procházce městem Mirleft, které jsme navštívili, omotal do šátku, protože mu byla zima. Rachid na to konto velmi znervózněl a začal kamaráda upozorňovat, že tohle dělat nemůže, že si budou lidé myslet, že je gay a že to způsobí problémy. Můj kamarád považoval Rachidovo varování spíš za nadsázku, ze srandy ho začal objímat a Rachid na to konto začal utíkat a anglicky zvolávat „Já nejsem gay! Já nejsem gay!“ Mě celá situace připadala nesmírně komická, pak jsme však téma otevřeli a já zjistila, že situace není příliš veselá.

Rachid mě v tomto kontextu však šokoval další věcí, kterou mi sdělil a to tím, že je veřejným tajemstvím, že marocký král Mohammed VI. je bisexuál. Tuto informaci mi poté potvrdilo ještě několik dalších Maročanů, kteří mi tuto skutečnost sdělovali s naprostým klidem a vůbec se mě nesnažili přesvědčit o tom, že by to mohla být jen pomluva.

Na internetu jsem poté našla na toto téma nepřehledné množství článků a reportáží, které vznikly na základě toho, že v roce 2002 zveřejnila holandská národní televize Nos Journaal¹²³ zprávu o homosexualitě marockého krále. Podle internetových stránek „Stop Homophobie“ to není pro Maročany žádnou novinkou.¹²⁴ Redaktor televize Hans Brom

¹²² Lonely Planet – Morocco – Gay and lesbian travellers

<http://www.lonelyplanet.com/morocco/gay-and-lesbian-travellers>

¹²³ <http://nos.nl/uitzending/nos-journaal>

¹²⁴ Stop Homophobie - Sur l'homosexualité du roi Mohamed VI, 9. května 2013.

prohlásil, že zpravodaj Robbert Bosschard mluvil se šéfem policie a velitelem marocké armády a oba jsou přesvědčeni o tom, že král je gay a tato skutečnost v nich vzbuzovala velké obavy. Homosexualita je sice v Maroku trestným činem, král je však považován za potomka proroka Mohameda a proto je prost jakýchkoli možných obvinění a má v tomto směru imunitu.

Domněnka ohledně královy sexuality vznikla tak, že Mohammed v mládí studoval v Bruselu, byl zde údajně často viděn v gay barech, a jeho homosexualita je prý obecně známá mezi evropskými a marockými intelektuály. Z tohoto důvodu také vznikají proti králi odboje a jeho odpůrci by preferovali králova bratra Rashida.

Stejnou informaci zveřejnily i internetové stránky GayToday¹²⁵ a Radio Islam¹²⁶, kde bylo navíc uvedeno, že velmi luxusní hotel „The Gazelle D'or“ ve městě Taroudant (kde byly ubytováni hosté jako např. Jacques Chirac nebo Mick Jagger) je známý tím, že je místem exkluzivních prostitutů v místních lázních a sauně pro muže a patří v tomto ohledu k nejvyhlášenějším na celém světě.

Může se tedy zdát jako poněkud zarážející, že král dávno homosexualitu nedekriminalizoval, panuje však názor, že by tím vlastně potvrdil spekulace a jen by si přitížil. Maročané svého krále milují nade vše, opravdu všichni o něm mluví v superlativech a nedají na něj dopustit, zároveň jsou však obecně spíše homofobní a v tomto směru konzervativní. Přesto se žádný z těch, se kterými jsem se na toto téma bavila, nepokoušel nějak mi tuto informaci o sexuální orientaci krále vyvrátit. Je to očividně velmi složitý problém, který by vystačil na samostatnou diplomovou práci.

Podle mého názoru se toto téma velmi dynamicky a rapidně proměňuje s turismem; homofobní zákony turisty jednak významně odrazují od návštěvy země na druhou stranu mladí turisté, kteří se na toto téma s místními baví, mohou přinášet jistou osvětu a jiný úhel pohledu, se kterým se místní v Maroku jen tak nesetkají.

<https://www.stophomophobie.com/sur-lhomosexualite-du-roi-mohamed-vi/>

¹²⁵ GayToday – King of Morocco Outed by Dutch Media

<http://gaytoday.com/garchive/world/082499wo.htm>

¹²⁶ Radioislam – Homosexual king of Morocco

<https://www.radioislam.org/eng/homosexual-king-of-Morocco.htm>

3.3. Odpovědi na výzkumné otázky

Mou základní výzkumnou otázkou bylo:

- *Jaké nastaly změny ve vesnici vlivem turismu a silícího vlivu západoevropských přistěhovalců a podnikatelů a jaké konkrétní dopady mají na životy mých hlavních informátorů?*

Jak jsem uvedla v kapitole 3.2.3. *Změny místní společnosti*, vyzorovala jsem několik změn ve vesnici, a to především rozšíření konzumace a dostupnosti alkoholu, postupné mizení nezištné pohostinnosti, změny v partnerských vztazích, jelikož většina Maročanů navazuje vztahy s cizinkami. Mění se také postavení místních marockých žen, které začínají být uznávané surfařky, ačkoli byl pro ně tento sport ještě v devadesátých letech skoro nemyslitelný. A s turismem se mění také otázka sexuální orientace, dochází k postupnému uvolňování napětí v rámci tohoto problému a domnívám se, že brzy dojde i k dekriminalizaci homosexuality.

Skoro všechny výše popsané změny se ve vývoji *společnosti* a ve zkušenostech mých hlavních informátorů, Tarika a Farida nějakým způsobem zrcadlí. Informátor Tarik nezištně pomáhal Johnovi a dalším lifestylovým migrantům s jejich podnikáním a u těchto Evropanů převládl podnikatelský duch nad čestným slovem nebo nějakou férovostí a Tarika podle jeho slov zneužili. Jak jsem uvedla, tvrzení mám podložené jen od něj a ačkoli je poněkud sporné v případě jeho angažovanosti se založením prvního velkého surfcampu ve vesnici, v případě Johna se zdá situace velmi ukázková a tento podnikatel, zdá se, opravdu zneužíval „pověstné marocké dobroty“ pro svůj byznys. Tarikovi však přetekl pohár a tak celá akce skončila.

Příliv alkoholu také zničil několik místních lidí, mladých surfařských závodnických nadějí a zničil také přátelské vztahy mezi Tarikem a Faridem, který mu propadl a stal se tak nezodpovědným a prakticky nepoužitelným pro nějakou spolupráci. Proto i přes dvacet let jejich hlubokého přátelství, musel Tarik Farida od sebe odříznout a striktně oddělit i jakýkoli společný byznys.

Oba dva jsou i odrazem přívalu cizinek a změn v partnerských vztazích, jelikož oba měly a mají za partnerky převážně Evropanky, což by bez turismu a bez toho, že sem tyto (nejčastěji) surfařky přijedou, samozřejmě nebylo možné. Okrajově se mých informátorů týká i queer téma v tom smyslu, že této otázce začínají být oba otevřenější a chápou to, co by bylo jinak zcela mimo jejich způsob uvažování.

A v neposlední řadě už jen samotný fakt, že se do Maroka dostal surfing, do velké míry určil smysl života oběma mužům. Tarik je totální soul surfer, žije tím a surfing je

prolunutý všemi částmi jeho života. Je to opravdu tak, že když zrovna nesurfuje, věnuje se umění a modelování nebo vytváření vln, nebo se stará o surfhouse, kde zase komunikuje se surfaři a který mu umožňuje tento život soul surfera žít. Pokud by se tedy s cizinci do Maroka surfing nikdy nedostal, život Tarika by byl naprosto diametrálně odlišný. Podobně je na tom i Farid, který byl velký „srdcař“ do té doby, než začal pít a kouřit a od té doby už tolik nesurfuje. Surfing byl ale také jeho naprostou vášní a živí se podnikáním s ním spojeným a to provozem surfshopu a půjčovny v Taghazoutu a opravou surfů.

Další otázky byly:

– Jsou tyto změny a dopady považovány za spíše pozitivní či negativní a jak?

Tarik i Farid považují fakt, že se do Maroka a Taghazoutu rozšířil surfing samozřejmě za pozitivní. Propadli tomu a dovoluji si tvrdit, že jim to změnilo život a udalo to zásadně jejich životní směr. Za pozitivní považují oba i své partnerské vztahy. Nevím, jak je na tom v tento moment Farid, ale Tarik je rozhodně velmi spokojen se svou přítelkyní, která s ním žije v Taghazoutu, pomáhá mu s chodem jeho surfhousu a s největší pravděpodobností dojde i na svatbu. Pohostinný je stále stejně jako před pěti lety a neustále by něco někomu vařil a zval lidi v domě na společné jídlo, drogy a alkohol se ho nedotkly naprosto nijak a je zajímavé, že jeho přítelkyně je na tom identicky, nikdy neměla ani kapku alkoholu a je celoživotní zapřísažnou abstinentkou, což se jen tak nevidí. Vůbec celý Tarikův případ zdá se být až příliš idylický; z turismu si vzal vlastně jen to dobré, žije z něj a ze surfingu, který ho přináší a negativní vlivy ho příliš nezasáhly.

Jak ale vypověděl, nebylo tomu tak vždy, tohle je jen jistý „šťastný konec“ a začátek nové éry po dlouhé a těžké cestě. Před osmi lety poznali Johna a začali spolupracovat všichni tři a průběh posledních let, kdy měl Tarik velké problémy s Faridem a Johnem a musel postupně dospět k tomu, že přes silné přátelství musí rozvázat spolupráci, byl pro něj obtížný. Řekl mi, že se poprvé v životě cítil opravdu na dně.

Stejně obtížné bylo otevřít surfhouse a rozjet ho sám. Cítil se taky nějak zrazený od západoevropských podnikatelů, kterým pomáhal se surfcampem, ale podle posledních výpovědí je tato křivda asi překonána a Tarik je ochoten s jeho představiteli dál spolupracovat. Je otázkou, zda jeho původní ostře vyhraněné výpovědi byly důsledkem jakéhosi afektu a situace nebyla tak vážná, nebo zda se nyní stal tak trochu pokrytcem a je ochoten s „vykořisťovateli“ pro peníze spolupracovat. Každopádně situace se uklidnila. Dodnes se však cítí velmi zrazen od Johna, kterého považoval za svého blízkého přítele. Všechny tyto negativní dopady a zkušenosti však překonal a vzal si z daných změn jen to pozitivní, a přestože má nějaké výhrady a nic není ideální, říká, že miluje svůj život a je zcela spokojen, neměnil by nic. A svůj život takový jaký je, může žít jen díky surfingu a turismu.

Vypověděl mi v tomto ohledu tak, že bez Evropanů by tady nebyla práce a že je to dobře. Je to také odklon od původních tvrzení o podlé evropské nekolonizaci. Podle mého názoru se názorově zklidnil, protože se nyní dobře daří:

*Místní Berbeři si stěžují, že sem jezdí Evropani a berou jim všechnu práci a že oni pak nemají žádnou práci. Ale jsou to právě Evropani, kteří tu práci a obchod vůbec vytváří! Než sem přijeli Evropané, byli tady jen rybáři. Nic víc. Jsou to oni, kteří přijeli a vytvořili tuhle surfovou vesnici. Bez nich by se tady nikdy ani nesurfovalo.*¹²⁷

Farid je v zásadě taky spokojen a nestěžuje si, z turismu žije a těží, za negativní považuje to, jak moc se rozrostl vliv surfcampů, ale obecně považuje turismus v Taghazoutu spíše za pozitivní. Stejně jako v případě Tarika, i on se živí podnikáním v oblasti surfingu a jeho práce ho nesmírně těší. Nadále spolupracuje s Johnem, zdá se, že jejich spolupráci věří s vysokou mírou naivity, ačkoli se mi nepodařilo o jejich *projektu* získat jakékoli informace, pouze skeptické domněnky od Tarika. Pokud se však podíváme na jeho případ globálně, jsou dopady spíše negativní a to především vlivem alkoholu. Farid si uvědomuje tyto negativní dopady a dle Tarikových slov ho sám několikrát požádal, aby mu pomohl přestat pít a Tarik mu na to konto sdělil, že je tu v tomto ohledu pro něj. Zůstalo to však jen u slov a aktivně se Farid pro nějakou změnu nic moc dělat nesnažil.

Podle mého osobního názoru není možné situaci černobíle soudit a proklamovat, že dopady turismu na Taghazout jsou vyloženě negativní. Je to všechno jen o přístupu každého individuálního člověka, jak lidé s danými změnami a příležitostmi naloží. A to jak ze strany místních, tak ze strany migrantů. Pokud se člověk zdravě chytne podnikatelské příležitosti a nenechá se strhnout „neřestmi“ jako je chamtivost nebo alkoholismus, je dopad pozitivní. Stejně tak pokud se zahraniční podnikatelé rozhodnou nějak investovat a pomoci místní komunitě a ne z místa pouze vytěžovat co se dá, tak jako to udělal surfcamp, o kterém jsem psala, může působení migrantů ve vesnici výrazně zlepšit dané prostředí. Dopady změn jsou tedy pozitivní nebo negativní podle přístupu lidí k nim a není možné je generalizovat.

Kdybych byla opravdu nucena vydat nějaký generalizační soud, řekla bych, že jsou dopady spíše negativní, ale že se karta začíná pomalu obracet. Stát začíná řešit dané podnikatelské aktivity, nutí cizince vše legalizovat a provozovat oficiálně s licencí, aby státu podnikáním na černo neutíkaly peníze. Samozřejmě se dá vše s nějakou mírou korupce obejít, ale je to první krok a snaha celou situaci nějak řešit. Cizinci si také začínají uvědomovat, že není dobré místo pouze využívat, ale že by měli také nějak přispět komunitě. Místní se pomalu také probouzí a dohání v podnikání to, co jim uteklo a v čem je migranti předběhli. Je to sice zatím nevyrovnaný konkurenční boj, ale jsou zatím teprve na začátku a jejich výhodou je vyšší míra „marocké authenticity“ a nižší ceny, než jak je tomu u

¹²⁷ Citace z rozhovoru s Tarikem, 11. října 2014.

zahraničních společností, jak jsem blíže rozvedla v kapitole 4.2. *Výhled na situaci do budoucna.*

– Je možné závěry případové studie aplikovat i na ostatní informátory ve vesnici?

Myslím si, že do jisté míry ano a to ve všech bodech. Zkušenost mých hlavních informátorů Tarika a Farida není ničím ojedinělá a zcela se vymykající, ačkoli oba představují dva krajní případy a protipóly možných dopadů na obyvatele Taghazoutu. Tarik s turismem naložil velmi dobře a vytěžil z něj to nejlepší, Farida to naopak spíše semlelo, propadl alkoholu a tak se mu přestalo dařit i v podnikání.

Moji ostatní informátoři ve vesnici se pohybují na škále tohoto spektra protipólů. Mnoho z nich propadlo alkoholu a večírkům, nemyslím si však, že by s tím měl některý nějak výrazně vážnější problém a byl závislý, to jsou např. Kamal, Hassan, Omar, Othman a Ahmed. Alkohol je jistě ovlivnil, ale zdá se, že jsou zodpovědní a mají to v nějaké míře pod kontrolou. Všichni tito informátoři také začínají úspěšně podnikat; bratři Kamal, Hassanem a Omar mají restauraci, surfhouse, půjčovnu surfů a Kamal s Omarem jsou také instruktory; Othman a další informátor Jamil, jsou na poměrně vysokých manažerských funkcích v místních surfcampech, které vlastní Evropané a mají na místní poměry skvělou práci. Othman mi dokonce před pár dny (10. prosince) napsal, že si založil vlastní malý surfcamp a karta se tak tedy pomalu obrací – původní evropští zakladatelé surfcampů získali know-how od místních a pak se k nim otočili zády. Nyní se však místní učí podnikat od cizinců a díky těmto zkušenostem zakládají vlastní podnikatelské projekty.

Tarik i Farid aktivně navazovali partnerské vztahy s cizinkami, stejně jako všichni ostatní informátoři, setkala jsem se opravdu s minimem Maročanů žijících v Taghazoutu, kteří by měli vztah s Maročankou. Žádný z nich nechtěl migrovat mimo Maroko, kromě Rachida, který se sem však chce vrátit. A všichni zcela shodně považují za nesmírně pozitivní, že se vlivem cizinců do Maroka dostal surfíng, který milují a pro který žijí.

– Co motivuje cizince trvale se usazovat ve vesnici jako lifestylové migranty a tím změny způsobovat?

Změny ve vesnici způsobují jednak turisté a jednak lifestyloví migranti, kteří se zde trvale usazují a hlavním důvodem bývá skoro výhradně láska k surfíngu a oceánu. Jak jsem uváděla v teoretické části o LM, prvotní motiv pro takové migranty je místo a životní styl s místem spojený, prvotně řeší kde být a až druhotně co tam dělat a jak se uživit. Tito migranti se poté nejčastěji živí nějakou prací přes internet nebo mají našetřeno ze své země původu natolik, že jim to vystačí na několik měsíců živobytí, někdy také žijí ze sociálních dávek své země, které bohatě pokryjí náklady v Maroku a někteří se začnou živit přímo v Maroku; buďto podřadnější prací nebo přímo podnikáním spojeným se surfíngem.

4. Závěr

4.1. Shrnutí

V Taghazoutu rozhodně nastal posun v mnoha sférách a jen za posledních pět let, co místo navštěvuji, je tento posun silně znát. Maročané začínají být méně pohostinní a srdeční, jde jim čím dál tím více o to, vydělat si peníze, protože běžného turistu už s největší pravděpodobností nikdy znovu neuvidí. Další výraznou změnou, která přišla do Taghazoutu s turismem, je i vyšší dostupnost a konzumace alkoholu, jisté uvolnění mravů a promiskuita místních mužů, vlivem turismu a globalizace se začínají i jinak prezentovat ženy, které se snaží být v tradiční společnosti emancipovanější a v neposlední řadě se zde s turismem mění i povědomí o jiné sexuální orientaci, než heterosexuální. Jak je vidět na vývoji jejich příběhu, bez surfingu by se nespřátelili Tarik s Faridem, nezaložili by společnost a následně projekt s Johnem a bez důsledků, které sebou přinesl, by poté ani neukončili spolupráci. Vlivem surfingu se změnily i životy všech mých informátorů, kteří aktivně žijí z podnikání spojeného s tímto sportem nebo je to jejich snem a cílem.

Všechny změny se dějí vlivem surfingu, který do Taghazoutu turismus přivedl. Bez skvělých podmínek a vln, které jsou na plážích obklopujících vesnici a bez tohoto sportu, který se zde díky těmto podmínkám nezadržitelně rozšířil, se mění ráz místa, zvyky, mezilidské vztahy i krajina. Surfing je tedy klíčovou příčinou sociálních a kulturních změn a jeho vlivy na marocký Taghazout jsou dalekosáhlé.

4.2. Výhled na situaci do budoucna

Jak jsem již uvedla, podle mého názoru se situace pomalu lepší; stát začíná věci řešit, někteří cizinci začínají sahat do svědomí, nějak přispívat a tím ovlivňovat ostatní cizince, protože jejich aktivity mají pozitivní odezvu, která ústí v marketingový úspěch, místní se také začínají pomalu podnikatelsky probouzet. Zatím vše nasvědčuje tomu, že situace vede k jakési pozvolné harmonizaci. Pokud by vše pokračovalo dosavadním tempem a duchem, domnívám se, že by byl vývoj v Taghazoutu spíše pozitivní. Stát má však podle mých získaných informací v plánu zasáhnout do prostředí vesnice daleko razantněji. Prvním velkým plánovaným zásahem je zabrání veškerých podniků při pobřeží. Celý pás kolem pobřeží je ve státním vlastnictví a většina restaurací či apartmánů je zde údajně vystavena ilegálně. Původní obyvatelé Taghazoutu měli obydlí v kopcích, kde jim i půda patřila, ale poté co se začali stahovat více k pobřeží, mnozí z nich zde začali stavět bez povolení.

Mnoho let však tento problém nikdo neřešil, protože Taghazout byla malá vesnička, kde se nic zásadního nedělo a stát se o toto místo nijak nezajímal.

S rozvojem turismu v místě však stát začal vše řešit, protože viděl, kolik mu utíká peněz, a to nejen na daních. Zavedl systém licencí pro provozovatele různých podnikání a nyní začal řešit i pozemkovou situaci s tím, že pás několika metrů pozemků kolem pobřeží patří státu. Tuto informaci mi sdělili informátoři Tarik, Rachid a Kamal v březnu 2015.

Tarik mi k celé záležitosti řekl to, že je naprosto přesvědčen, že projekt Johna definitivně skončil a že by stejně nebyl povolen, protože akorát od března 2015 začala vláda řešit toto nařízení o státním pozemku kolem pobřeží. Podle Tarika nikdo, kdo má v dnešní době jakékoli domy zde u pláže, na to nemá povolení, lidé zde prostě začali stavět a nikdo situaci mnoho let neřešil až dodnes. Údajně se o tom s některými lidmi i bavil, ale když jim řekl, že na to nemají papír, že ten pozemek a stavba pak budou problematické a budou se o to jistě handrkovat s vládou, tak to ignorovali a oponovali, že nikdo nikdy nepřijde a nikdo to nikdy nebude řešit. Přesně podle toho, jak už mnohokrát vypověděl, že lidé tady žijí přítomností a vůbec nepřemýšlí dopředu. Tato situace, která teď nastala, podle něj byla na spadnutí a bylo to jen otázkou času. Tarik si také myslí, že je to dobře, že se bude na pobřeží udržovat pořádek a hezky se opraví.

Jiný informátor, bratranec Farida, mi řekl, že to tady ti místní lidé vůbec nevěděli, že jim to nikdy nikdo neřekl.

Řešila jsem to hlavně s Kamalem, protože on a jeho rodina mají restauraci přímo na pobřeží na jednom z nejkrásnějších míst v celém Taghazoutu s terasou na útesu a výhledem na moře. To místo je dokonalé a celá rodina je na tom závislá. Kamal mi však řekl, že to mají ošetřené a že ten státní pozemek jde přesně kolem a jedná se pouze o kousek jejich terasy, kterou budou muset přestavět a zmenšit, hlubší zásah však nenastane.

Othman mi k této situaci řekl, že s největší pravděpodobností nastane problém se surfcampem, pro který pracuje a který má dům a restauraci přímo na pobřeží. On už však začíná budovat vlastní byznys, takže ho tento problém až tolik netrápí.

Musím říci, že z výpovědí zásadně nesouhlasím s Tarikem, protože mě osobně přijde pobřeží v Taghazoutu malebné právě tím, jak je neuspořádané a plné pestrých kavárniček, krámků a restaurací, které by podle všeho měly skoro všechny zmizet na úkor nějaké vybetonované cesty ve stylu promenády na pobřeží. Můj názor a strach ze ztráty malebnosti a kouzla daného místa se mnou sdílí i Rachid, podle kterého by se dala situace vyřešit tak, že konkrétní lidé by mohli třeba své pozemky odkoupit, toto řešení však stát prý volit nechce a má v plánu nějak pobřeží Taghazoutu „zcivilizovat“ a turisticky zatraktivnit.

Podle mého názoru je to zcela chybný kalkul, většina návštěvníků Taghazoutu nejsou důchodci, kteří si potrpí na uhlazenost, skoro všichni to jsou surfaři a mladí lidé, kteří si

daleko raději zajdou do staré marocké kavárničky s oprýskanými zdmi. Skoro všichni lidé v Taghazoutu žijí z podniků kolem hlavní cesty a na pobřeží a pokud všechna tato místa z pobřeží zmizí, bude mít podle mého názoru velmi hluboké negativní dopady. S vystavěním vybetonované promenády jistě opadne část taghazoutského kouzla a pokud vláda opravdu zboří stavby na pobřeží všem lidem, co nemají povolení, bude to mít podle mého názoru následky daleko katastrofálnější, než blízký turistický resort „Taghazout bay“.

Tento resort se v současné době staví v těsné blízkosti Taghazoutu a jak je vidět na obrázku a videu¹²⁸, resort je skutečně obrovský a bude se rozprostírat po celém pobřeží. Po jeho dostavbě se z Agadiru do Taghazoutu člověk dostane pouze obchvatem, který povede přes kopce nahoře kolem resortu. Tarik mi k tomuto resortu dokonce řekl:

*Taghazout bay je největší rekreační resort v Africe, ano v Africe! Je to obrovské. Je to projekt, který propojuje toto místo, Agadir, Essaouiru a Marrákés.*¹²⁹

Bude to nové, zcela soběstačné městečko s veškerým komfortem a službami; bude zde velké golfové hřiště s 18 jamkami (což by mělo z Taghazoutu učinit přední destinaci pro golfisty z celého světa), kina, kempy, kavárny, restaurace, hotely, obchody a obchodní centra, galerie, nejrůznější sportovní zařízení jako bazény, tenisové kurty a fitness centra a v neposlední řadě také zázemí pro surfaře ve formě celé „surfers village“ (vesnice pro surfaře) s názvem *Tadenga*. Záměrem projektu je být vůbec prvním pobřežním resortem v celém Maroku. Celý projekt resortu je součástí národní marocké turistické strategie „Vision 2020“ a jeho dostavba je plánována na září 2018. Kapacitou by měl resort být schopen ubytovat až 8000 návštěvníků (z toho 5800 v hotelích) a jeho provoz by měl fungovat jako ekologický a k životnímu prostředí šetrný „Taghazout eco-resort“.¹³⁰ Tento trend souvisí s již popisovaným ekoturismem a snahou o minimalizaci dopadů turismu za současného budování povědomí o životním prostředí. (Honey 2008)

Na internetových stránkách projektu je ohledně plánování projektu uvedeno, že otevření prvních ubytovacích a sportovních zařízení včetně golfového hřiště a surfers village je naplánováno do konce roku 2014. Od roku 2015 měly fungovat hotely na pláži.¹³¹ Do dnešního dne (prosince roku 2015) se však žádný z těchto plánů neuskutečnil. Pouze golfové hřiště funguje od října 2014 a golf hotel Hyatt od května 2015. Zajímavostí je, že projekt sponzoruje a zaštiťuje Maha Haddioudi, marocká šampiónka v golfu, která je první profesionální arabskou golfistkou, která se účastnila mistrovství Evropy. Projekt má tedy

¹²⁸ Příloha 10 – Taghazout a okolní vesnice.

Šedivě znázorněný prostor Taghazout bay je místo výstavby obřího rekreačního resortu.

Rozsah projektu je možné vidět na prezentaci zde:

YouTube – video prezentace Taghazout bay: <https://www.youtube.com/watch?v=LWqsYGL6aDE>

¹²⁹ Citace z rozhovoru s Tarikem, 7. října 2014.

¹³⁰ Taghazout bay – oficiální prezentace

http://www.taghazoutbay.ma/docs/Taghazout-bay_presentation-en.pdf

¹³¹ Taghazout bay – Project Progress

<http://www.taghazoutbay.ma/index.php/en/project-progress>

mírný skluz, ke kterému přispěly ještě velké záplavy v listopadu 2014, které byly opravdu ničivé. Osobně jsem tedy spíše skeptická a nemyslím si, že se celý resort dokončí již v roce 2018.

Na internetových stránkách je také uvedeno, že centrem celého resortu bude medina *Tawenza*, ve které bude moci návštěvník najít také zdravotnické zařízení, banku, poštu a budou se zde konat také tradiční aktivity jako folklorní představení, tradiční karnevaly, gastronomické procházky a tematické kulinářské workshopy. Kulturní aktivity budou zahrnovat současné umění, hudební představení a koncerty, venkovní kino atd. Dále je plánováno dělat zde „rekreační aktivity“ jako soutěž v pojídání banánů z vesnice Awrir, známé jako „banana village“, soutěž o největší tajin atd.

V resortu budou dále čtyři sportovní akademie; fotbalová, golfová, tenisová a surfová. Akademie umožní vykonávat všechny sporty ve vybavení nejvyššího mezinárodního standardu. Budou využívány nejen pro turisty, ale budou zde trénováni i budoucí maročtí šampióni daných sportů. Surfová akademie využije toho, že je Taghazout považovaný za světově známý a prvotřídní surfspot, který sem přivádí profesionální surfaře a je jeden z nejlepších na světě. Celý projekt má v plánu také pomoci mladým lidem v regionu, aby se naučili surfovat a třeba se jednou staly mistry.

Surfařská vesnice *Tadenga* bude, stejně jako celý resort, také přátelská k životnímu prostředí a celá vystavěná z ekologických materiálů, a to především ze dřeva. *Tadenga* bude nabízet ubytovací jednotky o kapacitě 360 postelí a nejrůznější rekreační zařízení. Celé místo bude mít rozlohu více než 5 hektarů a bude to zásadní část celého resortu. Celá vesnice bude pouze pěší zónou. Ve vesnici bude surfová akademie, ubytovací jednotky ve formě bungalovů, hostely pro mladé lidi, restaurace, surfshop, bazén, relaxační zóny na pláži, lázně, opravná surfů a prodejna surfového vybavení, fitness centrum s mnoha stroji a oblast pro rekreační sporty jako je jóga, pěší turistika a jízda na horských kolech.¹³²

Zabrání pozemků kolem pobřeží bude mít podle mého názoru katastrofálnější důsledky, než celý resort. Ten totiž nemusí nutně zabít a převálcovat Taghazout, je to sice velká konkurence, která však odčerpá pouze část lidí – ty, kteří chtějí balíček, komfort a bezpečí a jsou to klienti surfcampů.

Můj osobní odhad na vývoj situace je ten, že s výstavbou resortu „Taghazout bay“ se stane Taghazout o něco více alternativní, undergroundový a hippie. Nastane jistý návrat ke kořenům. Stále se jistě najde mnoho lidí, kteří do Taghazoutu zavítají, ale „surf town“ v resortu odčerpá podle mého názoru hodně turistů. A to především ty, kteří nejsou soul surfers, ale lidé, kteří přijeli hlavně na párty, zkusit si to na surfu, užít si k tomu nějakou zábavu, která v Taghazoutu moc není. Alkohol se tady sice koupit dá, ale nejsou tu kina,

¹³² Taghazout bay – oficiální stránky
<http://www.taghazoutbay.ma/index.php/en/>

bary, diskotéky, nic takového. Všechno v „Taghazout bay“ bude a v samotné vesnici zůstanou jen ti, kterým jde primárně o surfing a nepotrpí si na všechny dovolenkové a resortové „šarády“ kolem. Bude to tak v jistém smyslu návrat hippies. Odpadne velká část lidí, co chce „evropský standard“ a komfort, co má ráda balíček a plánování, co se tak trochu bojí jiných kultur... a v Taghazoutu bude zase více baťůžkářů, drifterů, dobrodruhů a „srdcařů“ soulsurferů.

Osobně si myslím, že místní podnikatelé tímto vývojem tolik neutrpí a mnoha místním dá resort nové pracovní příležitosti. Už dnes zde pracuje na stavbě několik mých přátel a přivydělává si tak.

Nejvíce na situaci doplatí právě zahraniční surfcampy, protože jejich klienti jsou stejná cílová skupina, která by navštívila i resort. Ačkoli si myslím, že vliv surfcampů, které nějak pomáhají místní komunitě, je pozitivní, osobně bych uvítala, kdyby nastala situace, kterou odhaduji a celková klientela surfcampů by se rozmělnila i do resortu. Taghazout považuji za jeden ze svých druhých domovů a bylo by hezké, pokud by se mu jen trochu vrátilo jeho původní kouzlo. Bojím se toho, abychom tady já a mně podobní ještě vůbec něco z původní vesničky našli poté, co ta nejzajímavější a nejpřitažlivější místa při pobřeží budou takzvaně zmodernizována. Jediná jistota, která je snad neměnná a pro kterou se sem budu vždy ráda vracet bez ohledu na cokoli, jsou úžasné marocké vlny.

Slovníček nejdůležitějších pojmů

Bodyboarding

Jedná se o sport odvozený od surfingu, avšak bodyboard je daleko menší a kratší, člověk na něm sjíždí vlnu prakticky stejně jako na surfu s tím rozdílem, že se nepostaví, ale drží bodyboard rukama a leží na něm na břiše. K nabrání rychlosti a chycení vlny si ještě pomáhá ploutvemi.

V Maroku jsou velmi rozšířeny oba sport a mezi marockými ženami je populárnější a častější právě bodyboarding.

Lifestylový migrant

Jedná se o specifický typ migranta, jehož migrace je motivovaná především volbou životního stylu. V mé práci se zabývám těmi lifestylovými migranty, jejichž životní styl je spojený s lifestylovým sportem, surfingem. Tito migranti jsou určitým způsobem privilegovaní a relativně zajištění. Privilegiem pro ně je především pas země, jejíž občané mají zajištěný volný pohyb ve většině částí světa. V jejich rozhodnutí pro migraci často hraje roli osobní krize a životní křižovatky a migrace jim umožňuje vytvořit si nový, odlišný kulturní a sociální kapitál, který jim zajistí živobytí, ale také zisk nové identity a smysl života.

V Taghazoutu je několik typů lifestylových migrantů; pro většinu z nich je motivem k migraci to, že chtějí být primárně u oceánu a vln, chtějí žít svůj život surfaře za každou cenu a až druhotně řeší, jak by se mohli v Taghazoutu uživit. Migrace se tedy neděje za účelem vydělat si, ale jejím hlavním motivem je surfing. Nejčastěji se živí prací přes internet nebo nějakými podřadnějšími pracemi v Taghazoutu (často jako instruktor surfingu, fotograf, barman apod.). Někteří jsou dočasnými migranty, kteří pendlují mezi svou zemí původu, kde si jednorázově vydělají velký obnos peněz, ze kterého poté žijí v zahraničí a v momentě, kdy jim peníze dojdou, vrátí se domů, kde si opět vydělají na život v Maroku a tak pořád dokola (nejčastěji se jedná produkční zaměstnané u filmu nebo organizace různých událostí jako jsou kongresy apod.).

Soul surfer

Surfař tělem i duší, kterého skoro nic jiného nezajímá a tímto sportem žije, je pro něj životní filosofie, náboženstvím, totálním smyslem života a náplní.

Tento termín se vžil do širšího povědomí po uvedení stejnojmenného filmu z roku 2011, který byl natočen podle autobiografické knihy z roku 2004 *Soul Surfer: A True Story of Faith, Family, and Fighting to Get Back on the Board* (*Soul Surfer: Pravdivý příběh o*

víře, rodině a boji dostat se zpátky na prkno), která popisuje pravdivý příběh profesionální surfařky Bethany Hamilton, kterou od lásky k surfingu neodradil ani útok žraloka, po kterém přišla o celou paži a surfingu se nadále věnuje na velmi vysoké profesionální úrovni. Bethany je tedy naprosto ukázkovým příkladem takové člověka, kterého od vykonávání jejího milovaného sportu neodradí skoro nic.

Nejvíce lifestylových migrantů, kteří se v Taghazoutu usazují, jsou právě tito soul surfeři, pro které je primární život u moře a surfingu a až druhotně řeší, jak si takový život zabezpečí. Jsou také pro tento život schopni hodně obětovat, protože jejich největší odměnou je právě možnost být ve vlnách a vše ostatní je vlastně podřadné.

Surfspot

Jedná se o pláž, na které je možné možné surfovat díky větším vlnám a která je vyhledávána skoro výhradně za tímto účelem a nikoli např. k rekreačnímu opalování.

V Taghazoutu je opravdu neskutečné množství surfspotů ve velmi těsné blízkosti, které lemují rozsáhlý pár pobřeží okolí vesnice.

Viz Příloha 8 – Surfové spoty v Taghazoutu a jeho okolí.

Surfhouse

Doslova „surfový dům“. Jedná se o typ ubytování, nejčastěji ve formě hostelu, který se však od klasického hostelu liší tím, že jeho cílovou zákaznickou skupinou jsou primárně surfaři. Očekává se, že majitel takového surfhousu je sám surfař a zná podmínky vln v okolí a surfařům, kteří se u něj ubytují, tak může poradit. Surfhouse by měl být také spojen s možnostmi surf si půjčit, nechat opravit a měl by zde být k dispozici také instruktor.

Ukázkovým surfhousem je ten Tarikův, ve kterém jsem bydlela v průběhu mého pobytu a terénního výzkumu. Tarik je velmi zapálený soulsurfer, ví toho hodně o vlnách a podmínkách v okolí, má i auto, takže může několik hostů v jeho domě naložit a udělat malý výlet, pokud zrovna v Taghazoutu nejsou vlny, sám má také instruktorskou licenci, surfy na půjčení a celý dům je surfingem protknut; na zdech visí Tarikovy fotografie spotů, vln a surfařů, které v Taghazoutu nafotil, je zde také mnoho dekorací sošek vln, ze starých surfů zde udělal i stoly a dekorace na zdech a když zrovna nesurfuje, tak promítá nekonečné množství surfových videí, nebo se věnuje právě výrobě surfových sošek apod.

Surfcamp

Doslova „surfový kemp“. Slovo „kemp“ zde může být v češtině poněkud zavádějící, protože se nejedná o bydlení v nějakém kempu ve stanu, tak jak si představujeme klasický

„kemping“. Jedná se o ubytování v hotelu či hostelu, které se spojeno s celým balíčkem pro turistu, který chce na dovolené surfovat.

Surfcampy jsou v dnešní době velice populární formou dovolené, kdy si člověk zaplatí celý balíček, v jehož ceně má dopravu z letiště, ubytování, jídlo a surfové lekce s instruktorem včetně zapůjčení surfařského prkna (někdy i zpáteční letenku). Balíček však není nutný a je možné zvolit si různé variability, pro pokročilejšího surfaře třeba jen ubytování a stravování v kempu apod.

V Taghazoutu je několik velkých surfcampů, přičemž majitelé všech jsou Evropané, hlavně z Velké Británie a Nizozemí. Vznikají však postupně i malé surfcampy místních obyvatel, jako např. mého informátora Othmana. Linie mezi surfhousem a surfcampem je velmi tenká, ale v zásadě je rozdíl v nabídce celého balíčku, který surfhouse většinou nenabízí a jde zde primárně o ubytování. Surfcampy jsou také organizovány časově, lidé na ně přijíždějí na konkrétní týdny, kde se hromadně s celou skupinou učí surfovat. Surfcampy proto také častěji vyhledávají začátečníci.

Surfshop

Obchod s veškrým vybavením pro surfaře, kde se prodávají surfy, nejrůznější doplňky, vybavení a také oblečení surfaských značek. Často je se surfshopen spojena i půjčovna a opravná surfů. V Taghazoutu je to tak v případě skoro všech surfshopů.

SUP (Stand up paddleboarding)

Jedná se o sport odvozený od surfingu, stejně jako je tomu u bodyboardingu. Tento sport se vyvinul původně na Havaji a na rozdíl od klasického surfingu, při kterém se surfař postaví na prkno až v momentě, kdy chytá vlnu, při SUP stojí člověk na prkně celou dobu a pádluje jako na voru jedním dlouhým pádlem. Z toho důvodu je tento typ prkna také masivnější a daleko tlustší, aby mohl plout i na rovné hladině. Sport začal být populární teprve nedávno, a to kolem roku 2013.

SUP se v Maroku velmi zpopularizoval světovým šampionátem, který zde proběhl začátkem listopadu 2014 a je to volená alternativa, pokud zrovna nejsou vlny.

Typy vln

Point break – doslova „bod zlomu“, jedná se o typ vlny, která se vytvoří tak, že vlna narazí na bod pevniny nebo skály, která ční z pobřeží. Od tohoto bodu se vlna láme buď směrem doleva, nebo doprava. Ve výjimečných případech se vlna zlomí tak, že jde do obou stran z centrálního vrcholku.

Beach break – doslova „plážový zlom“, typ vlny, která se láme na nejčastěji písčném mořském dně.

V Maroku jsou skoro na všech surfspotech vlny, které se lámou doprava, tzv. *right point breaks*.

Viz Příloha 9 – Panorama's, Hash Point a Anchor Point. Na pláži Panorama's je možné nalézt jak *right point breaks* tak *beach breaks*. Na obou ostatních spotech jsou *right point breaks*.

Bibliografie

BAUMAN, Z. (2004). *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta.

BEIER, K.; WORATSCHEK, H.; ZIESCHANG, K. (2004). *The Importance of Sports in Tourism: measurement of the customer satisfaction by the ISL approach*. in *Journal of Sport Tourism*, 9 (2), 208 – 212.

BIDDISCOMBE, R.(2004). *The Business of Sport Tourism*. London: Sport Business Group.

BRETT, M. (2010). *Berber people* in *Encyclopædia Britannica*. London: Inc. Encyclopaedia Britannica.

CLARKE, N. a CLARKE, A. (2009). *Camping Morocco: Inspected Campsites and Surf Spots*. Kent: Vicarious Books Ltd.

COHEN, E. (1973). *Nomads from Affluence: Notes on the Phenomenon of Drifter-tourism*. *International Journal of Comparative Sociology*, 14(1–2), 89–103.

COHEN, E. (1984). *The Sociology of Tourism: Approaches, Issues and Findings*. *Annual Review of Sociology*, Vol.10, pp.373-392

COHEN, E. (1988). *Authenticity and commoditization in tourism*. *Annals of Tourism Research*, Vol.15, pp.371-386

COLBURN, B. a kol. (2002). *Surf Culture: The Art History of Surfing*. Berkeley, CA: Laguna Art Museum in association with Ginko Press.

CSIKSZENTMIHALYI, M. (1996). *O štěstí a smyslu života. Můžeme ovládat své prožitky a ovlivňovat jejich kvalitu ?* Praha: Nakladatelství lidové noviny.

DISMAN, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.

ERIKSEN, T.H. (2007). *Antropologie multikulturních společností, rozumět identitě*. Praha: Triton.

- FENTRESS, E. a BRETT, M. (1996). *The Berbers: The Peoples of Africa*. Oxford: Blackwell Publishers.
- FLEMING, F. (2005). *Off the Map: Tales of Endurance and Exploration*. New York: Atlantic Monthly Press.
- FRIEDMAN, J. (ed.) (2003). *Globalization, the state, and Violence*. Walnut Creek: AltaMira Press, Rowman & Littlefield publishers, Inc.
- GEERTZ, C. (1979). *From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding*. in: Rabinow, Paul & William M.Sullivan,*Interpretative Social Science. A Reader*. Berkeley: University of California Press.
- GARDNER, K. (2008). *Desh-Bidesh, Silheti images of home and away*. Man, New Series, Vol. 28, No. 1, pp. 1-15, Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- HAMILTON, B. (2004). *Soul Surfer: A True Story of Faith, Family, and Fighting to Get Back on the Board*. New York : Pocket books, Simon & Schuster, Inc.
- HAMMERSLEY, M. and ATKINSON, P. (1995). *Ethnography. Principles in practise*. London: Routledge.
- HARVEY, D. (1990). *Between Space and Time: Reflections on the Geographical Imagination*. Annals of the Association of American Geographers, Vol.80, No.3. (Sep.,1990), pp.418-434
- HELD D., MCGREW A., GOLDBLATT D. & PERRATTON J. Eds. (2000).*Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- HENDL, J. (2008). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HINCH, T. & HIGHAM, J. (2009). *Sport and Tourism: Globalization, Mobility and Identity*. Oxford: Elsevier.
- HOFFMAN, B. a MILLER, S.G. (2010); *Berbers and Others: Beyond Tribe and Nation in the Maghrib*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

- HONEY, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* (Second ed.). Washington, DC: Island Press. pp. 29–69
- HULL, S.W. (1976). *A sociological study of the surfing subculture in the Santa Cruz area*. San Jose: San Jose State University.
- CHENAIL, R. J. (1998). *Jak srovnat kvalitativni vyzkum do latě?* Biograf, (15-16)
- ISICHEI, E. (1997). *A history of African societies to 1870*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KANNISTO, P. (2014). *Global Nomads: Challenges of Mobility in the Sedentary World*. Tilburg: Tilburg University Press.
- KEARNEY, M. (1995). *The Local and The Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism*. University of California, Annual Review of Anthropology, Vol.24., pp.547-565
- KEARNEY, M. (1986). *From the invisible hand to visible feet : anthropological studies of Migration and Development*. Annual Review of Anthropology, Vol.15, pp.331-361.
- KING, R. (2012). *Towards a New Map of Migration*, in International Journal of Population Demography 8(2), 89-106
- KOTTAK, C. (2006). *Mirror for Humanity*. New York: McGraw-Hill.
- LAWLER, K. (2010). *The American Surfer: Radical Culture and Capitalism*. New York: Routledge.
- MACCANNELL, D. (2013). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. Los Angeles: University of California Press.
- MALCOLM, D. (2008). *The Sage Dictionary of Sport Studies*. London: Sage Publications Ltd.

- MADDY-WEITZMAN, B. (2011), *The Berber Identity Movement and the Challenge to North African States*. Austin: University of Texas Press.
- MILLER, S. G. and HOFFMAN, K. E. (2010). *Berbers and Others: Beyond Tribe and Nation in the Maghrib (Public Cultures of the Middle East and North Africa)*. Indiana: Indiana University Press.
- NAYLOR, P. C. (2010). *North Africa: A History from Antiquity to the Present*. Austin: University of Texas Press.
- NICHOLS, J.W. (2015). *Blue Mind*. New York: Hachette book group, Inc.
- O'REILLY, K. & BENSON, M. (2009) *Lifestyle Migration, Escaping to the Good Life?* in Benson, M. and O'Reilly, K. (eds.) *Lifestyle migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. Farnham, England: Ashgate.
- PEDARZA, S. (1991). *Women and migration: The social consequences of gender*. Annual Review of Sociology, Vol.17, 303-325.
- PENNEL, R. (2001). *Morocco since 1830: A History*. New York: NYU Press.
- PENNEL, R. (2009). *Morocco: From Empire to Independence (Short Histories)*. London: Oneworld Publications.
- RAMIREZ-FARIA, C. (2007). *Concise Encyclopedia of World History*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- SASSEN, S. (2007). *Sociology of Globalization*. New York: W.W.Norton & Company, Inc.
- SCHWARTZHOFFOVÁ, E. (2010) *Sportovní turismus*, in *Tělesná kultura*, 33(2), 97–106
- SUTTON, M.A. (1967). *Travel and understanding: Notes on the social structure of touring*. Int. J. Comp. Sociol., 8 (2).
- ŠATAVA, L. (2009). *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Slon.

TEO, P. and HIONG LI, L. (2003). *Global and Local interactions in Tourism*. Annals of Tourism Research, Vol. 30, No. 2, Elsevier Science Ltd.. str.287–306

URRY, J. (1996). *Post Modern Society and Contemporary Tourism*. In *Tourism and Culture: Global Civilization in Change?*, W. Nuryanti, ed., pp. 83–90. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

URRY, J. (2011). *The Tourist Gaze*. London: SAGE Publications, Ltd.

VARHANÍK WILDOVÁ, K. a kol. (předpokládané datum vydání 2016). *Lifestylová migrace jako koncept*. Praha: FHS UK.

WARSHAW, M. (2010). *The History of Surfing*. San Francisco, CA: Chronicle books LLC.

WEED, M. (2008). *Sport & Tourism. A Reader*. London: Routledge.

Internetové zdroje

Aljazeera - Morocco flash floods leave dozens dead, 24.11.2014

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/11/morocco-flash-flood-leaves-dozens-dead-201411243953753114.html>

(6.12.2015)

Art by Tyler Warren

<http://www.artbytylerwarren.com/>

(7.1.2016)

Attitude – Moroccan magazine sparks outrage: ‘Shall we burn homos?’, 12.června 2015

<http://attitude.co.uk/moroccan-magazine-sparks-outrage-shall-we-burn-homos/>

(18.12.2015)

Blog Slide Way

<http://slide-way.over-blog.com/page/7>

<http://slide-way.over-blog.com/article-slide-way-pro-junior-oued-cherrat-morocco-16-et-17-juillet-2011-79362125.html>

(10.12.2015)

Bulletin officiel du Royaume du Maroc, no 6358, 7 mai 2015, p.2952

http://81.192.52.100/BO/FR/2015/BO_6358_Fr.pdf

(26.11.2015)

Bulletin officiel du Royaume du Maroc, no 4157, 1er juillet 1992, p.287

http://81.192.52.100/BO/fr/1992/bo_4157_fr.pdf

(27.11.2015)

CIA The World Factbook

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html>

(28.11.2015)

Club of the Waves

<http://www.clubofthewaves.com/surf-artist/>

(7.1.2016)

DailyMail Online – UK holidaymakers shun Marrakech with travel searches down by HALF after British tourist jailed for 'homosexual acts', 9 řijna 2014

http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-2785383/UK-holidaymakers-shun-Marrakech-Trivago-uk-travel-searches-HALF-British-tourist-jailed-homosexual-acts.html

(20.12.2015)

Facebook

Asma Sanbati

<https://www.facebook.com/asma.sanbati>

(18.12.2015)

Taghazout Surf Association

<http://facebook.com/TaghazoutSurfAssociation>

(28.12.2015)

Fahd Hand Shaped Surfboards

<https://www.facebook.com/Fahd-Hand-Shaped-Surfboards-168332720006880/>

(7.1.2016)

Fox News – Morocco Clamps Down on Homosexuality, Shiites

<http://www.foxnews.com/story/2009/03/24/morocco-clamps-down-on-homosexuality-shiites.html>

(18.12.2015)

GayToday – King of Morocco Outed by Dutch Media

<http://gaytoday.com/garchive/world/082499wo.htm>

(20.12.2015)

Hijabiuniverse – Asma Sanbati Blog, About me

<http://www.hijabuniverse.com/myhijabstory/#sthash.osxxphjg.dpbs>

Surfer Hijabi Girl, srpen 2014

<http://www.hijabuniverse.com/surfer-hijabi-girl/#sthash.R9nKebbU.dpbs>

(10.12.2015)

IMDb (Internet Movie Database)

The Drifter (2009)

<http://www.imdb.com/title/tt1462768/>

Soul Surfer (2011)

<http://www.imdb.com/title/tt1596346/>

(16.12.2015)

Point Break (1991)

<http://www.imdb.com/title/tt0102685/>

(7.1.2016)

INE, Instituto nacional de estadística.

http://www.ine.es/en/prensa/np854_en.pdf

(27.11.2015)

INSEE, Institut national de la statistique et des études économiques.

http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ref/IMMFRA12_g_Flot1_pop.pdf

(27.11.2015)

International Lesbian and Gay Association (ILGA)

STATE-SPONSORED HOMOPHOBIA, A world survey of laws: Criminalisation, protection and recognition of same-sex love, 2015, vol.10

http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2015.pdf

(17.12.2015)

Lonely Planet – Morocco – Taghazout

<http://www.lonelyplanet.com/morocco/taghazout>

(28.11.2015)

Lonely Planet – Morocco – Gay and lesbian travellers
<http://www.lonelyplanet.com/morocco/gay-and-lesbian-travellers>
(20.12.2015)

Nicolas Rousson – Maroc, le surf trip royal !
<http://www.kristenpelou.com/Portfolio/Trips/2005-11Maroc.html>
(10.12.2015)

PlaygroundTravel – o nás
<http://www.playgroundtravel.cz/o-nas/>
(7.1.2016)

Quiksilver Czech & Slovak Surfing Championship
<http://www.surfchamp.cz/quiksilver/>
(7.1.2016)

Radioislam – Homosexual king of Morocco
<https://www.radioislam.org/eng/homosexual-king-of-Morocco.htm>
(20.12.2015)

Sahara Surf Morocco
<http://www.saharasurfmorocco.com/CSM.htm>
(10.12.2015)

Save the Waves – World Surfing Reserves - Huanchaco
<http://www.savethewaves.org/programs/world-surfing-reserves/reserves/huanchaco/>
(8.12.2015)

Selwane TV – Stage de concentration des Equipes Nationale Surf et Bodyboard
http://www.selwane.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1085&Itemid=386
(10.12.2015)

Stop Homophobie - Sur l'homosexualité du roi Mohamed VI, 9.května 2013
<https://www.stophomophobie.com/sur-lhomosexualite-du-roi-mohamed-vi/>
(20.12.2015)

Surf Art

<http://www.surfart.com/>

(7.1.2016)

SURFER Magazine, July 2015

<https://www.oceanfdn.org/sites/default/files/Surfer%20Magazine%20June%202015.pdf>

(6.12.2015)

Taghazout bay – oficiální prezentace

http://www.taghazoutbay.ma/docs/Taghazout-bay_presentation-en.pdf

(28.11.2015)

Taghazout bay – oficiální stránky

<http://www.taghazoutbay.ma/index.php/en/>

(28.11.2015)

Taghazout village - Yassine Vlog 5 - Taghazout Boys, 6.února 2014

<http://www.taghazoutvillage.com/2014/02/yassine-vlog-5-taghazout-boys.html#.VoEQrVIjbcw>

(28.12.2015)

The Guardian

British man jailed for four months in Morocco 'for being gay', 6.října 2014

<http://www.theguardian.com/world/2014/oct/06/british-man-ray-cole-70-jailed-four-months-morocco-gay>

(18.12.2015)

Morocco releases British tourist jailed for 'homosexual acts', 7.října 2014

<http://www.theguardian.com/world/2014/oct/07/morocco-releases-british-tourist-jailed-homosexual-acts-ray-cole>

(18.12.2015)

The Ray Cole case exposes the tyranny Moroccan gay people live under, 13.října 2014

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/13/ray-cole-tyranny-moroccan-gays-jamal>

(17.12.2015)

The International Ecotourism Society – About TIES

<https://www.ecotourism.org/book/about-ties>

(6.1.2016)

The Surfer Magazine, July 2015:

<https://www.oceanfdn.org/sites/default/files/Surfer%20Magazine%20June%202015.pdf>

(29.10.2015)

The White house - Joint Statement by the United States of America and the Kingdom of Morocco

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/11/22/joint-statement-united-states-america-and-kingdom-morocco>

(29.11.2015)

The World Amazigh Congress. Amazigh World

<http://www.amazighworld.org/>

(26.11.2015)

YouTube - video presentace Taghazout bay

<https://www.youtube.com/watch?v=LWqsYGL6aDE>

(28.11.2015)

YouTube - 28/11/2014 Inondation Agadir Maroc (Oued Tamraght)

https://www.youtube.com/watch?v=R2-ET_enMe8

(6.12.2015)

YouTube – Muslim Women Making Waves And Breaking Stereotypes

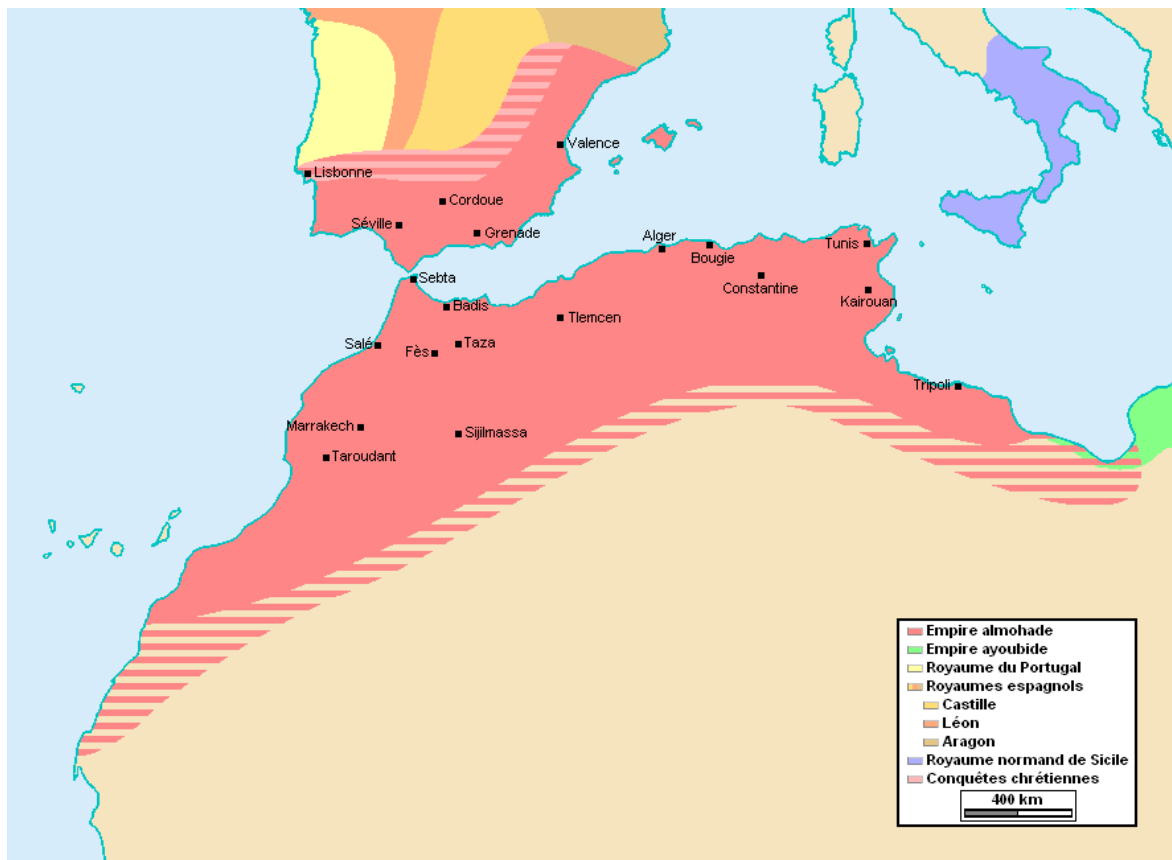
<https://www.youtube.com/watch?v=-Jnqc9-80Mg>

(10.12.2015)

Přílohy

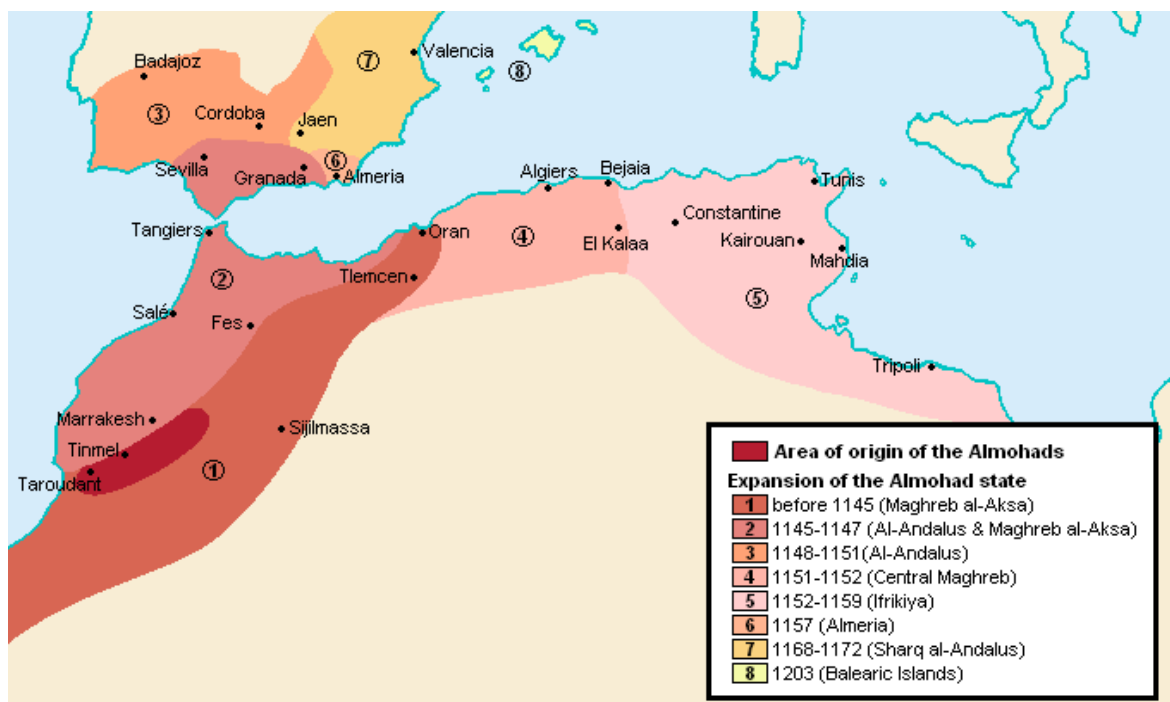
Příloha 1

Růžově znázorněná oblast pod dominancí berberské dynastie Almohad na počátku 13.století

C

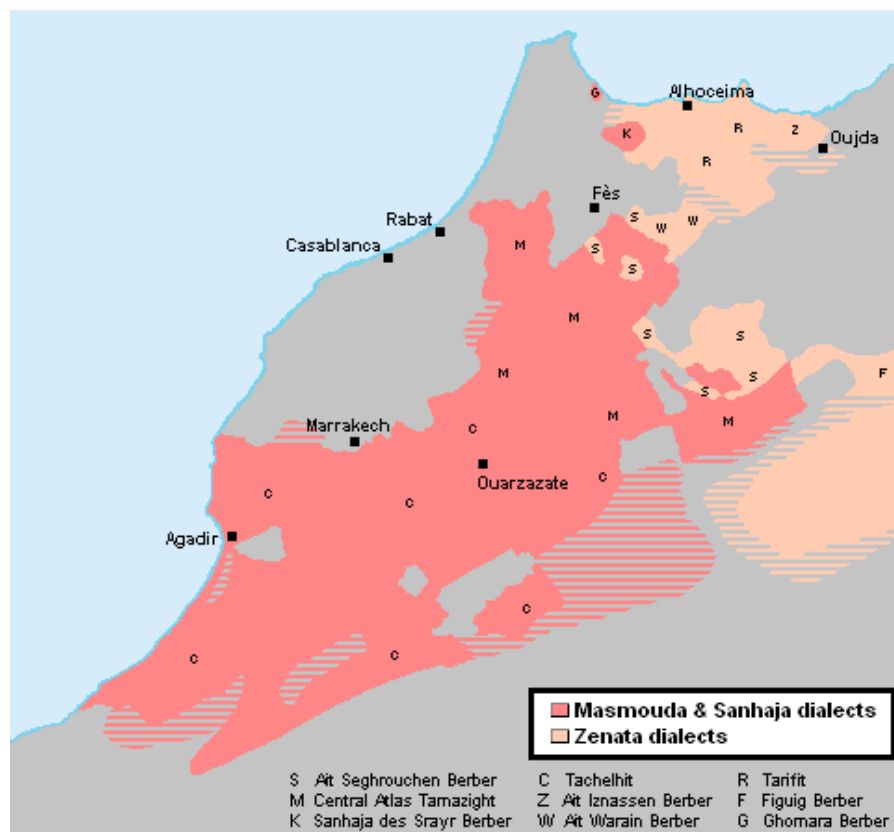
Chronologické znázornění expanzí dynastie Almohad

Příloha 2
 Mapa Severozápadní Afriky

Příloha 3
 Oblasti Maroka, ve kterých se mluví Berbersky.
 Rozdělení podle jednotlivých dialektů – Zehata, Masmouda a Sanhaja.

Příloha 4

Berberské znaky na zdi v Taghazoutu a na dveřích místního surfhousu.

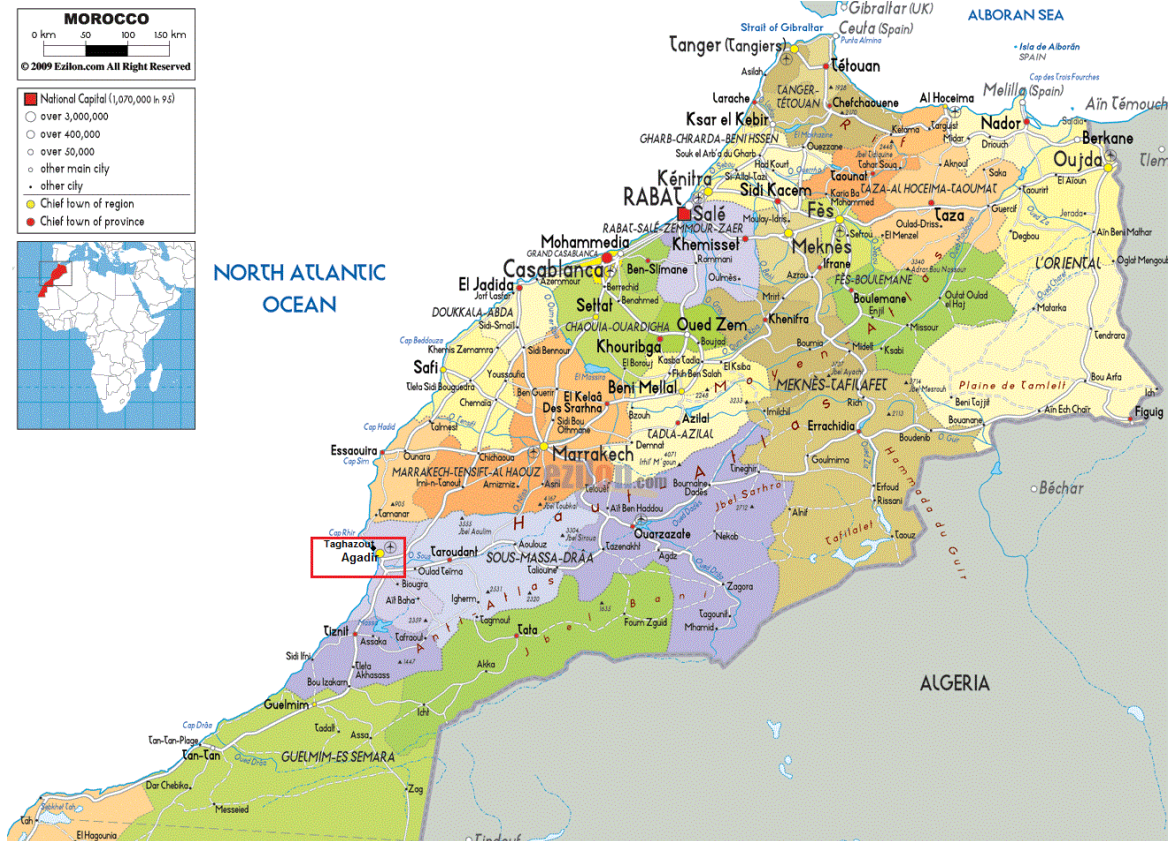
Příloha 5

Berberská vlajka se znakem *yaz* uprostřed.

Příloha 6

Mapa Maroka a lokace Agadiru a Taghazoutu

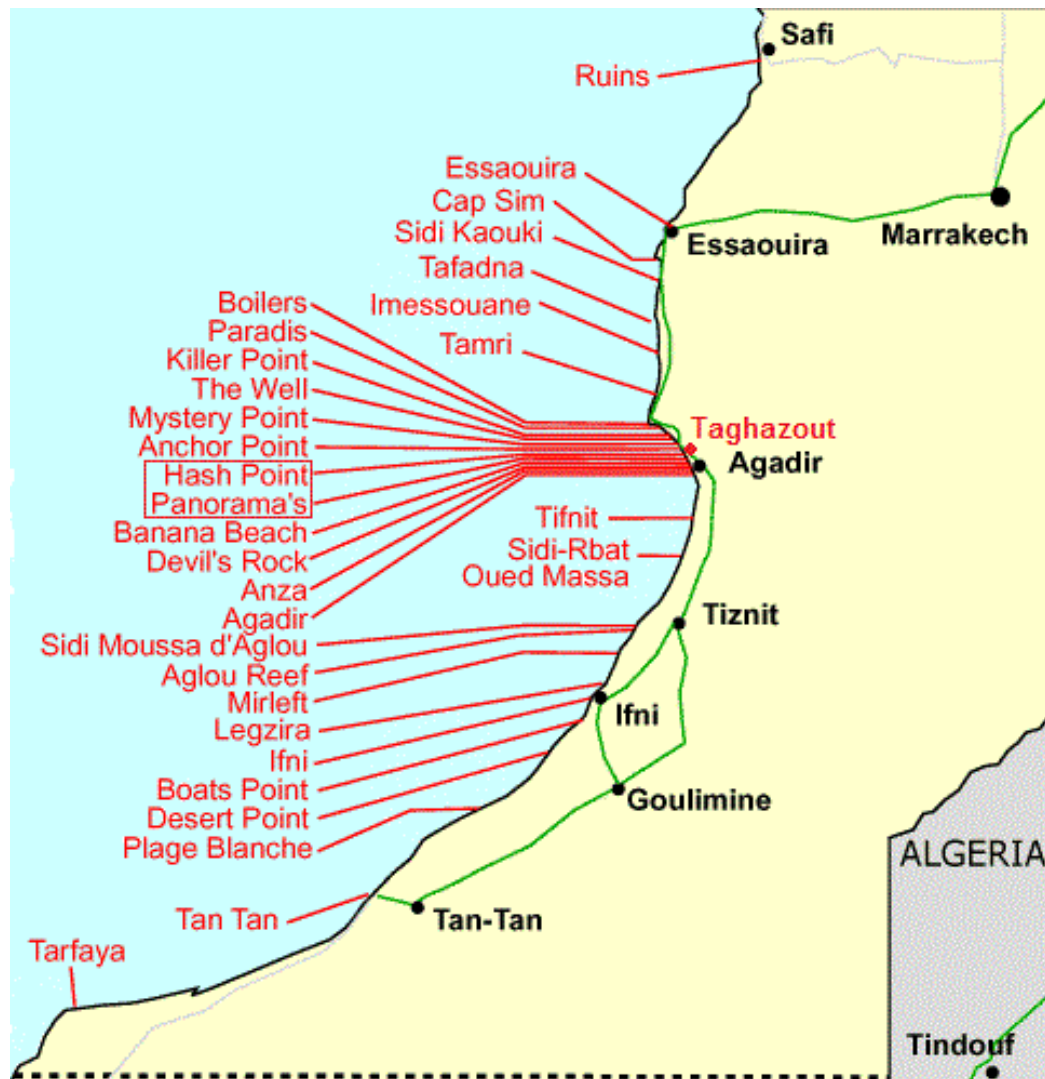

Příloha 7
Rozloha Taghazoutu

Příloha 8

Surfové spoty v Taghazoutu a jeho okolí

Morocco Surf Spots

Příloha 9

Fotografie jednotlivých surfových spotů v Taghazoutu

Panorama's

Hash Point

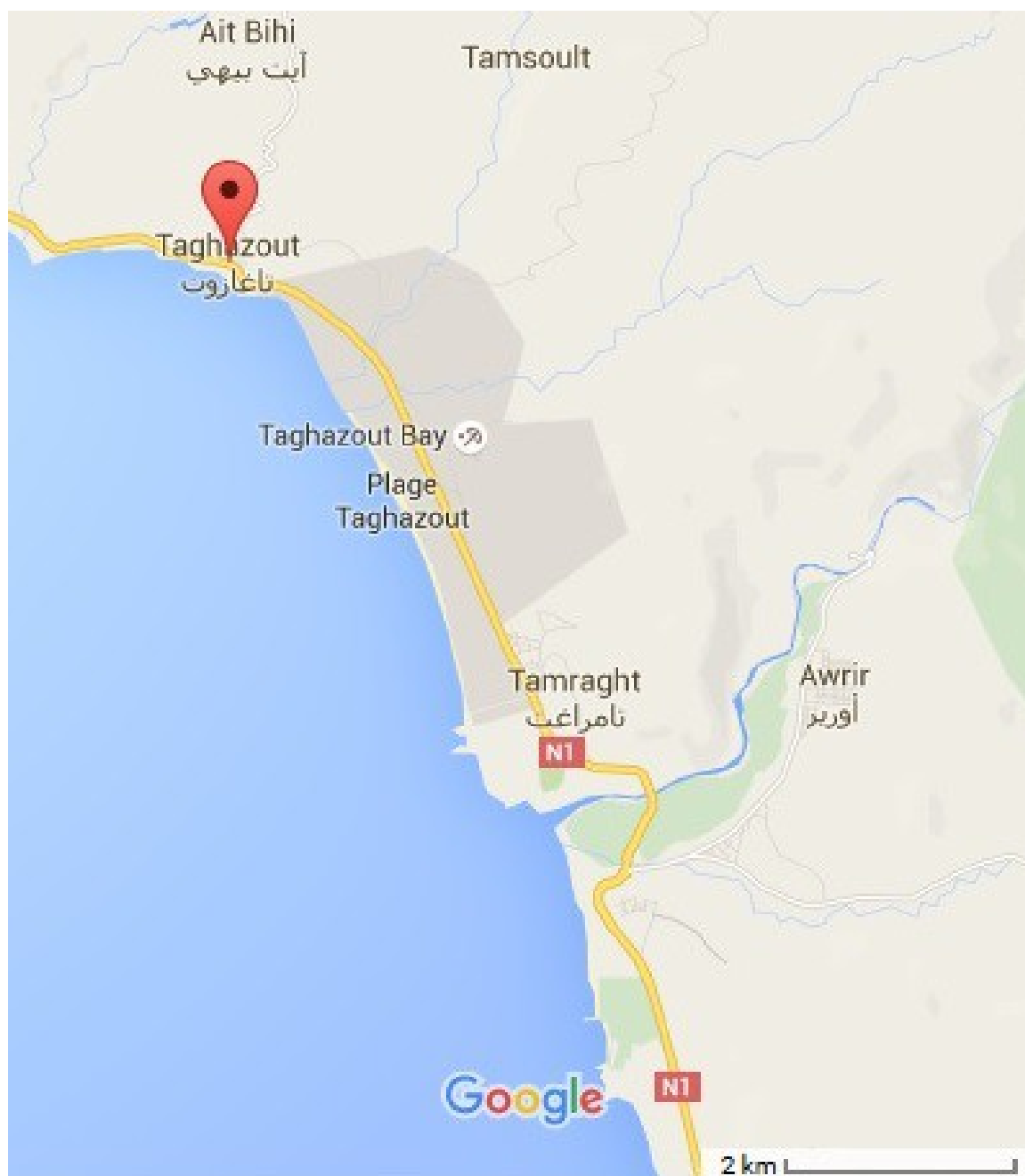
Anchor Point

Příloha 10

Taghazout a okolní vesnice.

Šedivě znázorněný prostor *Taghazout bay* je místo výstavby obřího rekreačního resortu.

Příloha 11

Celé znění e-mailu od Rachida z 30.března 2014:

Concerning the project of surf camp, i had a meeting with my friend when i was in Morocco and we fixed the objectives. Now i have to complete the spanish version of the page so then i would be interested in spanish surfers to head to agadir and surf in Banana beach surf camp. The problems that i ve heard about in order to create a surf camp, is 2 mains ones: to create a buisness company in order to practise this job, then i need a surf instruction diploma which would cost 500 euro at least.

But nothing is impossible if i want to realise my dream in the real life because i have it already in my imagination.

The surf now becoming a popular sport in Morocco, lets say it represent a style of life that makes you sharing the experience in a very positive atmosphere with people all over the world with all the levels. unfortunatly, there is still a lake of SURF CULTURE. Some use surf to win money or to be proud of their self or to satisfy some personal needs, not like before when people were doing surf in order to chalenge their habilities, and to compete with all the other guys, i was remembering who would manage to do the take off, or to make a good manoever. Now everyone who know how to surf, want to create a surf camp and to make a buisness because this is the only way to travel and to see the world but most of them as soon as they got on buisness staff they lost a lot of their skills by the time.

Taghazout had changed a lot ,i can tell you that represent the dark side of the moon, I dont hate Taghazout, but people makes us sometimes to hate the places, you should ask someone who is from Agadir. People in taghazout whatever they got international conextions, but we (people from Agadir) dont see them as a civilised people because lake of consious aspects and no cultural level to express, therefore buisness interests had changed them so much and makes them so greedy. There are many things that a local from Morocco can tell you about a moroccan, maybe you dont see many things

To set a surf camp, you need to set a company and the minimum capital to open a company is 1000€ then a need of local and notting more.

However, the european surf camp had grown up so much but now the moroccan surfcamp are in the chalenge with them, like Morocco surf town that got very good exsites lately comparing to surf Maroc and surf berbere. All depend on the service, not accomodation nor materiel, if i go to surfcamp i will not be interested in the bed, or the food or the surfboards or all the package but i will be interested in how they offer all these and what make diferences. The majority of surfcamp, never think to seek for clients from other arab countries than europ, i mean Gulf country.

In the end, i hope i will be able to bring new ideas to Banana beach and to try my best in making all surfers to be satisfied with spots of Morocco.

Příloha 12

Celé znění zápisu z terénního deníku ze dne 30.3.2015:

(V textu jsem pozměnila konkrétní jména na fiktivní Tarik a Farid. V původním textu z deníku jsem také často používala pouze první písmeno jména, z tohoto důvodu i zde uvedu F a T).

Farid : So no more interview yeah? Last time I did not come because I was pissed off because you told me that you wanna talk about why I finish with Tarik and I never finish with Tarik. Everything is the same! He is like my brother for 20 years! So I was really pissed off and did not wanted to come!

- *So why don't you tell me then? Why you telling me now 3 months later?*

- *Because I wanted to wait. I didn't want to tell you. I was pissed off. Not at you but at the situation what people say.*

- *OK so can you tell me how the things changed than?*

- *But nothing changed.*

A pak už odešel nebo prostě se totálně vyhnul dalšímu pokračování rozhovoru. A já mu nemohla říct, že samotný Tarik je ten který s ním chce totálně skoncovat. Ještě mu chybí prodat to auto a pak ho totálně vymazat. Je mi toho Farida skoro až líto. On opravdu upřímně toho T má rád a věří v jejich přátelství, ale Tarik nad ním dávno zlomil hůl. Je to fascinující. On opravdu žije ve snovém světě a něco si namlouvá. Otázkou je, do jaké míry ho v té iluzi T nechává. Myslím, že do hodně velké míry. Nemá sílu a možná ani to srdce říct mu přímo "Faride je konec naše spolupráce skončila a až prodám auto, bude to definitivně over." Není mu to schopnej říct a já ho chápu.

Oni opravdu BYLI jako bratři, ale to je prostě over bohužel. Zatímco mi Farid říká o tom jak "nothing changed" atd. Tarik mi akorát včera nebo předevírem líčil, jak s ním chce skoncovat. Jak chce prodat auto aby mezi nima nebyla už vůbec žádná konexe. Ze T to auto opravil a Farid mu doteď nezaplatil za tu opravu. Jen to auto používá na to, aby jezdil do Agadiru na party a nebo jeden den nechal to auto na pláži, nechal rozsvícené světla a dělal s tím party až se vybila baterka a pak dokonce popřel, že s tím autem na tu pláž vůbec jel. Teď je to auto znovu v opravě a F za to údajně opět odmítá platit.

Já do toho prostě nechci š'ourat. Tady asi nastává přesně ten morální problém antropologa, kdy to prostě musím nechat být abych jim nezpůsobila ještě větší dusno tím, že v tom teď začnu š'ourat a konfrontovat je. A že vytahnu na Farida: ale Tarik mi řekl, že s tebou skoncoval. A tím ho totálně zabiju. Protože on žije ve snovém světě, že všechno je OK, nothing changed. Já tady nejsem od toho mu ten svet bořit. Nemám to zapotřebí a co tím získám? Už jen celá tahle situace je sama o sobě vypovídající o všem co se tady děje.

Příloha 13

Citace rozhovorů z Tarikem zaznamenaných do terénního deníku týkající se vývoje spolupráce s Faridem a Johnem:

7.října 2014

I was always, for three years working for free for him, without contract, nothing, and everybody were telling me, Tarik you are so stupid, but I am like this, I trusted him, we are friends for 8 years. But than the first big problem started with the architect. He made the plan that supposed to be confirmed by the government – to propose the project to the government guy, so we can rent the land and he we agreed on price 7500,- Euro. It's not possible to buy a land here, but you can rent it for 99 years.

But when we went to the office of the architect, John said, that its not true and that it's only 5000,- Euro. So I showed him the emails we exchanged where I told him the price and I showed him that he said „OK“ and that he agreed on the price and he said he never wrote that and that I changed the e-mails or something. And refuse to pay to the architect and that's when the problems started.

Also John is giving the materials to different shops in Taghazout, first the cooperation was only between us, me and Farid and him and than he started to cooperate with other shops, but first he didn't say that to us, but we all know each other here in the village. Than some Swiss girl was here in Taghazout and she said that she will pay it NOW, because her father is investor, she cooperated on the project with Farid, but it also didn't work out. All I do now is focus on the Surf house and it's working so well really.

18.října 2014

Now all I want to do it focus on the house. I want to focus on this, make the terrace upstairs first, than the kitchen at the first terrace and than the rest of the house, the barrel room, and than to make something like little shop in the first floor just behind the entrance.

20.října 2014

It's a dream land, it's PERFECT! It's just above the Killer point. Its a land above one of the best spots in the world. And he is so stupid! Just because he didn't wanted to pay to the architect, we lost it and now I don't care. Now I have the house and you know what, now he wants to work for me! He lost the project and he asked me that if he can work for me as a surf instructor and I said no. I don't trust him. He also ask me to stay in the house for free, but I said no. Even you pay (...) why would I let him in my house for free. And than he went to Farid and started talking „Tarik he is no good and this and that.“ And Farid let him stay in his apartament. I don't care, it's his life.

John he is dreaming, he has lot of experience, but he is not so smart, its like this food, its good and he can say „Yes this is really good.“ But he has no idea what's in it, only me

and Susana we knows, because we cook it. He is like that. He can see good things, but he don't know how to make them reality. And that's why he bankrupt with his project. He don't know how to cooperate, he is stupid this guy.

(pozn. Susana byla kamarádka, se kterou ten oba vařili večěři)

15.ledna 2015

Tarik: And Farid he still owe me money, like 600,- Euro for the material that I bring to his shop. I ask him for that almost every day and I feel stupid to keep pushing him. He pays EVERYONE immediatelly except me, just because I don't push, but I feel stupid.

Já: Yes but it is about your money, you live out of it. So you should push until you get it, that's what they expect, that you will eventually give up!

Tarik: Yes you are right, but I am just not like this. It is hard, 90% of moroccans are like this, really Lusi, 90%! Very irresponsible, they say „I will do.“ and they never do. And me I dont care, I finish with them like this, I dont need these people in my life.

Příloha 14

Citace rozhovorů z Tarikem zaznamenaných do terénního deníku týkající se přístupu místních lidí k podnikání a k lidem ze severu Maroka:

7.prosince 2014

Like me taking chance living good life and the people here from the South they are jealous they don't like but the luck is on their side! They don't have to rent its their houses, they just have to be smart and take the chance, but they don't do it. They do nothing and just complain. They are lazy here they do nothing.

7.října 2014

People in this village, especially the older ones, they don't realize, what's happening here. The government should do something about this. Taghazout is number three place for surfing in the world. I read it somewhere; the first is Bali or Indonesia, second I think something like Mexico. If they wake up now, they will be part of the business. People here are just lazy, they don't have lots of idea.

15.ledna 2015

You can make money and live the whole year, but people here they waste it, they get money quickly and spend it quickly. They say that they smoke Marlboro during the season and just Marquise in the summer. But it is only because they are stupid, they don't invest. They have so much opportunity here, you are in Morocco and you even make business in Euro here! But people they care only about getting their money NOW! And they don't see the future.

Příloha 15
Asma Sanbati - Surfer Hijabi Girl

Příloha 16

Vizuální změna Taghazoutu

Zelená oblast - původní domy ve vesnici.

Neoznačené domy (mezi zelenou a červenou) - obytné domy původních obyvatel, popř. surfhousy a apartmány, ne tolik populární mezi turisty. Z cizinců využívány spíše lifestylovými migranty vlivem levnějšího nájmu, který samozřejmě roste směrem k pláži.

Červená oblast - na obou stranách podél hlavní cesty; surfshopy, restaurace, různé obchody s potravinami, suvenýry atd.. Žlutá označuje asi 200m jejich nejhustší koncentrace.

Červená část podél pobřeží je nejnovější zástavba. Jsou zde další restaurace, kavárny a nejvíce surfhousů a apartmánů pro turisty. Nejspodnější část této červené linie podél pobřeží je tou, o které mluvím v závěru práce a která má být „zkultivována“ státem.

Příloha 17

Hanane Lafram sjíždí několikametrovou vlnu ve městě Mohammedia.

Hanane na spotu Desert Point na sever od Taghazoutu.

